

Det religiøse markedet

*En religionssosiologisk studie
av protestantiske kirker
i en amerikansk kommune*

Kjetil Andreas Solem

Masteroppgave i religionshistorie, 60 studiepoeng
Program for kultur- og idéstudier
Institutt for kulturstudier og orientalske språk

UNIVERSITETET I OSLO

Høst 2012

© Kjetil Andreas Solem

2012

Det religiøse markedet: En religionssosiologisk studie av protestantiske kirker i en amerikansk kommune

Kjetil Andreas Solem

<http://www.duo.uio.no/>

Trykk: Reprosentralen, Universitetet i Oslo

Sammendrag

Enkelte kirker er bedre tilpasset det moderne amerikanske samfunnet enn andre. Moderate kirker opplever nedgang i medlemstall, mens konservative kirker vokser. USAs grunnlov åpnet i sin tid for et fritt religiøst marked uten innblanding fra styresmaktene. Dette skapte en unik mulighet for små, uavhengige religiøse bevegelser. Det oppsto et fenomen blant de ulike kirkene, særlig de protestantiske: Moderate kirker har prosentvis flere rike og høyt utdannede medlemmer enn det de konservative har. Det motsatte er tilfelle for de konservative kirkene.

Teorien om rasjonelle valg (RCT) tar for seg "det religiøse markedet." Den postulerer at mennesket tar rasjonelle valg ut ifra den kunnskap det til enhver tid har. Det veier fordeler mot ulemper og belønninger mot kostnader, og gjør valg som har som formål å minimere kostnader og ulemper, samtidig som det prøver å maksimere fordelene og belønningene. Livssituasjonen bestemmer hvilke valg man tar, noe som forklarer fordelingen av medlemmer på de ulike denominasjonene. Det oppstår et religiøst marked hvor ulike kirker møter de ulike behovene man finner i befolkningen. De fleste finner en kirke som passer for seg. For å overleve på det religiøse markedet må de amerikanske kirkene tilpasse seg befolkningen, som er forbrukere av de religiøse og sekulære produktene som kirken har. Flertallet av religiøse amerikanere er på utkikk etter en kirke med en tydelig teologi og som krever noe tilbake fra medlemmene. Mange er også på utkikk etter en kirke som tilbyr sekulære produkter, eksempelvis velferdstilbud. Konservative kirker er ofte flinke til å tilpasse teologien til lokalbefolkningen. Moderate kirker er mer opptatt av å tilpasse seg store sosialliberale strømninger i samtiden. Lokalt skyver de sistnevnte kirker dermed store deler av befolkningen fra seg. De blir vage i teologiske anliggender, krever lite av medlemmene sine, og vektlegger ritualer foran sterk, emosjonell tro. Konservative kirker opponerer derimot mot liberale samfunnsendringer og er teologisk tydelige. De blir dermed attraktive for mange amerikanere.

Jeg har besøkt fem protestantiske kirker i en amerikansk kommune, deltatt i gudstjenester og snakket med medlemmer av og pastorer i kirkene. Jeg ønsket å finne ut hvilke kirker som gjør det best i kommunen, samt se på fordelingen av rike og fattige og høyt eller lavt utdannede mennesker blant kirkene der. Baptistkirkene er de mest populære, mens de to moderate kirkene har store problemer med besøks- og medlemstallene. Det er også en fordeling av folk blant kirkene som stemmer overens med det tilhengerne av RCT skriver.

Forord

Å skrive denne oppgaven har vært en utfordrende, men lærerik prosess. I arbeidet med oppgaven har jeg møtt mange interesserte, hyggelige og hjelpsomme mennesker. En stor takk går først og fremst til alle intervjuobjekter i sammenheng med oppgaven. Dere vet hvem dere er. Jeg setter pris på at jeg var velkommen i deres hus og hjem for å snakke om personlige tanker og betraktninger om deres liv og religion.

Min veileder, Otto Krogseth, har vært med meg store deler av denne prosessen. Han fortjener en stor takk for å ha lyttet til mine tanker, lest gjennom oppgaven utallige ganger, og gitt gode, konstruktive tilbakemeldinger. Jeg retter også en stor takk til nærmeste familie – mamma, pappa, Lene og Ida – som har oppmuntret meg i løpet av studietiden generelt og masteroppgavens skriveprosess spesielt. En spesiell takk går til min kjære lillesøster Ida, som tok på seg oppgaven om å gi oppgaven en grundig korrekturlesning. Jeg vil også rette en stor takk til mine gode venner Frode og Eigil, som begge har måttet høre på alt pratet mitt om denne oppgaven, og som har kommet med oppmuntringer i stunder med stor frustrasjon.

Oppholdet mitt i USA hadde vært mer utfordrende, om ikke utenkelig, hvis det ikke hadde vært for gjestfriheten til min tidligere vertsfamilie nord i delstaten Pennsylvania. Dere tar imot meg med åpne armer hver gang jeg besøker USA og alt dere har gitt meg vil jeg aldri glemme. Så min aller største takk går til Wanda, William, George, Dawn og Shawn.

Oslo, november 2012

Kjetil Andreas Solem

Innholdsfortegnelse

1	Innledning.....	1
1.1	Oppgavens tema	1
1.2	Problemstilling.....	3
1.3	Teori.....	4
1.4	Metode	6
1.5	Kilder og materiale	8
1.6	Etiske betraktninger	8
1.7	Disposisjon	10
2	Historisk bakgrunn	13
2.1	Puritanerne.....	13
2.2	Den amerikanske revolusjonen.....	15
2.3	Opplysningstiden	18
2.4	Kirkens plass i samfunnet.....	20
2.5	Kirkenes vekst og tilbakegang.....	21
3	Teoretiske perspektiver	29
3.1	Moderne og postmoderne	29
3.2	Amerikansk nasjonalreligiøsitet	31
3.3	Sekulariseringsteorien	37
3.4	Fra skjebne til valg – Frivillighet, valg og denominasjonalisme.....	40
3.5	Rational Choice Theory.....	42
3.6	Streng kirker og problematikken rundt gratispassasjerer	51
3.7	Sosial status og protestantiske kirker.....	56
4	Presentasjon av <i>Shirkton</i> og kirkene	63
4.1	<i>Shirkton</i> – en oversikt	63
4.2	Kirkene	66
4.2.1	<i>Shirkton</i> First Baptist Church.....	67
4.2.2	<i>Shirkton</i> Free Methodist Church	69
4.2.3	<i>Shirkton</i> United Methodist Church	71
4.2.4	Church of Mount Zion.....	71

4.2.5	<i>Fade Baptist Church</i>	73
4.2.6	<i>Kensington All Saints Episcopal Church</i>	75
4.3	Medlems- og besøkstall	76
5	Analyse.....	81
5.1	Kongregasjonalismen og lekmannspredikanter	82
5.2	Konservative kirkers suksess	84
5.3	Et aktivt religiøst marked	87
5.4	RCT og kirkenes markedsføring.....	92
5.5	Religion og samfunn.....	98
5.6	<i>Shirkton</i> – et godt eksempel?.....	99
6	Avslutning	103
	Kildehenvisning og litteraturliste	111

1 Innledning

1.1 Oppgavens tema

USA er et land som har fascinert mange europeere i lang tid. Én ting som har blitt lagt merke til som spesielt med USA er den religiøse situasjonen. Religionsforskere erklærte at religionen sto for fall da de observerte dens synkende innflytelse i Europa etter hvert som moderniteten fikk fotfeste. De kunne ikke forstå hvordan den amerikanske¹ befolkningen, til tross for iherdig modernisering, fortsatte å være så religiøs. Europas utvikling, mente de, var måten samfunnet "skulle" utvikle seg på etterhvert som det ble moderne, men USA så ut til å være et unntak fra regelen. Det skulle derimot gå opp for de fleste som forsket på religion at det var omvendt: *Europa* er unntaket fra regelen (Berger m.fl., 2008:10). Dette er noe også Grace Davie viser til i boken *Europe: The Exceptional Case* (2002). Peter Berger sier det slik:

America is indeed "exceptional," but with regard to religion it is very much like the rest of the world – namely, very religious (Berger m.fl., 2008:9).

I vestlig sammenheng, om ikke også på verdensbasis, har USA en unik historie på veldig mange måter. Det er et land opprettet og befolket av bosettere, immigranter og etterkommerne av disse, noe som har satt sitt preg på samfunnsutviklingen. USA ble en unik sjanse i menneskets historie til å prøve å forme et nytt samfunn og endre på forholdet mellom religion og styresmakter. Med en grunnlov som spesifikt garanterer religionsfrihet og et eksplisitt skille mellom religion og stat, har ulike religiøse retninger fått fotfeste og blomstret fra republikkens tidlige dager og frem til i dag.

Amerikanernes forhold til religion og religiøsitet er noe som har gjort inntrykk på meg helt siden jeg var utvekslingsstudent i en liten landsby nord i delstaten Pennsylvania skoleåret 1999/2000. Som utvekslingsstudent fikk jeg et unikt innblikk i amerikansk kultur og samfunn. Jeg bodde hos en amerikansk familie, gikk på high school, besøkte flere av kirkene i kommunen og var ellers med på mange aktiviteter i lokalmiljøet. Jeg deltok i samfunnet som en vanlig borger – et samfunn som for meg virket sentrert rundt religion. Siden studentutvekslingen ved årtusenskiftet har jeg følt en viss nærhet til USA. Jeg føler meg alltid

¹ Jeg kommer til å bruke "Amerika" som synonymt med USA og "amerikansk" som betegnelse på forhold innad i landet. I tillegg vil jeg kalle innbyggerne i landet for "amerikanere."

hjemme når jeg er på besøk i området der jeg tidligere bodde. I løpet av religionshistorie-studiet ved Universitetet i Oslo har jeg kommet over en del faglitteratur om amerikansk religion. Det jeg selv har opplevd i min tid i landet har gjort sitt til at jeg har blitt tiltrukket av amerikansk religion som tema, og jeg bestemte meg til slutt å fordype meg i emnet på masternivå. Tidlig i oppholdet mitt som utvekslingsstudent merket jeg det fundamentalt forskjellige i måten amerikanerne forholdt seg til religion på, sammenlignet med det jeg var vant med som nordmann. Selv om Norge har en lang statskirke-tradisjon og USA siden første stund har hatt et sterkt konstitusjonelt skille mellom stat og religion, fikk jeg inntrykk av at religion hadde mer å si for amerikanere flest enn for nordmenn flest. Jeg tenkte lenge på hva som kunne være forklaringen på dette. Interessen rundt temaet ble forsterket da jeg kom over faglitteratur om amerikansk religion på religionshistoriestudiet.

I min masteroppgave ønsker jeg i all hovedsak å se på tankesettet rundt den religiøse økonomien og teorien om rasjonelle valg – rational choice theory – applisert på religion, og hva teoretikerne som forfekter denne tilnærmingen mener om menneskers og religiøse institusjoners reaksjoner på ulike samfunnsforhold. Denne teoretiske vinklingen hevder at mennesket i utgangspunktet er religiøst. Ulikhet i tilbud fra religiøse institusjoner i de forskjellige samfunnene rundt om i verden fører til de forskjellige manifestasjonene vi ser av religiøs praksis i samfunn verden over. I et pluralistisk samfunn er det mange ulike religiøse tradisjoner å velge mellom. Dette fører til en aktivering av det enkelte teoretikere omtaler som rasjonelle valg. Et fullstendig deregulert religiøst marked har ført til utallige religiøse institusjoner, noe som gjør at folks ulike religiøse preferanser blir tilfredsstillt. Tilhengerne av teorien om rasjonelle valg mener dette har gjort at besøkstallene i kirkene er større i USA enn i noe annet (post)moderne samfunn.

Flere teoretikere peker samtidig på at det er mulig å se en sammenheng mellom medlemskap i ulike religiøse retninger og medlemmets sosiale status (Berger m.fl. 2008:99f). Dette gjelder særlig innen protestantisk kristendom. Hvis en sammenligner medlemsmassen i de liberale og moderate protestantiske kirkene med de konservative og fundamentalistiske, ser man at førstnevnte som regel har prosentvis flere medlemmer med høyere utdanning og inntekt enn sistnevnte. De konservative og fundamentalistiske kirkene har på sin side prosentvis flere medlemmer med lite utdanning og lav inntekt enn de liberale og moderate. Etersom protestantisk kristendom har vært den dominerende form for religion i USA opp gjennom historien, i tillegg til at det er en av de mest mangfoldige og pluralistiske religiøse

retningene i landet, velger jeg å begrense denne oppgaven meg til protestantiske kirker og medlemmer av disse. Inndelingen av protestantisk kristendom i ulike former for grupperinger eller denominasjoner, tilbyr et tilpasningsdyktig religiøst system som møter behovene i det mangfoldige amerikanske samfunnet

Kommunen jeg var utvekslingsstudent i, som jeg har anonymisert og velger å kalle *Shirkton*², er også dominert av protestantiske kirker. Jeg har valgt å bruke de protestantiske kirkene i *Shirkton* kommune som oppgavens empiriske grunnlag. Via tankesettet rundt den religiøse økonomien og teorien om rasjonelle valg, som i faglitteraturen er applisert på religion i USA på et generelt plan, vil jeg prøve å belyse situasjonen til kirkene i *Shirkton*. Jeg var i forkant nysgjerrig på om mitt feltarbeid ville korrespondere med det jeg leste i faglitteraturen, eller om funnene mine gikk i en annen retning. Det skal vise seg at det i *Shirkton* finnes en signifikant fordeling av medlemmene i forhold til sosial status. Det å ta valg i motsetning til å følge en tradisjon når det gjelder medlemskap i en kirke, ser man er typisk også for denne kommunen. Jeg henviser til kapittel 5 for en gjennomgang av dette.

1.2 Problemstilling

*Hvordan belyser teorien om rasjonelle valg
og tankesettet om økonomisk tenkning applisert på religion
situasjonen til kirkene i Shirkton kommune?*

For å finne ut av dette har jeg, via observasjon og intervjuer, sett på medlemssammensetningen i kirkene, størrelsen og populariteten til hver enkelt kirke, og mulige grunner til dette. Med dette håper jeg å få belyst hvorvidt teorien om rasjonelle valg og tanken om det amerikanske religiøse markedet er relevant for å forstå mine funn.

² Alle anonymiserte navn i oppgaven er skrevet i kursiv.

1.3 Teori

Denne masteroppgaven vil behandle flere religionssosiologiske teorier og begreper, som for eksempel modernitet, postmodernitet, pluralisme, sekt/kirke-teori, sivilreligion, sekulariseringsteorien og spesielt rational choice theory³. En dyptgående gjennomgang av de teoretiske perspektivene vil komme i kapittel 3.

Den klassiske sekulariseringsteorien formulerte at religion ville få mindre innflytelse på samfunnet og at folk ville bli mindre religiøse på grunn av moderniseringsprosesser. Denne har etter hvert blitt sterkt kritisert av stadig flere religionsforskere, og de aller fleste av disse er i dag enige om at denne teorien er feilaktig. Religion opplever ikke nødvendigvis tilbakegang på grunn av modernisering og pluralisme. Det motsatte kan også skje: en religiøs oppblomstring. Noen religionssosiologer har begynt å anvende liberalistiske økonomiske forestillinger for å forklare de ulike religiøse retningenes utvikling frem til i dag. Flere av disse støtter teorien om rasjonelle valg. Teorien, særlig fremhevet av Roger Finke, Rodney Stark og William S. Bainbridge, beskriver hvordan enkeltmennesket som rasjonell aktør velger den religion eller den menighet som gir best "avkastning." Aktøren ønsker å unngå kostnader samtidig som det søkes fordeler og goder. Basert på tilbud og etterspørsel handles det på et "religiøst marked," der den religiøse institusjonen som oppleves å gi flest fordeler velges. "Utbyttet" kan være alt fra forbedret livskvalitet og personlig forbedring til lovnad om evig liv. Teorien er til for å lage og teste modeller innen menneskelig atferd.

RCT kan muligens ikke forklare forholdene rundt religioner i alle samfunn verden over, og har blitt kritisert for å ha påstått dette, men ut ifra egne erfaringer synes jeg at tankesettet rundt RCT er meget treffende overfor amerikansk religion. Å betegne de ulike religiøse institusjonene i et amerikansk lokalsamfunn som firmaer som konkurrerer på et religiøst marked, stemmer godt overens med egne observasjoner fra min tid i landet. RCT-teoretikerne kommenterer åpen og fri konkurranse mellom ulike religiøse "firmaer," uten innblanding fra det offentlige i form av støtte eller motstand, som de beste forholdene for religiøse institusjoner. USA er kroneksempelen på et samfunn med åpen og fri religiøs konkurranse, og det observeres samtidig at dette landet er det landet i den (post)moderne verden med høyest religiøs aktivitet i befolkningen. De kirkene som har det mest attraktive tilbudet får flest medlemmer og blir markedsvinnere. Det mest attraktive tilbudet kan også

³ "Rational choice theory" – teorien om rasjonelle valg – vil i mesteparten av oppgaven bli forkortet til RCT.

omfatte det kirken har å tilby *utenom* det rent religiøse, som for eksempel sosiale aktiviteter for barn. Dette stemmer også overens med mine egne observasjoner i USA. Jeg har derfor valgt å benytte denne teorien og den liberalistisk-økonomiske tilnærmingen til religion som teoretisk grunnlag for å tolke mine funn i feltarbeidet.

Jeg velger også å bruke RCT fordi jeg mener teorien forklarer hvorfor vi har en lagdeling av de ulike protestantiske kirkene i USA når det gjelder sosial status. RCT tar ikke for seg denne lagdelingen direkte, men omtaler det åpne markedet, hvor ingen religiøse institusjoner har noe som helst fortrinn foran de andre og må klare seg selv uten hjelp fra statlig hold. Dette skaper en religiøs pluralisme med "en kirke på ethvert gatehjørne." Og kirkene er ikke like. I de fleste amerikanske kommuner finnes det eksempler på alt fra de mest liberale til de mest konservative og fundamentalistiske trossamfunnene. Som nevnt viser forskning innen religionssosiologien at det er mulig å se en fordeling av folk på de ulike kirkene, hvor noen kirker har prosentvis flere fattige eller rike enn det de andre kirkene har. Det samme gjelder utdanningsnivået. Hvor mye utdanning en person har tatt ser ut til å ha en statistisk innvirkning på hvilken kirke denne personen er medlem av. I tillegg kan teorien forklare hvorfor folk endrer denominasjonstilhørighet⁴ når man opplever endringer i livssituasjon.

Den amerikanske grunnloven har en iboende individorientert religionsideologi. RCT vil dermed passe meget godt som analyseredskap i forskningen på dette samfunnets religiøse uttrykk, ettersom teorien er en del av den individualistiske Weber-tradisjonen og er basert på metodologisk individualisme. Denne tilnærmingen ser på samfunnet som summen av individer og hevder at det er mulig å redusere sosiologiske forklaringer til fakta om individene i et samfunn og deres atferd. For å analysere sosiale handlinger, religiøse inkludert, må man se på den mening den handlende tillegger handlingen. Individorienteringen til RCT kan også forklare hvordan kirker som tilbyr radikal religiøs individualisme, samt sterk religiøs konservativisme med klare, enkle svar, gjør det bedre på det amerikanske religiøse markedet enn andre kirker.

Tilhengerne av RCT har blant annet blitt kritisert for ikke å definere hva de legger i begrepet "rasjonelle valg." Med rasjonelle valg henviser jeg i min oppgave til hvordan mennesker veier fordeler og ulemper, og at de tar sine valg, bevisst eller ubevisst, på grunnlag av disse avveiningene.

⁴ For gjennomgang av denominasjonsbegrepet, se kapittel 3.4.

1.4 Metode

Når det forskes på kulturelle uttrykk i en annen kultur enn sin egen så undersøkes det ut fra forskerens eget ståsted og perspektiv. Det er derfor viktig å være bevisst på sitt eget ståsted og hvilken kontekst man er en del av når man forsker på "de andre," ettersom alle uttrykksformer er kontekstualiserte. Forskeren er derfor aldri objektiv ettersom han eller hun alltid kommer fra et sted og har sin egen mening om noe. Gavin Flood skriver at forskeren selv er plassert i en kulturell kontekst og har sitt eget narrativ (Flood, 1999:140,167). En blir oppmerksom på at når man forsker på "de andre" samtidig forsker på seg selv.

Ved å se på forskningen som en dialog vil dette i følge Flood føre til refleksivitet, som er "forskerens evne, eller ens strategi innpasset i metoden, til å bli klar over forskningens kontekst og forutinntatthetene i forskningsprogrammet"⁵ (Flood, 1999:35). Refleksiv forskning er altså å være klar over sitt eget ståsted og den narrative tradisjonen forskeren og forskningen er en del av, men også å være klar over hvordan en selv kan påvirke de man samhandler med. De spørsmålene forskeren stiller et forskningsobjekt er for eksempel et uttrykk for den kunnskapen vedkommende allerede har om emnet (Flood, 1999:226 og Tafjord, 2006:244f). Her kan vi også ta med oss erfaringer fra hermeneutikkens store tenkere. Fra Wilhelm Dilthey har vi at objektet som studeres er en del av et levd liv og ikke noe som kan studeres fra et nøytralt standpunkt, eller "fra utsiden." Hans-Georg Gadamer viste til at tolkning ikke skjer i et vakuum, men innebærer tolkerens forforståelse, interesser og forhåndsantakelser. Fra Karl Marx kan vi lære at det er viktig å være seg bevisst de sosiale forholdene og hvordan de påvirker både den som tolker og den eller det som blir tolket. Så har vi Friedrich Nietzsche som mener at alt er tolkninger, at det egentlig ikke finnes objektive fakta (Green, 2005:397-403). Jeg har vært bevisst på dette i mitt arbeid med masteroppgaven og reflekterte mye over egne oppfatninger og fordommer både i forkant av og etter oppholdet i den amerikanske landsbyen *Shirkton* sommeren 2010.

I forskningen bør en ikke låse seg fast i én spesiell metode eller teori, noe som harmoniserer godt med Wendy Doniger O'Flahertys "verktøykassemodell." O'Flaherty⁶ mener at for å unngå metodiske og teoretiske hindringer i arbeidet skal materialet selv bestemme teori- og metodebruk, og forskeren skal ikke nøle med å skifte mellom ulike

⁵ Oversatt av undertegnede

⁶ Wendy Doniger O'Flaherty fjernet det siste etternavnet sitt i etterkant av lanseringen av verktøykassemodellen og heter nå Wendy Doniger.

metoder eller teorier underveis i arbeidet. Hun bruker fellesbetegnelsen "verktøy" for både teori og metode siden hun mener forholdet mellom disse to varierer hele tiden (Cavallin, 2006:16f). Jeg vektlegger RCT i min oppgave, ettersom jeg synes den passer godt til amerikanske forhold, men har vært åpen for å inkludere andre teorier der det passer. Når det kommer til metodene mine har de også vært flere og kan deles inn i to hoveddeler: feltarbeid og lesing av skriftlige kilder.

Feltarbeid har blitt en stadig viktigere del av religionsforskningen. Feltarbeidet er en metode som i et vitenskapelig perspektiv går ut på å oppsøke kunnskap om et eller flere mennesker i deres respektive samfunn og kultur (Kaijser, 1999:24). Opprinnelig var det antropologer som benyttet seg av feltarbeid som metode mens de utforsket fremmede samfunn og kulturer. I nyere tid har det blitt mer vanlig å benytte seg av denne metoden også i forskningen på nære kulturer, til og med ens egen. Feltarbeidets far, Bronislaw Malinowski, ville oppnå et innenfraperspektiv på den kulturen han studerte og samtidig se den i et kritisk og vitenskapelig lys (Nielsen, 1996:35). Jeg ønsket å utføre feltarbeid for å komme nærmere inn på feltet jeg studerer. Jeg mener det jeg leser av fagstoff fra religionsforskere, antropologer og andre teoretikere om den religiøse situasjonen i USA, gir mer mening for meg nå som jeg har vært der flere ganger enn det hadde gjort hvis jeg aldri hadde vært i landet.

Mitt feltarbeid bestod av observasjon av én til to gudstjenester eller kveldsmøter i til sammen fem av seks protestantiske kirker i *Shirkton*. Alt foregikk sommeren 2010 i en periode på fem uker. Jeg var en passiv tilskuer under gudstjenestene og tok kontakt med medlemmer av kirken etterpå. I tillegg til observasjonen i kirkene utførte jeg intervjuer med to til fem medlemmer i hver kirke samt alle pastorene. Med intervju mener jeg det Eva Fägerborg betegner som en kommunikasjonsform hvor "någon berättar och besvarar frågor som ställs av en annan person och där det sagda registreras i någon form" (Fägerborg, 1999:57). I tillegg er intervjuet en samtaleform som har et bestemt formål. Det søkes "kunnskap om den andres tanker og erfaringer" (Esborg, 2005:101). *Måten* ting blir sagt på er også betydningsfull (Fägerborg, 1999:57). Et kvalitativt intervju kan være et flott redskap. Via denne kommunikasjonsformen er det mulig å gå i dybden i et tema, ved å snakke med mennesker som i sin hverdag er involvert i det intervjueren forsker på. Intervjuet gir oss et bilde av "levande religiøsitet, religiøsitet slik den eksisterer i menneska sine kvardagsliv, religiøsitet i praksis" (Fonneland, 2006:223). Men samtalen i det kvalitative intervjuet er ikke

bare en metode for å komme frem til svar på spørsmål forskeren måtte ha. Når intervjuene er transkribert er det også et empirisk materiale, i tillegg til faglitteratur man har tilgjengelig (Esborg, 2005:101).

Jeg bestemte meg for å utføre feltarbeid i kommunen jeg som nevnt velger å kalle *Shirkton* – en kommune hvor jeg ti år tidligere var utvekslingsstudent. Jeg har valgt å anonymisere byen, kirkene og intervjuobjektene, ettersom jeg av erfaring har forstått det slik at amerikanere flest er mest komfortabel med dette. Nasjonen ser ut til å ha en lang tradisjon med skepsis overfor statlig innblanding og inngrep. Dette gjelder også opplysninger om hvert enkelt individs religiøse ståsted og hvorvidt det offentliggjøres i et register eller statistikk med fullt navn. Jeg tenkte at det nok var enklere å få kommet i kontakt med flest mulig intervjuobjekter hvis jeg informerte om at alt ville bli anonymisert.

1.5 Kilder og materiale

Ulike metoder har blitt brukt i arbeidet med denne masteroppgaven, men det har hovedsakelig bestått av feltarbeid og lesing av faglitteratur innen temaet. Sistnevnte er skriftlige kilder som er tilgjengelige i form av bøker og artikler på bibliotek og Internett. Der har jeg valgt ut både gammel og ny litteratur fra mange eksperter innen religionsforskningen og antropologien som omtaler amerikanske religiøse forhold. Dette er nyttige og viktige sekundærkilder i min masteroppgave. Feltarbeidet skaper på sin side helt nye kilder – *mine egne* kilder. Observasjonene, samtalene og intervjuene er et kildeskapende arbeid hvor jeg får tilgang til en mengde primærkilder.

Feltarbeidsmaterialet mitt består hovedsakelig av transkriberte tekster av lydopptak fra observasjon av gudstjenester og kveldsmøter, samt intervjuer. I tillegg har jeg gjort meg notater underveis i oppholdet, under observasjonsøktene og i for- og etterkant av intervjuene. Jeg har også mottatt brosjyrer og skriv fra alle kirkene som gir en presentasjon av de respektive menighetenes teologi og historie.

1.6 Ethiske betraktninger

I løpet av mitt feltarbeid fikk jeg kjenne på kroppen dette med grensen mellom venn og informant, som blir tatt opp i Finn Sivert Nielsens bok *Nærmere kommer du ikke...* (1996). Under overskriften "Venn og informant" skriver Nielsen: "Når skjedde skiftet fra informant til

venn? Er vi sikre på at vi er enige om hvor grensen går... eller hva et "vennskap" er?" (Nielsen, 1996:155). Han fortsetter så med å komme med eksempler på situasjoner hvor en antropolog har blitt venn med sine informanter som kan gå på bekostning av forskningen. Hos meg var det litt annerledes. Flere av informantene kjente jeg fra før. Problematikken for meg var heller: "Når skjedde skiftet fra venn til informant? Hvordan vil alt dette påvirke mitt vennskap med vedkommende?" Jeg fryktet at enkelte muligens trodde jeg utnyttet vennskapet for å innhente informasjon. Jeg følte også at det var vanskeligere å opptre som "forsker" under intervjuene av de jeg kjente fra før. Bjørn Ola Tafjord gir en bra beskrivelse av problematikken med følgende spørsmål: "Når er ein ven og når er ein forskar? Kva ytringar er meint for venen og kva ytringar er meint for forskaren?" (Tafjord, 2006:249). I tillegg er det viktig at informantene er trygge på sine rettigheter og at intervjuer setter pris på at de setter av tid til å snakke om sitt liv. Knut Aukrust skriver følgende om informert samtykke:

Samtykket skal være frivillig. Det vil si at det skal framkomme uten noen form for tvang (...). Forskeren må selvfølgelig ikke framstille sin situasjon som vanskelig eller prekær hvis informanten vegrer seg mot deltakelse. Løfter om fordeler og rundhåndet kompensasjon strider også mot frivillighetsprinsippet. (...) Samtykket skal være uttrykkelig, heter det i de norske forskriftene. Det betyr at det ikke skal herske tvil om at det virkelig avgis et samtykke, i form av en underskrift eller en muntlig tilslutning (Gustavsson, 2005:231f).

For å være sikker på at informanten skulle føle seg trygg på dette, utformet jeg en tekst kalt "Information and declaration of consent." Der ga jeg informanten informasjon om at alt materiale jeg samler inn i sammenheng med min masteroppgave vil bli anonymisert og holdt konfidensielt slik at det ikke skal være mulig å spore det tilbake til den enkelte. På det samme arket kunne intervjuobjektene også finne min kontaktinformasjon i tilfelle det skulle være noe i ettertid. Jeg beholdt et eksemplar mens informanten fikk et eget. Det var ikke én eneste informant som vegret seg fra å skrive under og bli med på intervjuene. Her er et utdrag av teksten:

The data collected and used for the student's thesis will be kept confidential and will also be anonymized before publication so that it will not be possible to trace data back to the respective participant. In this specific thesis the geographical area itself will also be anonymized.

1.7 Disposisjon

I det følgende kapitlet vil det bli gitt en historisk presentasjon av religion i USA. Hele masteroppgaven omhandler amerikansk protestantisk kristendom og historien begynner dermed med den protestantiske bevegelsen kalt puritanismen. Protestantisme generelt og puritanerne spesielt har satt dype spor i den amerikanske kulturen som har hatt virkning frem til i dag. Kapitlet har også med den politiske og samfunnsmessige omveltningen som skjedde da USA ble opprettet som en egen stat og dermed løsrev seg fra det britiske imperiet. Landets unike historie gjennomgås før vi går videre til den teoretiske delen av oppgaven, da denne best ses i lys av historien til den amerikanske nasjonen. I kapittel 3 vil jeg hovedsakelig gå inn på rational choice theory og de liberalistiske økonomiske forestillingene som har blitt mer aktuelle de siste tiårene i religionssosiologien. Jeg må også nevne sekulariseringsteorien ettersom RCT og den nye vendingen på mange måter er et motsvar til førstnevnte teori. Vi skal også se på observasjoner gjort av religionsforskere angående de konservative kirkene i konkurranse med de liberale på det amerikanske pluralistiske religionsmarkedet. Kapitlet vil til slutt omhandle sammenhengen mellom sosial status og medlemskap i protestantiske kirker.

I kapittel 4 vil jeg presentere *Shirkton* kommune og kirkene der. I kapittel 5 følger en analyse basert på de foregående kapitlene samt at det gis informasjon fra intervjuene jeg foretok meg under feltarbeidet. Tanken er å se om faglitteraturen kan belyse forholdene i *Shirkton*. Kapittel 6 er et avsluttende kapittel hvor jeg oppsummerer oppgavens hovedfunn og kommer med egne konklusjoner.

2 Historisk bakgrunn

Dette kapitlet har som formål å sette forholdene i USA i en historisk kontekst. Dette for å belyse mulige årsaker til at de religiøse forholdene i det amerikanske samfunnet er som de er, og for å forsøke å forklare de faktiske forholdene blant kirkene og deres medlemmer i *Shirkton*. Kapitlet prøver å tydeliggjøre USAs unike historie i verdenssammenheng. Formålet med dette er å belyse dagens situasjon blant de religiøse institusjonene i USA.

Den delen av europeisk historie hvor man drev med oppdagelser og kolonisering var preget av religiøs uro (Ahlström, 1972:22). Mange mennesker som følte seg forfulgt eller som ikke så noen fremtid i sitt land, valgte å forlate Europa og prøve lykken på det amerikanske kontinentet. Dette kapitlet vil omhandle puritanerne, som var én av de religiøse gruppene som ble forfulgt i Europa. Mange av dem valgte å dra til det "nye" kontinentet, og denne gruppens idéer og oppfatninger skulle sette dype spor i det som senere ble den amerikanske kulturen.

2.1 Puritanerne

Under styret til dronning Elizabeth I (1558-1603) vokste det fram flere bevegelser som viste sin misnøye med den anglikanske kirken. De likte ikke måten reformasjonen hadde formet kirken på, eller rettere sagt hvor *lite* kirken hadde blitt reformert. Bevegelsene fikk fellesbetegnelsen *puritanisme*. Puritanerne godtok ikke autoriteten til paven i Roma og hans biskoper. De mente den anglikanske kirken fremdeles var akkurat som da kirken var katolsk, ettersom den forble en episkopal kirke også etter reformasjonen, med tilnærmet lik struktur og hierarki (Aagaard, 1982:86). Puritanerne var skeptiske til prestskapet, noe som sto i veien for menneskets direkte kontakt med Gud. Viktige elementer for dem var personlig omvendelse, individets bevissthet rundt egen tro og Den hellige ånds virke. Deres sterkt kritiske syn på de katolske elementene i den anglikanske kirken var blant annet grunnet i deres oppfattelse av prestenes "falske" religiøsitet, i tillegg til kirkens korrupsjon og fokus på seremonielle ritualer istedenfor personlig tro (Smart, 1989:323). Noen puritanere ville bare endre på noen få ting i den offisielle engelske kirken, andre ville endre mye. Sistnevnte ville nærmest erstatte den anglikanske kirken med presbyterianismen som hadde fått fotfeste i Skottland. Den mest radikale gruppen puritanere ble kalt *separatister*. De ønsket å skille stat og kirke. De ønsket

også at bare de som var engasjerte, frivillige disipler av Kristus skulle være medlemmer av kirken (Melton, 2009:7).

Puritanerne ville bare påpeke det de syntes var feil ved den anglikanske kirken og luke ut de katolske elementene. De fleste ville ikke nødvendigvis etablere en helt ny kirke. Forskjellen mellom puritanerne og den offisielle britiske kristendom ble likevel etter hvert så tydelig at de ble ekskludert fra den anglikanske kirke. Staten og kirken prøvde å undertrykke bevegelsen og de fikk til slutt ikke lov til å praktisere troen sin. Etter hvert gikk det så langt at det brøt ut en borgerkrig i England, en konflikt hvor striden mellom puritanerne og anglikanerne sto sentralt. Forfølgelser av puritanere ble vanlig i denne perioden og mange så seg nødt til å flykte og reise bort fra England (Hinnels, 1995:81).

En gruppe separatist-puritanere forlot den engelske byen Plymouth den 16. september 1620 på skipet *The Mayflower* (Moen, 2005:18). De så på reisen sin som en "kallsreise" – en ny versjon av pakten mellom jødene og den abrahamske gud. Emigrantene fra Europa likestilte seg med Det gamle testamentets jøder som flyktet fra henholdsvis egypterne eller babylonerne. De hadde inngått en pakt med Gud og skulle forlate Europa for å skape et nytt Israel og et nytt Jerusalem i Amerika (Kosmin & Lachman, 1993:19). De oppfattet seg selv som valgt til å etablere kristne samfunn i villmarken. Det nye landet ville således bli et fyrtårn for verden, et eksempel til etterfølgelse for hele menneskeheten (Wald, 1992:59; Bellah m.fl., 2008:219f). Ole O. Moen beskriver to hendelser som puritanerne så på som bekreftelser på sin kallstanke:

Av de 102 som var om bord ved avreisen fra Plymouth, døde to på veien. Den ene var kjent som en ustyrlig person som bannet og sverget og førte seg usømmelig, og da han en dag ble skyllet over bord, ble denne hendelsen ansett som Guds inngripen. På den annen side ble en pietetsfull person mirakuløst reddet fra å drukne, hvilket igjen ble tolket som prov på at Herren holdt sin hånd over skipet. Pilegrimene så disse episodene som en bekreftelse på at de var på en viktig kallsreise – *a mission* – og denne kallstanken skulle senere sette dype spor i amerikansk kultur (Moen, 2005:18).

De gikk i land 1. juledag 1620 i Plymouth, Massachusetts. Ti år senere kom en gruppe ikke-separatistiske puritanere og etablerte kolonien Massachusetts Bay Colony. De begynte så å spre seg utover mesteparten av området nordøst i USA som senere ble kjent som New England (Melton, 2009:7).

Puritanerne i Massachusetts og Connecticut utviklet en innovativ form for puritanisme som ble kalt kongregasjonalisme. De ønsket en "congregation" – kongregasjon/menighet – av omvendte troende, hvor hver enkelt kongregasjon hadde full autonomi uten innblanding fra andre høyere opp i et religiøst hierarki (Queen II, 2009:299f; Melton, 2009:7). I tillegg fokuserer denne modellen på frivillig medlemskap, lekmannsinitiativ og -deltakelse (Berger m.fl., 2008:31). The Congregational Church ble selve prototypen på menighetskirker i USA og skulle komme til å dominere kirkelivet i nordøst i republikkens tidlige år (Moen, 2005:21).

Motsatsen til kongregasjonsmodellen blir den episkopale modellen hvor det er et hierarki av religiøse ledere. Den anglikanske kirken hadde et slikt system og puritanerne ville som tidligere nevnt bort fra denne kirkens praksis (Queen II, 2009:370). Men akkurat som den intoleransen den anglikanske kirken viste puritanerne i England skulle puritanerne ta med seg over Atlanterhavet: i de nye koloniene var det ikke akseptert å avvike fra den puritanske troen og forfølgelser var ikke uvanlig (Melton, 2009:7; Porterfield, 2002:8). Under kolonitiden fantes det statskirkelignende tilstander i de fleste koloniene, akkurat som i Europa hvor mange hadde flyktet fra nettopp dette (Finke & Stark, 2006:60). Jesuitter og kvekere var av de gruppene som fikk hardest medfart av puritanerne (Berger m.fl., 2008:28).

I 1635 ble den puritanske læreren Roger Williams i The Congregational Church i Massachusetts Bay-kolonien bannlyst fordi myndighetene var lei av hans separatistiske tendenser. Etter å ha søkt tilflukt hos separatistene i Plymouth i et års tid bestemte han seg for å flytte og starte en egen koloni: Rhode Island. Etter å ha opplevd intoleranse og bannlysing ville han opprette en koloni som lot folk få bedrive den formen for gudstilbedelse de selv måtte ønske. Siden han var en separatist-puritaner valgte han også å holde religion og styresmakter adskilt. Det ble et samfunn forut for sin tid og et eksempel på den religiøse friheten som skulle bli gjeldende i USA 150 år etter (Melton, 2009:8).

2.2 Den amerikanske revolusjonen

Kampen for uavhengighet fra britisk styre startet i Boston, Massachusetts, i april 1775. Året etter – 4. juli 1776 – ble Uavhengighetserklæringen nedskrevet (Greer, 1987:398-403). Da revolusjonen begynte og det nærmet seg etableringen av USA som stat ble det mer vanlig med religiøs toleranse og forfølgelsene dabbet av (Finke & Stark, 2006:60). Dette kan eksemplifiseres med opprettelsen av The Unitarian Church. I 1787 ble James Freeman (1759-

1835) ordinert som første prest i den aller første Unitarian Church. Denne kirkens utspring i New England er et godt eksempel på den voksende liberalismen her på denne tiden (Ahlström, 1972:390). Denne kirken var åpen og tok imot alle typer troende, og gudstjenestene var mer som forelesninger. Unitarisme handlet i all vesentlighet om den menneskelige naturs guddommelighet. Sjelen hadde en egen evne til å kjenne igjen religiøse sannheter uavhengig av autoritet. Ens egne vurderinger gikk dermed foran kirkelig tradisjon (Gray, 1917:10). En unitarisk prest i Boston, Massachusetts, ved navn William Ellery Channing (1780-1842) preket at hvis mennesket virkelig er Guds barn må det være fritt ettersom Gud er fri. Friheten det var snakk om var evnen til å kunne tenke selv vedrørende religiøse spørsmål (Gray, 1917:19).

Etter revolusjonen skulle den religiøse toleransen gli over i fullstendig religiøs frihet. Den nyopprettede føderale regjeringen bekreftet at alle trossamfunn skulle bli tillatt og alle måtte få like muligheter. I tillegg skulle staten være fullstendig løsrevet fra alle mulige former for religiøs tilknytning (Finke & Stark, 2006:60). Ved å frigjøre de religiøse retningene som tidligere var forbudt og forfulgt i koloniene, ble forholdene samtidig lagt til rette for de innovative grupperingene. Ettersom variasjonene økte i den nye republikken økte også prosentandelen av befolkningen som var medlem av en religiøs gruppe, og har fortsatt å øke til i dag. Det var litt over femten prosent av befolkningen som var medlemmer i religiøse institusjoner i 1790. Tallet hadde derimot steget til over 85 prosent i 2008 (Melton, 2009:11). Situasjonen for kirkene i koloniene ved starten av den amerikanske revolusjonen blir beskrevet slik av Gordon J. Melton:

...the Congregationalists retained their status as the largest church with approximately 675 congregations. They were followed by the Presbyterians with 450, the Anglicans and Baptists with approximately 400, and lesser numbers of Lutherans (more than 200), Quakers (190), Reformed (180), and Roman Catholics (50) (Melton, 2009:10).

Dette skulle endre seg dramatisk etter revolusjonen. Uavhengighetskrigen var ikke bare nok en krig som kirkene måtte komme seg gjennom. Den endret på hele måten å bygge opp samfunnet på. De ulike religiøse institusjonene mistet tilgang på pengestøtte fra myndighetene og alle måtte operere etter et frivillighetsprinsipp (Melton, 2009:10). Dette medførte at menighetene selv måtte være ansvarlig for etablering, drift og vedlikehold av kirken (Moen, 2005:33). Dette, samt kongregasjonalismens fokus på autonomi for hver menighet, frivillig

medlemskap og lekmannsinitiativ, har blitt de to sterkeste organisatoriske uttrykkene ved USAs religiøse liv, og har vært det siden republikkens tidligste år (Berger m.fl., 2008:29).

Grunnloven ble nedskrevet i 1787 og er i dag den eldste grunnloven i verden som fremdeles er i bruk (Greer, 1987:397). I 1788 ble George Washington, den første amerikanske presidenten, valgt til å lede landet og han begynte på oppgaven 30. april 1789. I 1791 ble de første tilleggene til Grunnloven – de såkalte "Bill of Rights" – nedskrevet og ratifisert, og skulle være et forsvar mot forsøk på å invadere individets rettigheter (Maclear, 1978:185ff). Øverst på denne listen står friheten til å tilbe det en selv ønsker, noe som betyr at det skal være religionsfrihet i det nye landet:

Congress shall make no law respecting an establishment of religion or prohibiting the free exercise thereof (Berger m.fl, 2008:28).

Både Uavhengighetserklæringen og Grunnloven vektlegger statens sekularitet. Ingen bånd mellom stat og religion skulle eksistere i USA. Ingen religioner skal være hverken støttet eller motarbeidet av myndighetene. Samtidig skal det være fullstendig trosfrihet for alle innbyggere uten at man trenger å være redd for forfølgelse. Grunnleggerne – "the Founding Fathers" – ville markere avstand til land med statskirker. Allianser mellom stat og kirke kunne være korrupperende, og religionsfrihet samt et skille mellom myndigheter og religion ble ansett som viktig for å opprettholde en "ekte" religionsutøvelse. Grunnlovens individorienterte religionsideologi passet ikke inn med det å kreve at en befolkning skulle tilhøre en spesifikk religion (Maclear, 1978:185ff).

Tillegget om religionsfrihet var blant annet et resultat av ulike protestantiske gruppers ønske om dette på grunn av forfølgelser (Melton, 2009:10f). De ulike religiøse gruppene hadde nok lyst til at deres religionstilbedelse skulle være fri, men alle var ikke nødvendigvis like fornøyde med frihet for alle trossamfunn. De skjønnte derimot at det ikke var noen annen utvei enn den løsningen som til slutt ble tilfelle: et uregulert og fritt religiøst marked hvor alle stiller på lik linje overfor hverandre og hverken mottar statlig støtte eller opplever sanksjoner (Finke & Stark, 2006:60). En annen grunn til at grunnlovstillegget om religionsfrihet ble utformet var at deisme sto sterkt blant grunnleggerne. Deistene argumenterte for en mer rasjonell kristendom og mente teologene laget et for komplisert og spekulativt univers. De var skeptiske til at Gud tilsynelatende skulle åpenbare enkelte sannheter bare for én person og ikke alle mennesker. Ekte religion var sentrert rundt fornuft og moral, mente deistene

(Melton, 2009:10f). Frem til borgerkrigen (1861-1865) hadde likevel de enkelte delstatene veldig mye makt over eget styre. Selv om Grunnloven i det nye landet hadde et tillegg om religiøs frihet, så hadde ikke hver enkelt delstats grunnlov nødvendigvis det samme. Connecticut skilte stat og kirke i 1818, mens Massachusetts ventet helt til 1833 og ble med det den siste delstaten med en offisielt etablert kirke (Melton, 2009:11).

2.3 Opplysningstiden

Grunnleggerne var også i stor grad inspirert av opplysningstidens tanker. Thomas Jefferson forfattet Uavhengighetserklæringen som i stor grad er preget av tankene til engelske opplysningsfilosofen John Locke. Locke var motstander av monarkiet og herskeres påstander om guddommelig rett til å styre over sitt folk. Han mente at individene hadde alle rettigheter mens de har gitt fra seg én: makten til å passe på individenes liv, frihet og eiendom. Denne makten blir gitt til politiske agenter, men hvis disse agentene går for langt kan befolkningen ta fra dem denne makten (Greer, 1987:397).

Opplysningstiden var ikke en fastsatt "ting." Den gikk over lang tid og er en samling av mange ulike bidrag fra ulike tenkere. Peter Berger m.fl. (2008:47-54) refererer til arbeid gjort av Gertrude Himmelfarb⁷, Pierre Bouretz⁸ og David Martin. Berger beskriver hvordan USA mer enn de fleste andre vestlige land har blitt formet av en opplysningstankegang som er veldig positiv til religion. Himmelfarb sammenligner opplysningstidens uttrykk i Frankrike, Storbritannia og USA i sitt arbeid og skriver, liksom Martin, at i Frankrike oppsto det en opposisjon mot den katolske kirken fra kultureliten og politisk hold. Mottoet i den kommende revolusjonen ble "frihet fra religion." Storbritannia og USA var mer preget av protestantisk kristendom, en religiøs tradisjon med opphav i opposisjon innad i kirken istedenfor utenfor. I Storbritannia var det indre stridigheter som følge av ulike protestantiske grupperingers uenighet, ikke en sekulær opposisjon mot en religiøs motpart. Etter stridighetene godtok både myndighetene og befolkningen generelt mer pluralisme og toleranse i forhold til religiøse grupperinger. I USA gikk det derimot enda lenger. For opplysningstidens tenkere og revolusjonens forkjempere på det nye kontinentet var friheten til å tro på det en selv ville satt veldig høyt og en viktig politisk kraft. Istedenfor frihet *fra* religion kan det sies at mottoet her

⁷ Himmelfarb, Gertrude (2004), *The Roads to Modernity: The British, French and American Enlightenments* (Vintage Books, New York: USA)

⁸ Bouretz, Pierre (2000), "La democratie francaise au risque du monde" i M. Saudon (red.), *La democratie en France*: vol. 1, *Idéologies*, s. 27-137 (Gallimard, Paris: Frankrike)

heller var "frihet for religion." Bouretz bruker Tyskland som eksempel istedenfor Storbritannia, men bortsett fra det kommer han i all hovedsak med samme argumenter som Himmelfarb.

For å eksemplifisere forskjellen i oppfatning rundt religion i USA og Frankrike, som begge har vært formet av opplysningstidens tenkere, har vi henholdsvis en uttalelse fra en dommer i den amerikanske høyesteretten og franskmennenes bruk av ordet *laïcité*. Rettssaken *Engel vs. Vitale* i 1962 omhandlet bønn i den amerikanske grunnskolen og gikk helt til høyesterett. De som var for bønn i skolen tapte. Høyesterettsdommer Hugo Black forklarer hvorfor kjennelsen ble som den ble:

...religion is too personal, too sacred, too holy, to permit its 'unhallowed perversion' by a civil magistrate (Davis, 2003:430).⁹

Selv om de som var for bønn tapte i retten så mente høyesterettsdommeren at det var rett og slett for å *beskytte* religionen mot statlig innflytelse og eventuelle overgrep. I Frankrike er holdningen annerledes. Der er det staten som skal beskyttes mot religionens innflytelse. Det franske begrepet *laïcité* er vanskelig å oversette, men kan beskrives som fraværet av religion i det offentlige rom. Danièle Hervieu-Léger kommer inn på dette i sin analyse av Frankrikes holdning overfor sekter – et ord som ofte brukes av franskmenn i en negativ tone:

In reaction to the anarchic proliferation of self-proclaimed and extradenominational religious groups, *laïcité's* deep-rooted suspicion that religious alienation poses a constant threat to freedom is tending to resurface (Hervieu-Léger, 2001:254).¹⁰

Det er i følge Berger m.fl. (2008:77) "veldig fransk" å se på religion som en trussel mot frihet. Disse to eksemplene viser godt hvordan de to landene virker som to motpoler når det kommer til forholdet mellom religion og stat. Dette viser igjen at det har vært ulike typer opplysningstanker som har blitt vektlagt i formingen av de to statene. Det er de intellektuelle som har vært bærere av opplysningstankene og disse definerer også hva som er "høykultur." I Europa gikk den intellektuelle eliten og den definerte "høykulturen" i en meget sekularisert retning fra tidlig av. Dette var ikke tilfellet i USA. Personer utenfor intelligentsiaen blir påvirket av de intellektuelles tanker, og hvis man ville følge med i tiden og være moderne var

⁹ Gjengitt i Berger m.fl., 2008:76

¹⁰ Gjengitt i Berger m.fl., 2008:76

det i Europa et selvfølge å bli sekulær. På andre siden av Atlanterhavet var ikke det nødvendig. I senere tid, særlig fra 1950-tallet, har intelligentsiaen i USA gått gjennom det Peter Berger m.fl. (2008:19) kaller en "europeisering." Han mener at en sekulær europeer i dag vil føle seg hjemme i det akademiske miljøet i alle amerikanske delstater (Berger m.fl., 2008:17ff).

Andre ulikheter som har spilt en rolle i hvordan opplysningstidens tanker har blitt mottatt forskjellig på de to kontinentene, er måten man tilnærmer seg utdanningssektoren og politikken på. I Europa har det i lang tid vært vanlig med sentral styring av skolesektoren og utdanningen av befolkningen. I USA har utdanningssystemet inntil nylig utelukkende vært styrt lokalt og den føderale regjeringen har ikke blandet seg inn i opplæringen av elever i landet. Partier, bevegelser samt arbeidstakerorganisasjoner på den politiske venstresiden har på det europeiske kontinentet blitt sterkt påvirket av den intellektuelle eliten, mens man ikke finner lignende tilfeller i USA (Berger m.fl., 2008:19f).

2.4 Kirkens plass i samfunnet

Innbyggerne i USA har tradisjonelt sett hatt et veldig nært og personlig forhold til religion (Pierard & Linder, 1988:19). Noe av grunnen kan være at USA er et land med mange immigranter som har brukt religionen som et område for solidaritet og identitet i et nytt land. På den måten har det vært lettere å komme i gang i det nye samfunnet, ved at man holder fast ved egne tradisjoner. Det har blitt en kobling mellom religion og egen sin etno-nasjonale historie, tradisjon og identitet. I tillegg har religiøse institusjoner også kunnet tilby assistanse i vanskelige tider og vært en arena for sosial forandring (Berger m.fl., 2008:21,30f). Siden kolonitiden har dermed kirken hatt en bred plass i samfunnet. Den har vært der som en stødig klippe i det foranderlige samfunnet som den jevne amerikaner møter i hverdagen. Kirkebygget har fungert som et samfunnshus og det har vært vanlig med aktiviteter her som ikke nødvendigvis har vært kirkelige eller religiøse (Moen, 2005:33f). I et samfunn preget av markedstenkning, hardt arbeid og konkurranse, har religionen kunnet tilby etiske retningslinjer og øke ens selvrespekt. Gudstjenestene har samtidig gått i retning av å fokusere mindre på doktriner og heller bli mer emosjonelle og sentimentale, og samtidig fokusere på individet og dets moralske forpliktelser. Religionen blir en sfære som tilbyr terapi og kjærlig støtte (Bellah m.fl., 2008:222f), den blir som Robert N. Bellah skriver: "a haven in a heartless world" (Bellah m.fl., 2008:224).

Puritanerne etablerte som tidligere nevnt kongregasjonalismen hvor hver kirke var uavhengige enheter som bestemte over eget virke. Et annet element ved kongregasjonalismen var fokuseringen på menigheten som fellesskap og at folk skulle hjelpe hverandre. Når et medlem av menigheten kom opp i vanskeligheter ble det sett på som en kristenplikt å hjelpe til. Dette forplantet seg til samfunnet som helhet og kirken som sosial institusjon ble nærmest sementert. Etter hvert som storbyene vokste frem og sosial nød økte skulle dette gjelde alle trengende mennesker, og ikke bare de som var medlemmer av den respektive kirken. Det har dermed blitt et sterkt fokus på privat veldedighet i USA, noe som i følge Ole O. Moen er medvirkende til at en moderne velferdsstat aldri har vokst fram i dette landet (Moen, 2005:29f).

Fra tidlig av ble det i USA sett på som en positiv egenskap å være medlem av en kirke. På grunn av at amerikanerne i lang tid har hatt for vane å flytte på seg ble det opprettet et brev kalt "letter of transfer" som individene kunne ta med seg fra sin lokale kirke på stedet man flytter fra og vise til kirken innen samme denominasjon i det lokalmiljøet man kommer til. Brevet bekreftet kirkemedlemmets gode anseelse i menigheten han forlater og at vedkommende er "en god kristen" med den riktige protestantiske etikken. Berger m.fl. (2008:20) sier at dette brevet på mange måter ble "the first form of the credit card."

2.5 Kirkenes vekst og tilbakegang

På 1600- og 1700-tallet var det etablerte reformasjonskirker, som for eksempel anglikanske, kongregasjonalistiske, presbyterianske og lutheranske kirker, som sto sterkest i USA. Deretter tok baptister, enkelte metodister og andre såkalte sekteriske¹¹ denominasjoner over. Sistedelen av 1700-tallet og tidlig på 1800-tallet var dominert av sistnevnte denominasjoner ettersom de tilpasset seg den nye politiske situasjonen med religiøs frihet samt amerikanernes bevegelser vestover i villmarken (Sweet, 1948:43-52). I tillegg var det de moderate kirkene som mistet mest oppslutning etter hvert som den ikke-protestantiske pluralismen vokste. Jødiske, katolske og ortodokse immigranter ankom da USA for fullt (Smylie, 1979:73). "Vinnerne" i det amerikanske religiøse markedet mellom 1776 og 1850 ble altså metodistene og baptistene, mens "taperne" var hovedsakelig kongregasjonalistene og den episkopale kirke som i tiden før opprettelsen av USA som føderal stat hadde stått veldig sterkt. Finke og Stark (2006:72ff) skriver at organisasjonsstrukturen i kirkene gir en god forklaring på hvorfor det ble slik.

¹¹ Se kapittel 3.4. og 3.6. for gjennomgang av sekt/kirke-teorien.

Baptistkirken er veldig demokratisk strukturert og hver menighet er ofte helt autonom, noe som var en veldig attraktiv egenskap i det nye landet. Dette gjaldt særlig helt i vest på kontinentet, i de nyeste statene og i områdene som ble kjent som "the frontier" – territoriene som foreløpig ikke offisielt var en del av USA.

Metodistene opplevde også stor fremgang i samme periode, til tross for metodistkirkens strenge hierarkiske struktur og sterk sentralisert autoritet. Metodistenes struktur er ikke ulik den man finner hos markedets "tapere." Finke og Stark forklarer dette med at metodistkirken i denne perioden på lokalt plan opererte ganske likt baptistene. Den lokale menigheten var delt opp i mindre grupper som, kalt "klasser." Via disse klassene var metodistkirken lydhør overfor menigheten til tross for sin hierarkiske struktur. De daglige pastorfunksjonene ble som regel utført av lokale ulønnede "amatører" akkurat som i baptistkirken. Det profesjonelle presteskapet i metodistkirken hadde foreløpig ikke sentralisert kontrollen over hele kirken. Denne demokratiske vinklingen som metodistene og baptistene hadde ga de en fordel overfor kongregasjonalistene og den episkopale kirken ettersom de lettere klarte å svare på det lokale religiøse markedets ønsker. I tillegg var metodistene og baptistene flinke til å holde såkalte "camp meetings" på landsbygda, og ettersom 94 prosent av befolkningen bodde på gårder i 1800 var disse møtene en større kilde til vekst blant kirkene enn tiltak i urbane strøk. De andre kirkene fulgte ikke opp på dette (Finke & Stark, 2006:107). C. C. Goss oppsummerer i 1866 grunnene til at amerikansk metodisme opplevde en slik suksess i sine første hundre år. Han skriver at metodistpredikanten appellerer til hjertet istedenfor intellektet, prekenen utføres i et enkelt språk, det var ikke påkrevd å betale for sitteplass i kirken, og de hadde "camp meetings" og vekkelsemøter. Kirken krevde at medlemmene måtte jobbe aktivt for Jesus og fokuserte på stadig misjonering videre utover i ødemarken. Alt dette samt læren om renselse fra arvesynden i dette liv mener Goss er grunnen til at det han kaller metodistenes "mirakel" kunne forekomme (Goss, 1866:162-186).

The Congregational Church var den etablerte kirken i de fleste New England-koloniene i den nye verden. De var støttet av kirkeskatt, var nært knyttet til styresmaktene og involvert i det meste som foregikk i koloniene. I tillegg var det et krav innad i kirken at presteskapet skulle være høyt utdannet. Dette førte til en sterk mangel på prester. Og etter hvert som USA ble opprettet og landet utvidet seg vestover klarte ikke kirken å følge med på en tilfredsstillende måte (Finke & Stark, 2006:74f). Prestene i denne kirken tjente mer på å publisere bøker med sine prekener istedenfor å gi dem gratis i villmarken i vest, så de aller

fleste valgte å holde seg i New England (Finke & Stark, 2006:112). De prøvde seg i 1801 på et samarbeid med presbyterianerne om å forene de to denominasjonenes misjonering vestover i de nye territoriene som skulle bli USA, men det resulterte i at mesteparten av kongregasjonalistene ble tatt opp i den presbyterianske kirken i stedet. Presbyterianerne hadde allerede opprettet lokale kirkeråd¹² i de såkalte "frontier"-områdene og kunne derfor bistå de lokale menighetene raskt og effektivt (Finke & Stark, 2006:74f). Kongregasjonalistene hadde ikke noe tilsvarende og New England var langt unna, så flere kongregasjonalistprester valgte å bli en del av den presbyterianske kirken grunnet "the natural desire for fellowship" (Walker, 1894:317f). Finke og Stark mener dette er grunnen til at presbyterianerne ikke ble taperne i denne perioden til tross for et strengt hierarki. De tok opp i seg medlemmer fra kongregasjonalistkirkene og holdt derfor et stabilt medlemstall i en periode hvor sistnevnte kirke samt den episkopale kirken mistet mange medlemmer.

Den episkopale kirken mistet mange medlemmer etter Den amerikanske revolusjonen. Hovedsakelig var dette grunnet kirkens nære bånd til den engelske tronen. Mange av pastorene i og medlemmene av denne kirken støttet engelskmennene under konflikten. I tillegg mistet kirken de formelle båndene til den anglikanske statskirken i England, noe som gjorde at den mistet både økonomisk og organisatorisk støtte. Dette førte til et dramatisk frafall av medlemmer og prester og dermed manglet kirken ressurser til å utvide sin andel av det religiøse markedet (Finke & Stark, 2006:75).

I 1850 var metodistkirken den største religiøse organisasjonen i USA etter en eventyrlig vekst siden Uavhengighetskrigen. 34 prosent av alle kirkemedlemmer i landet var medlem av denne kirken. Dette ble derimot toppen for metodistene og fra 1850 og frem til i dag har kirken sakte men sikkert mistet "markedsandeler." Baptistkirken har hatt en stabil vekst helt siden 1776, og da metodistene begynte å merke motgang fortsatte baptistenes vekst. I 1906 gikk sistnevnte kirke forbi metodistkirken i antall medlemmer per tusen (Finke & Stark, 2006:156). Finke og Stark forklarer dette med at metodistkirken endret seg på denne tiden fra å være "sektersk" til å bli mer "kirkelig." Kirken sluttet å benytte seg av lokale lekmannspredikanter i hver menighet og de ble erstattet av skolerte prester med teologiutdannelse. Spenningen mellom metodistene og kulturen rundt avtok og kirken sluttet dermed å vokse og opplevde etter hvert også tilbakegang. Finke og Stark mener dette er

¹² "Presbyteries" er i følge Kunnskapsforlagets engelsk-norsk-ordbok enten "presbyterium" eller "kirkeråd" på norsk.

tilfelle for alle "successful sects" og henviser til blant annet puritanerne som opplevde det samme da deres sekt ble til kongregasjonalistkirken. De forklarer det slik:

Successful sect movements develop strong internal pressures to lower their tension with the surrounding culture. These pressures come from having an increasingly affluent membership and from an increasingly "professionalized" clergy. Together, the privileged laity and the "well-trained" clergy begin to lift restrictions on behavior and to soften doctrines that had served to set the sect apart from its social environment – a process known as sect transformation or secularization (Finke & Stark, 2006:160f).

Metodistkirken gikk bort fra sitt sekteriske ståsted og ble til the Methodist Episcopal Church, en mindre demokratisk kirke med et strengt hierarki. Høyt utdannede og godt betalte prester tok over de daglige gjøremålene i de lokale menighetene, som nå oftere bygget påkostede kirker med dyre utsmykninger og instrumenter. Kirken gikk altså i samme retning som the Presbyterian, the Episcopal og the Congregational Church. I tillegg gikk metodistene mer og mer bort i fra arrangementen av vekkesmøter som hadde vært en god kilde til rekruttering av nye medlemmer til kirken. Ikke alle likte utviklingen og brøt ut og startet sin egen metodistkirke kalt the Free Methodist Church i 1860. Når en entret et nytt århundre hadde flere brutt ut av moderkirken og dannet flere sekteriske grupperinger av metodismen. Enkelte av disse grupperingene ble senere tatt inn igjen i varmen hos The Methodist Episcopal Church og kirken fikk da navnet the *United* Methodist Church. Dette så derimot ikke til å hjelpe på moderkirkens tilbakegang (Finke & Stark, 2006:162-172).

Mens The United Methodist Church har opplevd motgang fra siste halvdel av 1900-tallet og frem til i dag, har baptistene gått motsatt vei. Dette var ikke nødvendigvis tilfelle hos baptistene i de nordlige delene av USA, hvor noen av menighetene hadde religiøse lederne var høyt utdannet og mer liberale. Baptistene i sør opplevde derimot en enorm vekst og var i all hovedsak styrt av lavt- eller ulønnede konservative predikanter med fokus på "the 'old time' gospel." Baptistkirkene i nord hadde altså beveget seg fra å være sekteriske til å bli mer kirkelige, og dette fikk samme utslag som hos metodistene: nedgang i markedsandeler. Baptistkirkene i sørstatene ble en institusjon folk kunne vende seg til etter en borgerkrig (1861-1865) som resulterte i fattigdom og ødeleggelse for disse statene. De sørlige baptistkirkene var i tillegg meget demokratiske med et sterkt fokus på autonomi for hver kirke hvor medlemmene så å si hadde all makt over pastoren (Finke & Stark, 2006:184-188). Dermed oppsto menigheter som raskt "reflected the religion of the people" (Finke & Stark, 2006:193).

Siden 1960-tallet har flere liberale og moderate denominasjoner slitt med besøks- og medlemstall i sine kirker. Metodistpresten Dean M. Kelley var på 1970-tallet bekymret over utviklingen. Han mente at de mer liberale kirkene opplevde tilbakegang fordi de ikke klarte å møte den jevne amerikaners søken etter mening. De konservative kirkene er flinkere til dette, mente Kelley, og derfor vokser disse denominasjonene (Smylie, 1979:70). Flere peker på motkulturen som oppsto på 1960-tallet, og som fortsatte inn i det neste tiåret, og mener at denne har noe av skylda for at de ovennevnte kirkene mistet oppslutning. Robert Wuthnow undersøkte dette og fant derimot ut at den eneste effekten motkulturen hadde var at mange folk på grunnlag av debattene rundt borgerrettigheter, krigsmotstand, narkotikabruk, seksuell frigjøring, alternativ livsstil og homofili, heller valgte å bli *mer* engasjert i kirken istedenfor å forlate den (Wuthnow, 1976:854).

Det har vært en jevn nedgang i det Finke og Stark kaller "markedsandelene" til de liberale og moderate kirkene i USA helt siden 1776 og frem til i dag. I siste halvdel av 1900-tallet har det derimot begynt å gå raskere nedover for disse kirkene. The United Methodist Church, den episkopale og den presbyterianske kirken mistet omtrent halvparten av alle medlemmer. I den andre enden av spekteret, de kirkene Finke og Stark omtaler som "evangelicals," var det i samme periode totalt motsatt. Southern Baptist, Church of God, pinsemenigheter og flere andre evangeliske og konservative kirker hadde stor fremgang. Hvis vi ser på andre sekteriske grupperinger som mormonene og Jehovas vitner, ser vi samme utvikling som hos de andre konservative religiøse institusjonene nevnt over (Finke & Stark, 2006:246). Mellom 1958 og 1968 var bortimot alle de moderate "mainline-kirkene"¹³ enten i gang med sammenslåing av ulike denominasjoner eller deltok i seriøse diskusjoner om dette. I følge Roozen m.fl. (1995:69) førte dette til sterke reaksjoner blant medlemmene i de ulike kirkene. Kirkene opplevde mye motstand og frafall av medlemmer (Roozen m.fl., 1995:74).

Til nå har oppgaven gitt en historisk oversikt for å belyse oppgavens tema. Nå følger det teoretiske perspektiver som skal hjelpe til å forstå situasjonen til de protestantiske kirkene i USA.

¹³ "Mainline churches" og "mainline denominations" er begreper som til stadig brukes i den amerikanske religionsdiskursen. De brukes om tradisjonelle protestantiske denominasjoner som teologisk ligger til venstre for de mest konservative og evangelisk-fundamentalistiske kirkene. De beskrives ofte som denominasjoner med moderne og liberale teologier og perspektiver. Eksempler er The United Methodist Church, The Presbyterian Church, The Episcopal Church og The Lutheran Church.

3 Teoretiske perspektiver

The most singular fact about religion in the United States (...) is diversity. Perhaps no other advanced industrial nations have such an amazing variety of religious groups (Stark & Bainbridge, 1985:41).

Vi har så langt sett på viktige epoker og hendelser i USAs religiøse og politiske historie for danne et bilde av hvordan og hvorfor forholdene til de protestantiske kirkene i landet har blitt som de er. Kapittel 3 vil gjøre rede for de sentrale teoretiske perspektivene som belyser den religiøse situasjonen i dagens USA. I første omgang behandles i all hovedsak begrepene modernitet, postmoderne og sivilreligion, etterfulgt av to store teoretiske vinklinger: sekulariseringsteorien og rational choice theory. Kapitlet avsluttes med diskursen rundt konservative kirkers sterke vekst de siste tiårene, samt tanker rundt sosial status i forhold til medlemskap i protestantiske kirker.

3.1 Moderne og postmoderne

Begrepet modernitet har opphav i det latinske ordet *modernus* og betyr "den nye tiden." Det ble brukt så tidlig som på 400-tallet, hvor begrepet var en betegnelse på overgangen fra den gamle hedenske epoken til den nye kristne. Når moderniteten som epoke, slik vi vanligvis bruker begrepet, begynte er teoretikerne og historikerne ikke enige om. Noen plasserer starten så langt tilbake som 1400-tallet og langs Atlanterhavskysten av Europa, da erobringen av verdenshavene begynte. Andre plasserer starten så sent som på 1800-tallet og de kritiske tenkerne i det århundret (Furseth & Repstad, 2003:95). Det skilles mellom modernitet, som betegner økonomi og sosiale strukturer, og modernismen, som betegner kulturelle former, og som er en betegnelse på en nyere retning. Det er viktig å påpeke at det er et flytende skille mellom de to begrepene og at de i denne oppgaven vil bli brukt om hverandre (Davie, 2007:89). Otto Krogseth tar også i bruk nok et begrep: modernisering. Han henviser til Max Weber og beskriver det som rasjonaliserings-, pluraliserings- og differensieringsprosesser som særlig ble gjort gjeldende fra slutten av 1700-tallet (Krogseth, 1997:7).

Når og hvor startskuddet var vites altså ikke nøyaktig, men perioden står uansett for en endring i tenkemåter og samfunnsstrukturer. Perioden representerer en overgang til rasjonalitet

og rasjonell tenkemåte, i tillegg til spenninger mellom fornufts- og opplysningstro på den ene siden og en mer romantiserende tankegang på den andre. Troen på at det finnes sikre sannheter er typisk for moderniteten og det utvikles bestemte vitenskapelige metoder for å komme frem til denne sannheten. Man kommer via "den rette metoden" frem til sannhetens sisteinstans, og mens det før var vanlig å plassere disse sisteinstansene i den religiøse sfæren, blir de i moderniteten plassert nærmere mennesket: i sansene og fornuften (Furseth & Repstad, 2003:94f). Krogseth beskriver moderniteten slik: "I sin enkleste og mest basale form kan det moderne prosjekt beskrives som et antimetafysisk, antireligiøst, antiautoritært og tradisjonskritisk frigjørings- eller opplysningsprosjekt" (Krogseth, 1997:7). Det er fokus på frihet og frigjøring via filosofi, vitenskap og teknologi, og det etableres alternative utopier, målsetninger og metafortellinger.

Som med modernitet og modernisme, brukes begrepene postmodernitet og postmodernisme. Postmodernitet beskrives av Grace Davie som et postindustrialisert samfunn hovedsakelig basert på informasjonsteknologi og konsum. Med postmodernisme menes en fragmentering av de store religiøse og sekulære narrative (Davie, 2007:90). De store fortellingene fra moderniteten har mistet sin autoritet og troverdighet, og det finnes ikke lenger én men flere sannheter. James Beckford kommenterer postmodernismens motsats til modernismen som en avvisning av de positivistiske, rasjonalistiske og instrumentelle kriteriene som var typiske for modernismen. Troen på sanser og fornuft som sannhetens sisteinstanser mister oppslutning, mens spontanitet og fragmentering råder (Heelas, 1998:4). Modernistenes tro på sannheten og metoden er "fundamentalistisk" og deres lit til sisteinstansene er "totaliserende" skriver Krogseth (1997:7). Zygmunt Bauman må nevnes i denne sammenheng. Bauman omtaler postmoderniteten som en "flytende modernitet" og har gitt ut en bok med samme tittel. Han beskriver et samfunn hvor individualitet, valgfrihet og selvstendighet er tatt til det ekstreme, og hvor alt er relativt. Mens modernitetstanken inneholdt en overbevisning om den objektive sannhet, er postmoderniteten preget av relativistisk tenkemåte der alt er mulig og hvor troen på objektivitet og nøytralitet møter motstand (Bauman, 2001). Bauman mener samtidig at postmodernitetens frihet truer identiteten og skaper valgforvirring (Krogseth, 1997:10). Otto Krogseth beskriver på sin side postmoderniteten som et samfunn som er hyperpluralistisk og hyperindividualistisk. Konsumet er i fokus, valg blir subjektive og selvkomponerte, og det oppstår en aksept av et broket mangfold av livsmønstre og normsett (Krogseth, 1997:8). Det blir en "pluralitet av like gyldige stilarter, likeverdige paradigmer og inkommensurable språkspill" (Henriksen &

Krogseth, 2001:33). Det som under moderniteten var klare skiller mellom sant og usant, virkelighet og uvirkelighet, samt rett og galt, er ikke lenger like entydig.

3.2 Amerikansk nasjonalreligiøsitet

Selv om det amerikanske samfunnet er preget av religionsfrihet, et vell av ulike religiøse tradisjoner som har eksistert side om side siden republikkens begynnelse og fravær av statskirke, så er det én spesifikk kristendomsform som gjennom historien har hatt det ideologiske hegemoniet i USA. Det er anglo-protestantisk kristendom, også omtalt som White Anglo-Saxon Protestantism eller WASP (Krogseth, 2006:35). Samuel P. Huntington oppsummerer anglo-protestantismens hovedelementer slik:

Key elements of that culture include: the English language; Christianity; religious commitment; English concepts of the rule of law; the responsibility of rulers, and the rights of individuals; and dissenting Protestant values of individualism, the work ethic, and the belief that humans have the ability and the duty to try to create a heaven on earth, a "city on a hill" (Huntington, 2004:xvi).

"The age of the WASP," som Sidney E. Ahlstrom omtaler i *A Religious History of the American People* (1972:1079), begynte i England i 1558 da den siste katolske britiske monarken, Mary Tudor, døde. Da fulgte det en oppsving av puritanisme i landet som senere spredte seg til de amerikanske koloniene. Som nevnt i kapittel 2 var sto puritanernes tankesett sterkt i formingen av den nye republikken på andre siden av Atlanterhavet. WASP-alderen varte i fire hundre år i følge Ahlstrom og endte i 1960 ved innsettelsen av den første katolske presidenten i USA: John F. Kennedy. E. Digby Baltzells *The Protestant Establishment, Aristocracy and Caste* (1964) og Peter Schrag's *The Decline of the Wasp* (1973) tok begge for seg anglo-protestantismens stadig minkende betydning. De så på problemet rundt "White"-delen av WASP. De mente WASPene ikke har vært flinke nok til å ta til seg mennesker av annen etnisk bakgrunn enn seg selv som utmerker seg og er talentfulle. Som Dean R. Hoge og David A. Roozen (1979:74) skriver: "The use of white and Anglo-Saxon in the designation represents a redundancy." Full Gospel Business Men's Fellowship International (FGBMFI) ble opprettet tidlig på 1950-tallet (fgbmfi.net) og dro til seg mange medlemmer fra grupper som WASPene ikke godtok i sine rekker. FGBMFI fokuserte på karismatisk kristendom og verdien av ulik etnisk og religiøs bakgrunn, og ble etter hvert en sterk konkurrent til WASP (Hoge & Roozen, 1979:74). At anglo-protestantismen har mistet noe av sitt tradisjonelt solide

fotfeste, kan være noe av årsaken til at Jesu Kristi Kirke av siste dagers hellige, også kjent som mormonene, har vært et av de raskest voksende kirkesamfunnene i USA etter Andre verdenskrig. Dette såkalte "flaute avkommet" til protestantisk kristendom setter USA i sentrum og hevder at Jesus besøkte det amerikanske kontinentet. George Sweazey sammenligner mormonkirken med shintoismen i Japan og sier at begge er såkalte "kulturelle religioner" (Hoge & Roozen, 1979:91).

Samuel P. Huntington er en sterk tilhenger av anglo-protestantismen og forsvarer det den har gjort for USA. Han mener at landet slettes ikke er "a nation of immigrants," et begrep som ofte blir brukt, blant annet av undertegnede. USAs grunnleggere var i stedet bosettere som ville etablere et nytt samfunn og ikke migrere fra ett samfunn til et annet eksisterende samfunn. Bosetterne etablerte så kolonier med en egen kultur hvortil det deretter kom immigranter som ble en del denne (Huntington, 2004:39). Huntington skriver også om "The American Creed," som er et sett med verdier angående personlig frihet og begrenset statlig styring. Den har ført til en særegen nasjonal identitet og strukturert politikk i USA "...with its principles of liberty, equality, individualism, representative government, and private property" (Huntington, 2004:41). Følgende sitat fra Uavhengighetserklæringen, skrevet av Thomas Jefferson, viser hvordan også den ble påvirket av disse tankene:

We hold these truths to be self-evident, that all men are created equal, that they are endowed by their Creator with certain unalienable rights, that among these are life, liberty and the pursuit of happiness (archives.gov).

Huntington mener at USA ikke hadde vært det landet det er i dag om det hadde vært franske, spanske eller portugisiske katolikker som hadde vært de første bosetterne istedenfor britiske protestanter: "It would not be America; it would be Quebec, Mexico or Brazil" (Huntington, 2004:59). I sin bok *Who Are We?* (2004) skriver han om hvordan den amerikanske nasjonale følelsen og kulturen ble formet av den anglo-protestantiske tenkningen til grunnleggerne av koloniene og senere republikken USA. Millioner av immigranter har valgt å reise til USA nettopp på grunn av den anglo-protestantiske kulturen og dens positive følger, skriver Huntington. Han fortsetter med å skrive varmt om denne kulturen og at han har observert hvordan tingenes tilstand har endret seg fra slutten av det 20. århundre. Immigranter fra Latin-Amerika og Asia, samt tanker om multikulturalisme, spredningen av spansk som USAs andrespråk og generelle "Hispanization trends" i det amerikanske samfunnet, i tillegg til flere

og flere som søker mot gruppeidentiteter basert på etnisitet, rase og kjønn, gjør at Huntington er usikker på hva fremtiden vil bringe. Han ønsker at amerikanere skal "recommit themselves to the Anglo-Protestant culture, traditions, and values" (Huntington 2004:xvii).

Som nevnt i kapittel 2 var bibelske bilder flittig brukt i koloniperioden og det samme er tilfelle for forholdene rundt opprettelsen av selve republikken i siste halvdel av 1700-tallet. Religiøs retorikk ble flittig brukt under frigjøringsbevegelsen og revolusjonen og grunnleggerne av det nye landet ble gjerne sett på som religiøse skikkelser og sammenlignet med bibelske personer (Maclear, 1978:185). Man kan si at en "amerikansk teologi" ble til etter hvert som nasjonen skapte sin egen identitet. Innad i denne teologien fikk USA en spesiell rolle og skulle være et forbilde for andre land. At USAs makt og materielle velstand økte ble sett på som bekreftelse av landets guddommelige oppgave. Det begynte som et rent religiøst anliggende, men utover 1800-tallet ble mer sekulære elementer lagt til denne nye teologien. Demokrati som prinsipp og den amerikanske grunnloven fikk en hellighet over seg (Maclear, 1978:193). Tankene går til Émile Durkheims kollektivistiske religionsteori om at religion er "samfunnet som tilber seg selv" (Aldridge, 2000:141).

Alt dette har gjort henvisninger til den jødisk-kristne tradisjon til en naturlig del av landets selvbylde. Den amerikanske virkelighetsforståelsen og følelsen av USAs "oppdrag" i verden er veldig påvirket av denne praksisen (Bellah, 1992:12f). Nasjonen ser på seg selv som historisk enestående og eksepsjonell. Det har blitt til en nasjonalideologi som Ole O. Moen kaller "supernasjonalisme" (Moen, 2005:79). Han forklarer:

...det som gjør den amerikanske nasjonalismen – amerikanismen – spesiell, er dens uavhengighet av etnisk og rasemessig fellesskap. Den består i stedet av et felles verdisystem og en unik styringsstruktur. Nasjonalideologien kan betraktes som en teoretisk og politisk overbygning av filosofiske prinsipper som tømmer nasjonen sammen i et bastant rammeverk, eller som en sementblanding som forener folket i en solid, permanent enhet (Moen, 2005:79f).

Denne supernasjonalismen inngår i Robert N. Bellahs "civil religion" – sivilreligion. Den amerikanske teologien hadde som sagt et veldig religiøst grunnlag, men endret seg altså i en mer sekulær retning etter hvert som tiden gikk. Da teologien fikk en sekulær vending gikk den i retning sivilreligiøsitet som Bellah skriver om. Bildebruken er ikke lenger rent kristen, men *amerikansk*. Da republikken ble formet var det religiøse mangfoldet allerede så betydelig at det ville vært splittende å skulle prøve å samle nasjonen rundt én religiøs tradisjon. De

puritanske idealene og den jødisk-kristne arven ble dermed presentert som naturlig og grunnleggende – som *amerikanske*. Bellah tar, som vi skal se, et Durkheimiansk perspektiv og har lett etter elementer som "binder amerikanerne sammen" (Berger m.fl., 2008:29)

Det var filosofen Jean-Jacques Rousseau som på midten av 1700-tallet brukte begrepet sivilreligion for første gang. Han så for seg et samfunn sveiset sammen av en annerledes form for religion enn typiske historiske religioner som for eksempel kristendommen er. Dette skulle være en religion som ville føre til en sterk støtte til styresmaktene og *nasjonalstaten*, en religiøs tro som skulle få borgeren i nasjonen til å elske sine plikter som medlem av samfunnet (Demerath III, 2003:353). Til gjengjeld skulle ikke staten blande seg inn i den enkelte borgers personlige religiøse tro. Det var utenfor statens interessefelt og innbyggerne kunne fritt få tro på det de ville og praktisere den religionsformen de ønsket. Så lenge borgerne ikke fulgte dogmer som gikk i motsatt retning av deres plikter overfor nasjonen skulle staten la dem være i fred med sin tro (Rousseau, 1997:151).

Sivilreligion hadde i Rousseaus øyne en *funksjon*: ved å ha en felles generell religion som "limte" samfunnet sammen ville det bli lettere å integrere samfunnsmedlemmene. Denne religionsformen var på en måte *påført ovenfra* av den politiske eliten som igjen ville *bruke* den til samfunnets beste (Furseth & Repstad, 2003:130; Demerath III, 2003:356). Sosiologen Èmile Durkheim var også interessert i sivilreligion. I begynnelsen av forrige århundre skrev han at alle samfunn hadde en side ved seg som ble sett på som hellig og at innbyggere i mange tilfeller gjerne kunne se på hele samfunnet i seg selv som hellig (Wilson, 2002:110). Mens Rousseau så på sivilreligion som noe den politiske eliten kunne *bruke* til samfunnets fordel, mente Durkheim at det var noe som måtte komme av seg selv *nedenfra*. Hvis befolkningen ble integrert på en god måte ville en sivilreligion oppstå av seg selv (Demerath III, 2003:354; Bellah & Hammond, 1980:139).

I 1967 skrev Robert N. Bellah et essay med tittelen "American civil religion" hvor han prøvde å beskrive amerikansk religiøsitet ved hjelp av Rousseaus og Durkheims tanker rundt begrepet sivilreligion (Demerath III, 2003:354). Bellah skriver at det har oppstått en slags religiøs fellesnevner i USA. Denne religiøse dimensjonen er klart adskilt fra de historiske religionene jødedom og kristendom, men har tatt opp i seg elementer fra disse religionene. Frigjøringen fra engelskmennene ble amerikanernes versjon av jødernes frigjøring fra egypterne, mens George Washington, USAs første president, nærmest ble en Moses-skikkelse

som ledet folket mot en ny og bedre tid. Borgerkrigen fikk også sine religiøse undertoner etter hvert. Den ble nasjonens død, offer og gjenfødelse (Bellah, 1967).

Den amerikanske nasjonen og USA som land er denne religionens hovedfokus. Kenneth D. Wald skriver for eksempel at sivilreligion er "en nasjons forsøk på å gi seg selv en transcendent verdi" (Wald, 1992:58). USAs presidenter spiller en av de viktigste rollene i amerikansk sivilreligion (Pierard & Linder, 1988:19), og i sitt essay fra 1967 eksemplifiserer Bellah "fellesreligiøsiteten" som binder USA sammen ved å se på president John F. Kennedys innsettelsestale. Gjentatte ganger refererer Kennedy til "den allmektige Gud" eller bare "Gud." Bellah mener dette er et definitivt eksempel på benyttelsen av USAs sivilreligion når han snakker til hele folket. Staten er riktignok sett på som sekulær, men den er på en eller annen måte berørt av Guds hånd. Dette gjør at nasjonaldagen 4. juli, *Memorial Day*, *Thanksgiving*, presidentinnvielser og andre viktige "nasjonale dager" ofte har religiøse under- og overtoner. Av samme grunn har USAs grunnlov i god puritansk ånd nærmest blitt oppfattet som en hellig, religiøs skrift med prinsipper som alle kan samles under, uansett religiøs tro (Demerath III, 2003:353,356). For én av grunnene til at puritanerne var uenige med styresettet i England på 1600-tallet var at praksisen frem til da hadde vært at borgerne måtte være lojale til personen som styrte landet, mens puritanerne fremhevet tilbedelse og opphøyelse av et sett med prinsipper istedenfor personen på toppen (Marsden, 2001:51).

For siden det er et pluralistisk samfunn med mange ulike former for religiøse uttrykk, så brukes det vage religiøse konsepter i amerikansk sivilreligion for ikke å favorisere én spesifikk religiøs retning (Finke & Stark, 2003:102). Begreper som "Gud" og "Skaper" er nøytrale og noe de fleste religiøse mennesker kan relatere til, og er derfor bedre egnet å bruke enn spesifikke navn eller begreper som har en spesiell verdi i én religion men ikke en annen, som for eksempel "Jesus." Sivilreligion blir dermed ikke religionen til en spesifikk kirke eller tempel, ikke en statsreligion som innbyggerne *må* følge, ikke en religion med en autoritativ skrift eller et sett med regler, men en rekke sosiale uttrykk og fenomener som fører til en sakralisering av nasjonale verdier og omdanner disse verdiene til en form for religion (Botvar, 2006:123).

De vage symbolene og ritualene i amerikansk sivilreligion fokuserer på likheter og ikke forskjeller mellom religiøse denominasjoner (Botvar, 2006:123). Som Nancy T. Ammerman skriver i "Religious Identities and Religious Institutions" (2003:221) tilbyr denne religionen en transcendent forankring av en amerikansk kollektiv identitet. Og Kenneth D.

Wald skriver i *Religion and Politics in the United States* (1992:58) at "ved å gi nasjonen en hellig karakter, gjør sivilreligion det mulig for folk med ulik religiøs tro å harmonisere religiøse og politiske oppfatninger."¹⁴ Et nasjonalmotto som har vært med siden den amerikanske republikkens begynnelse, og som i dag blant annet finnes på mynter, sedler og det offisielle seglet, er *E pluribus unum* – "Ut av mange, én." Mottoet er for det første en erkjennelse av pluralismen landet er bygget på, men for det andre er det også mulig å se på mottoet ut ifra et sivilreligionsperspektiv. Ut av de mange religiøse, da særlig kristne, tradisjonene som opererer side om side i USA har man klart å samles rundt en felles *amerikansk* sivilreligion med helliggjorte prinsipper, personer og dokumenter. Via en "dedifferensiert" nasjonalreligion blir den religiøse og politiske sfæren i et differensiert land bundet sammen. Denne religionen virker integrerende og enhetsskapende, til tross for pluralisme og et konstitusjonelt skille mellom religion og myndigheter. USA har dermed to former for religion, en felles nasjonal sivilreligion og en pluralitet av tradisjonelle, historiske religioner – da særlig kristendommens mange denominasjoner. Førstnevnte religionstype ivaretar behovet for fellesskap, identitet og integrasjon, mens sistnevnte tilfredsstillende behovet for mangfold, valgfrihet og en privat religionsutøvelse (Krogseth, 2006:34f).

Guden i amerikansk sivilreligion er universell og er relatert til blant annet frihet, rettigheter, lov og orden og andre samfunnsrelaterte begreper, men ikke til personlig frelse som de historiske religionene ofte er (Bellah, 1967). I følge Bellah har handlingene og ordene til de som var med på å grunnlegge USA som føderal stat vært med på å forme mye av amerikansk sivilreligion. Mange av disse var som nevnt deister og det er muligens medvirkende til at religiøse fellesuttrykk som "Gud" og "skaper" blir nevnt i Uavhengighetserklæringen (Bellah, 1967). Vi kan altså se på amerikansk sivilreligion både som en kombinasjon av påføring ovenfra av de som grunnla staten og noe som har oppstått av seg selv i befolkningen på grunn av USAs unike historie og samfunn.

Bellahs tanker rundt amerikansk sivilreligion kan plasseres innen den funksjonalistiske og kollektivistiske tradisjonen innen religionssosiologien, en tradisjon som ser på samfunnet som et integrert hele som kan sammenlignes med en levende organisme. Samfunnet blir holdt sammen fordi idéene og fellesskapsbånd binder det sammen. Dette er en del av den franske sosiologiske tradisjonen som sosiologen Émile Durkheim (1858–1917) tilhører. Durkheim mente det fantes strukturelle og moralske faktorer som holdt samfunnet

¹⁴ Oversatt av undertegnede.

sammen, hvor religion var en del av de moralske. Han mente at når samfunnsmedlemmene deltar i en religiøs rite, er det egentlig samfunnet de tilber. Religion blir et symbolsk uttrykk for en moralsk virkelighet, altså samfunnet (Furseth & Repstad, 2003:46-49). Den andre tradisjonen er den liberalistiske og individualistiske tradisjonen hvor det fokuseres på religionens mening for individet istedenfor dens funksjon for kollektivet. Max Weber skrev at individet er sosiologiens atom. Referanser til et kollektiv, som stater, klasser og grupper, må samtidig innebære referanse til individuell handling. Han mente at for å analysere sosiale handlinger, religiøse inkludert, er det avgjørende å se på den mening den handlende tillegger handlingen. Videre beskrev han mennesket som et vesen med en grunnleggende drivkraft mot mening (Furseth & Repstad, 2003:49-52). Sivilreligionen i USA kan ses på som en kollektivistiske religionsform som limer samfunnet sammen, i et land hvor det finnes en mengde ulike religiøse tradisjoner som kan gi mening til enkeltindividet.

3.3 Sekulariseringsteorien

Max Weber skriver i sitt verk *The Protestant Ethic and the Spirit of Capitalism* (1904-1905) at protestantismen førte med seg et underliggende budskap om at man ved å se på den økonomiske situasjonen sin i dette livet kunne få et hint om hvordan situasjonen kom til å bli med tanke på det neste. Dette førte til at mange protestanter søkte økonomisk suksess. Gjennom nøkternhet og askese, og ved å investere oppsparte midler, ble den moderne vestlige kapitalismen sakte men sikkert til (Pals, 2006:160f). Peter Berger skriver at kapitalismen igjen førte til sekulariseringen og moderniseringen av samfunnet. Opprettelsen av en kapitalistisk, og deretter sosioøkonomisk orden, førte til at samfunnet ble oppstykket i områder eller sektorer. Disse var før underlagt kirken eller staten, og ble ikke nødvendigvis sett på som separate sektorer. Et moderne industrisamfunn trenger høyt utdannede personer som er avhengige av en utdanning og sosial organisasjon underlagt en stor grad av rasjonalisering. Denne rasjonaliseringen er også et kjennetegn ved sekulariseringen og moderniseringen (Berger 1993:116f).

Det har av flere religionsforskere de siste tiårene blitt lagt vekt på en teori som de mener skal forklare hvorfor religiøs aktivitet i USA er mye høyere enn for eksempel i Europa: rational choice theory. Den er på mange måter et motsvar til den klassiske sekulariseringsteorien som var rådende blant sosiologer flest i lang tid. Sistnevnte teori hviler på tanken om at modernitet, industrialisme og pluralisme vil føre til at religion vil miste sin

signifikans, og teorien ble støttet av store tenkere som Auguste Comte, Herbert Spencer, Émile Durkheim, Max Weber, Karl Marx og Sigmund Freud. De bygget på tanker som oppsto blant ledende tenkere i Europa under opplysningstiden om at overtro, symbolske liturgiske ritualer og hellige handlinger var noe som ville forsvinne i overgangen til den moderne tidsalder (Norris & Inglehart, 2007:33). Peter Berger skriver om de mer samfunnsstrukturelle endringene under sekulariseringsprosessen når han påpeker at sekularisering er "prosessen der sektorer i samfunn og kultur fjernes fra religiøse institusjoners og symbolers herredømme" (Berger, 1967:107). Berger skriver videre at modernitet og sekularisering henger sammen via pluralisering. Flere nye religiøse retninger konkurrerer med etablerte monopolistiske og eldre tradisjoner i et pluralisert samfunn. De religiøse tradisjonene som tidligere hadde monopol i det religiøse markedet vil da miste hele eller deler av sin posisjon og sekulariseringen er i gang. Pluralisering blir både en pådriver for, og en del av, moderniseringsprosessene i verden, og er på denne måten en nøkkel til å forstå det dialektiske forholdet mellom modernisering og sekularisering (Davie, 2007:53).

Peter Berger var tidlig i sin karriere veldig opptatt av sekularisering. Han var en av de sterkeste støttespillerne til sekulariseringsteorien på 1960-tallet og skrev at sekulariseringen i Europa hadde sitt opphav i at religiøs pluralisering førte til en oppløsning av "the sacred canopy." Dette var den beskyttende, hellige baldakinen som den ene "rette troen" var i Europa i middelalderen, representert av den katolske kirken (Finke & Stark, 2006:10). Baldakinen beskyttet den individuelle troende fra muligheten om at livet ikke har noen mening, en tanke som er en naturlig del av den menneskelige tilstand. Han mente at mangfoldet av religiøse retninger som oppsto på, eller som kom til det, europeiske kontinentet da den katolske kirken mistet sitt hegemoni, gjorde at det ble flere hellige baldakiner side om side og at disse til slutt undergravet hverandre (Davie, 2007:53).¹⁵ Institusjonalisert religion opplevde dermed tilbakegang i Europa, og antagelsen har vært at dette er en naturlig konsekvens av sekulariseringen. Folk er mindre religiøse nå enn de pleide å være og vitenskap og rasjonelle forklaringer har erstattet religiøs tro, mener tilhengerne av sekulariseringsteorien. "Religionens død" ble tatt for gitt innad i sosiologiens kretser og sekulariseringsteorien ble sett på som "*the master model of sociological inquiry, one closely related to bureaucratization, rationalization, and urbanization*" (Norris & Inglehart, 2007:32). Alle disse representerte historiske revolusjoner som endret middelalderens jordbrukssamfunn til det moderne industrielle samfunn. Som C. Wright Mills skrev: "In due course, the sacred shall

¹⁵ Mer om dette: Berger, Peter *The Sacred Canopy* (1967) (Doubleday & Co., Garden City, N.Y.: USA)

disappear altogether except, possibly, in the private realm" (Mills, 1959:32f). Steve Bruce er også en sterk tilhenger av den klassiske sekulariseringsteorien. I følge Bruce begynte sekulariseringen allerede så tidlig som under reformasjonen, grunnet dens iboende individualisme og rasjonalitet. Han skriver at individualismen truet det fellesskapelige ved religiøs tro og atferd, mens rasjonaliteten fjernet mye av religionens formål samt gjorde at mange av de religiøse idéene ble oppfattet som usannsynlige (Bruce, 1996:230).

De siste tiårene har sekulariseringsteorien derimot blitt angrepet. Det er riktig at de områdene i Vesten hvor det er et tett bånd mellom kirke og stat har en lav uttrykt religiøsitet i befolkningen. Det motsatte er derimot tilfelle i for eksempel USA, hvor det konstitusjonelle skillet mellom kirke og styresmakter er tydelig (Davie, 2007:49f). Det er i dag en enighet blant de fleste sosiologer om at sekulariseringsteorien er en god forklaring på de prosessene som skjedde i Europa da kirken begynte å miste den makten den hadde hatt i flere hundre år. Samtidig mener de at teorien nok ikke kan brukes som en universell tese om hva som vil skje med *alle* samfunn når de går i en retning av mer modernitet. Som Grace Davie skriver: "It is a European phenomenon with a European explanation; it is not an axiomatic connection between religion and the modern world taken as a whole" (Davie, 2007:52).

I tillegg virker det slik at selv om det foregår en sekulariseringsprosess og en medfølgende avsakralisering på samfunnsplan, så betyr ikke det at befolkningen mister religiøsiteten. Jan-Olav Henriksen og Otto Krogseth skriver om en dialektisk sekulariseringsteori i boken *Pluralisme og identitet* (2001). Modernitetsprosessene med den medfølgende pluraliseringen og sekulariseringen har satt meningsbærende tradisjoner i bakgrunnen, uten å erstatte de med noe som er tilfredsstillende for det meningssøkende mennesket. Mange vil dermed søke etter alternativer som kan motvirke og demme opp mot den grunnleggende ateistiske og agnostiske tilnærmingen til virkeligheten som moderniteten står for. Forfatterne mener oppblomstringen av fokus på nyreligiøsitet og retradisjonalisering nettopp har bakgrunn i dette (Henriksen & Krogseth, 2001:247f). USA er et land med sterkt fokus på det materialistiske, samtidig som at det er det landet med en sterkest sekularisert stat på papiret. Dette kan være en av mange grunner til at et flertall av amerikanerne uttrykker en sterk religiøs tro. Det blir et motsvar til et samfunn som institusjonelt og politisk sett er meget sekularisert.

Peter Berger skiftet oppfatning om sekulariseringsteorien og mener nå at den rett og slett tar feil. Den passer til den europeiske historiens utvikling, men ender der i følge Berger

(Berger, 1999:2f). Andre som er kritiske til sekulariseringsteorien har også kommet på banen. Sekulariseringsprosessen tar ulike former fra sted til sted, mener disse. Modernitet fører ikke nødvendigvis til tilbakegang for religionene, men det fører til religiøs pluralisme. Ulike samfunn kan oppleve forskjellige reaksjoner på denne pluralismen. Det kan føre til at religioner som tradisjonelt har monopol i et område opplever tilbakegang, men dette ser ikke ut til å være tilfelle på steder hvor ulike former for religion har levd side om side helt fra starten av. Eksempler på kritikere av sekulariseringsteorien er Roger Finke, Rodney Stark, Lawrence R. Iannaccone, R. Stephen Warner og William S. Bainbridge. Disse omtaler sekulariseringsteorien som "ethnocentric, empirically unsafe and intellectually bankrupt" (Aldridge, 2000:89).

3.4 Fra skjebne til valg – Frivillighet, valg og denominasjonalisme

I mesteparten av menneskets historie ble hvert enkelt samfunnets religiøse idéer og tradisjoner tatt for gitt av befolkningen. Pluralisme undergraver denne homogeniteten og individer blir i denne nye situasjonen konfrontert med andre mennesker som ikke tar ens egen religiøse tradisjon for gitt. Den religiøse må reflektere rundt sin egen tro og tradisjon og ender opp med å ta et valg. Peter Berger skriver om at moderniteten fører til en fundamental endring i den menneskelige tilstand: fra skjebne til valg. Han skriver:

Religion participates in this change. Just as modernity inevitably leads to greater individuation, so modern religion is characterized by individuals who reflect upon, modify, pick, and choose from the religious resources available to them (Berger, 2007:23).

Berger nevner et kjent amerikansk uttrykk kalt "religious preference," et begrep som illustrerer på en god måte den moderne situasjonen til religionene. Det er en term med opphav i forbrukerverdenen og impliserer at individet har gjort seg opp et valg om sin spesifikke religiøse identitet og at vedkommende i fremtiden kan ende opp med å velge annerledes (Berger, 2007:23).

En annen viktig ting Berger tar opp er dette med denominasjonalisme. Max Weber skilte mellom to former for samfunnsorganisering innen religion: *kirke* og *sekt*. Kirken blir tatt for gitt og man er som regel medlem der fra fødselen av og til man aktivt velger å forlate

kirken. Kirken er inklusiv og sitter på sakramentene som den deler ut til "angrende syndere i søken etter tilgivelse" (Aldridge, 2000:33). Den har en spesiell plass i samfunnet og dets kultur, og ønsker å være med på å påvirke samfunnets utvikling ved å knytte seg tett til myndighetene. Man stoler på at kirken er der for individet. Den er hierarkisk oppbygd og produserer rollemodeller som samfunnets individer har mye å lære av (Bellah, 2008:243f). Sekten ønsker derimot en viss avstand fra den sekulære verden, som sekten mener har for mye synd. Sekten er en eksklusiv frivillig organisasjon bestående av religiøse mennesker som ofte ser på seg selv som "helgener" eller "utvalgte." Kirken er en født inn i mens sekten *velger* man å bli med i som voksen. Til gjengjeld krever sekten mye av sine medlemmer i form av tid, penger, innsats og hengivenhet, og har ofte strenge regler på for eksempel livsførsel og klesbruk. Sekten støttes utelukkende av penger fra medlemmene, i motsetning til kirkene som ofte får statlig støtte (Aldridge, 2000:34). Ernst Troeltsch nevner en tredje type religiøs organisering som han kaller "mystisisme" eller "religiøs individualisme" som ikke bryr seg like mye om samfunnet, men som fokuserer på individets spirituelle disiplin uavhengig av hvordan individet forholder seg til samfunnet rundt (Bellah, 2008:243f). De fleste religiøse grupperinger er blandinger av to eller flere av disse organiseringstypene og det er sjelden noen av dem eksisterer i ren form.

Peter Berger m.fl. refererer til Richard Niebuhr og skriver at USA har gitt opphav til denominasjonalismen, som historisk sett ble et nytt sosiologisk begrep:

Max Weber and Ernst Troeltsch made a classical distinction between the church, into which one is born, and the sect, which one joins voluntarily. Richard Niebuhr suggested that America has invented a third type of religious institution – the denomination (Berger m.fl., 2008:13f).

Denominasjonen har mange av karakteristikkene en kirke har, men opererer på mange måter som en sekt likevel. Den drives på frivillig basis, og institusjonen og menigheten innser og godtar at det eksisterer konkurrerende religiøse institusjoner. I et fritt og pluralistisk samfunn har ikke de religiøse institusjonene noe annet valg enn å være denominasjoner. Niebuhr skriver at denominasjonen blir en kirke som anerkjenner andre kirkers rett til å eksistere (Berger, 2007:24), og Alan Aldridge mener at den amerikanske grunnlovens garantier om at det ikke skal eksistere en statskirke, gjør at alle religiøse bevegelser i USA er denominasjoner (Aldridge, 2000:41). De blir altså til frivillige organisasjoner og heller mot Webers sekttype. Innad i sekten har individet en større prioritet enn summen av individene, altså

organisasjonen. Individet opplever frelsen *før* vedkommende blir medlem av sekten, i motsetning til hos kirken hvor man blir født inn i den uavhengig av frelse (Bellah, 2008:244). Her har i følge Berger størstedelen av protestantisk kristendom en fordel, ettersom de lutheranske og kalvinistiske reformasjonene fokuserte på individet og har et nært slektskap til den utviklingen av selvet og identiteten som er en del av det (post)moderne samfunnet (Berger, 2007:24).

Dette nye fokuset på valg og frivillighet blir av enkelte omtalt som et nytt paradigme innen religionsforskningen. Det nye paradigmet bygger på Talcott Parsons tanker fra 1960-tallet om frivillighet og blir gjerne omtalt som "the new voluntarism," i motsetning til Parsons idéer som blir kalt "the old voluntarism." Det tar utgangspunkt i at mennesker har ulike valg: det er for eksempel mulig å velge å avvise sine foreldres religion eller konvertere til en ny identitet. Religiøs trosretning blir et valg istedenfor noe storsamfunnet plasserer en i fra fødselen av. Valg blir sett på som noe positivt i det nye paradigmet. Folk må få komme frem til sin tro på egenhånd (Aldridge, 2000:91). Dette har vi fra puritanerne, ettersom det å ta et aktivt valg om å være med i en menighet, var én av kjerneverdiene til denne gruppen. De ville ha frivillige, engasjerte disipler av Jesus i sin kongregasjonalistiske kirke (jfr. kapittel 2.1.).

3.5 Rational Choice Theory

I 1979 la Rodney Stark og William Sims Bainbridge frem sin kritikk av sekulariseringsteorien, samtidig som de støttet en såkalt "religious market theory." Teorien ser på tilbudsfaktorer, konkurranse mellom ulike religiøse grupperinger samt statlig regulering og innblanding i religionene (Norris & Inglehart, 2007:40f). De promoterte rational choice theory, som allerede var i bruk i andre forskningsområder. Mens det innenfor sosiologien lenge var et rådende syn at det utelukkende ville føre til sekularisering, så mener tilhengerne av RCT at religiøst mangfold og konkurranse mellom livssyn også kan føre til religiøs vitalisering og mobilisering. Finke og Stark skriver at organisert religiøsitet trives og blomstrer best i et åpent markedssystem med åpen konkurranse. Pluralisme fører til en endring i måten religiøse idéer blir behandlet. Mens en tidligere tok "den hellige baldakinen" for gitt og hadde samme religion som sine foreldre og samfunnet rundt, vil man i den nye situasjonen ha en mengde valg. Ettersom flere ulike religiøse institusjoner representerer forskjellige former for religionsutøvelse, ser teoretikere som Finke og Stark for seg at

mangfoldet og konkurransen gjør sitt til at det tilbys noe for enhver smak (Furseth & Repstad, 2003:113).

Rational choice theory, fremsatt av Stark og Bainbridge, er i følge Aldridge det sterkeste og mest kontroversielle uttrykket innen det han kaller det nye paradigmet innen religionssosiologien. Teorien representerer en radikal utfordring til sekulariseringsteorien, og Stark og Bainbridge mener at sekularisering ikke er en irreversibel prosess som går hånd i hånd med moderniseringen. Tvert imot mener disse to at sekularisering er en kort selvbegrensende prosess (Aldridge, 2000:95). RCT postulerer at mennesket i utgangspunktet vil søke etter meningen med livet og ha et ønske om å leve evig. Derfor tilegner mennesker seg et overnaturlig trossystem og aktiverer religiøse valg på grunnlag av å maksimere fortjenester og minimere tap. Teorien inneholder tanker fra ulike forskningsretninger, da særlig innen økonomi og psykologi, og brukes av flere retninger innen samfunnsvitenskapen for å forklare menneskelig atferd (Young, 1996:xi). De som forfekter RCT applisert på religion ser for seg at etterspørselen i befolkningen overfor "religiøse produkter" er relativt konstant. Forskjeller i tilbud fra religiøse institusjoner i ulike samfunn er grunnen til ulik manifestasjon av religiøs praksis (Stark & Finke, 2000:88). Laurence R. Iannaccone skriver at RCT hviler på følgende tre antagelser:

Assumption 1: Individuals act rationally, weighing the costs and benefits of potential actions, and choosing those actions that maximize their benefits.

Assumption 2: The ultimate preferences (or "needs") that individuals use to assess costs and benefits tend not to vary much from person to person or time to time.

Assumption 3: Social outcomes constitute the equilibria that emerge from the aggregation and interaction of individual actions (Iannaccone, 2007a:96).

Den første antagelsen er fundamental i følge Iannaccone. Det er likevel viktig å påpeke at det er en forenkling av virkeligheten. Det hevdes ikke nødvendigvis at menneskenes mål må være rasjonelle, men at rasjonalitet er en fremgangsmåte folk velger når de skal nå sine mål. De teoretikerne som nevnes i denne oppgaven i sammenheng med RCT er tilhengere av såkalt svak eller subjektiv rasjonalitet. Motsatsen er det sterke eller objektive synet. Sistnevnte er basert på nyklassisk¹⁶ økonomisk teori som sier at aktørene har all kunnskap og tilgang til all mulig informasjon, slik at vedkommende kan utføre et objektivt og optimalt valg. Det

¹⁶ Jeg velger å oversette *neoclassical* med *nyklassisk*.

subjektive synet sier derimot at aktørene subjektivt har gode grunner for deres valg, men at de ikke nødvendigvis har all kunnskap (Aldridge, 2005:59f). RCT har båret frukt innen samfunnsvitenskap og økonomisk tenkning, og Iannaccone mener at RCT er en teori som passer bra til å bygge og teste formelle modeller innen menneskelig atferd, inkludert religion (Iannaccone, 2007a:96).

RCT bygger på metodologisk individualisme. Det innebærer at sosiologiske forklaringer kan reduseres til fakta om individene i et samfunn og deres atferd – samfunnet er summen av hvert individ (Lukes, 1973:110-122). Denne tilnærmingen ble støttet av Max Weber, men går mot den dominerende tankegangen både innen klassisk og dagens sosiologi. Auguste Comte, Karl Marx og Émile Durkheim var alle motstandere av metodologisk individualisme og ga prioritet til samfunnet og det kollektive foran individet (Aldridge, 2000:100). Tilhengere av RCT, og som samtidig har et subjektivt syn på rasjonalitet, er interessert i de psykologiske prosessene rundt det å ta valg, kalt situasjonsrasjonalitet¹⁷ (Aldridge, 2005:60). De ser for seg at alle mennesker går frem på samme måte når de skal utføre en handling. De evaluerer kostnader og fordeler og handler slik at de maksimerer mengden fordeler (Iannaccone, 2007a:96). I artikkelen "Of Churches, Sects, and Cults" (1979) kommer Rodney Stark og William S. Bainbridge også inn på dette temaet. De skriver om menneskets søken etter belønning og hvordan vi i den prosessen oppsøker forklaringer. Forklaringene skal fortelle oss hvordan vi kan unngå kostnader og oppnå belønninger. Ettersom enkelte belønninger ikke kan oppnås eller bekreftes umiddelbart – som for eksempel et liv etter døden – godtar vi det Stark og Bainbridge kaller *kompensatorer*: "Compensators are postulations of reward according to explanations that are not readily susceptible to unambiguous evaluation" (Stark & Bainbridge, 1979:49).

Kompensatorer er dermed påstander om at den ønskede belønningen vil oppnås "en gang i fremtiden" og at det ikke er mulig å verifisere påstanden her og nå. Kompensatoren blir en lovnad som erstatter selve belønningen og som man må velge å stole på (Stark & Bainbridge, 1979:49). Eller som Aldridge (2000:96) skriver: "A compensator is a substitute for the reward." Folk godtar bare kompensatorer hvis belønningen ikke er tilgjengelig her og nå, og de behandles som om de var faktiske belønninger.

Stark og Bainbridge skiller også mellom spesifikke og generelle kompensatorer, som de bygger på tanker innen psykologien som omhandler spesifikke og generelle belønninger.

¹⁷ Velger å oversette *situational rationality* med *situasjonsrasjonalitet*.

En spesifikk kompensator erstatter en spesifikk belønning. Et eksempel kan være en infeksjon hvor antibiotikabehandling er en spesifikk belønning. Å ty til en magisk drikk for å bli frisk vil i dette tilfellet gjøre drikken til en spesifikk kompensator. Generelle kompensatorer erstatter derimot generelle belønninger, som for eksempel "helse." Konseptet om "himmelen" er en generell kompensator som innehar uendelig mange belønninger (Stark & Bainbridge, 1979:49f). Det fører Stark og Bainbridge til følgende religionsdefinisjon: "A religion is a system of general compensators based on supernatural assumptions" (Stark & Bainbridge, 1979:50). Der hvor belønninger er tilgjengelige, søker mennesket dit hvor forholdet mellom belastninger og belønninger er mest gunstig. Når det kommer til belønninger som ligger utenfor rekkevidde, som for eksempel liv etter døden, vil mennesker tiltrekkes de som kan levere de tydeligste og sterkeste kompensatorene (Furseth & Repstad, 2003:115).

I artikkelen "Rational Choice" (2007a) skriver Laurence R. Iannaccone om teoriens opphav i økonomisk tenkning. Han kaller det "the economics of religion" (Iannaccone, 2007a:95). Det er ikke bare mennesker som ønsker å minimere kostnadene og maksimere fordelene. Såkalte religiøse "produsenter" ønsker å øke den økonomiske støtten, ressurser og antall medlemmer. Selv om ikke de religiøse institusjonene selv er klar over det så vil evolusjonære krefter favorisere maksimerende adferd. De organisasjonene som har flest ressurser har størst sannsynlighet for å overleve og vokse. Kirken og dens ansatte oppfører seg dermed rasjonelt ut ifra de begrensningene og mulighetene som finnes i et gitt religiøst marked (Iannaccone, 2007a:96). Et religiøst marked oppstår ut ifra handlingene som utføres av religiøse konsumenter og religiøse produsenter. Et eksempel på konsumering kan være å lytte til en preken, mens produksjonen da vil være å utføre prekenen. Mennesker i et moderne samfunn har av forskjellige grunner ofte ulike ønsker og oppfatninger. Som i alle andre markeder vil menneskenes frihet til å velge mellom ulike tilbud sette begrensninger på religionsprodusentene:

A "seller" (whether of automobiles or absolution) cannot long survive without the steady support of "buyers" (whether money-paying customers, dues-paying members, contributors or coworkers, or governmental subsidizers). Consumer preferences thus shape the content of religious commodities and the structure of the institutions that provide them (Iannaccone, 2007a:97).

RCT-teoretikerne bygger på ressursmobiliseringsteorien når de fokuserer på tilbudssiden av det religiøse markedet. De mener sekulariseringsteorien fokuserer for mye på etterspørsel og

konsumenten som tilsynelatende blir mindre interessert i religiøse varer og tjenester ettersom samfunnet blir mer modernisert. De religiøse tilbyderne kan også stimulere og tilfredsstillere etterspørselen til sitt produkt. Fri konkurranse er dermed det mest gunstige utgangspunktet, mener tilhengerne av RCT. I et åpent marked søker religiøse firmaer å maksimere sine fortjenester og andre materielle ressurser (Aldridge, 2000:103). I et samfunn hvor religion er lite regulert, eller ikke regulert i det hele tatt, oppstår det en mengde trossamfunn og konkurransen mellom slike "religiøse firmaer" blir mer tydelig. De må forkaste ineffektive og upopulære former for religionsproduksjon og fokusere på attraktive alternativer som gir mer fortjeneste (Iannaccone, 2007a:97).

Stark og Iannaccone skriver i artikkelen "A supply-side reinterpretation of the «Secularization of Europe»" (1994) at det er, og lenge har vært, to markedsmonopoler innen religion i Europa: de katolske og protestantiske formene for kristendom. Dette samt statskirkeordninger, reguleringer og andre former for statlig innblanding i religionens sfære har hemmet konkurranse mellom trosretningene på kontinentet, og dermed har religiøs aktivitet også vært lav. Stark og Iannaccone mener også at det i Europas fortid aldri har eksistert en "age of faith" ettersom det har manglet "aggressive tilbydere" av religiøs tro. Folk hadde en religiøs tro, men aktiviteten rundt kirkene var lav. Unntakene har vært de gangene monopolreligionen har blitt koblet sammen med nasjonalisme som et kulturelt forsvar mot krefter utenfra (Davie, 2007:75f). Collins (2007:20f) er enig i at det ikke var noen "age of faith." I middelalderens Europa var det de øverste klassene som brydde seg om kristendommen og som gikk jevnlig i kirken. Folk flest var enten likegyldig ovenfor religion eller utøvde en form for tro på magi som kunne minne om paganismen i forkant av kristendommens inntog på kontinentet.

De etablerte monopolreligionene tar sine menigheter for gitt og har et visst geografisk område som de har religiøst herredømme over. De blir både støttet og regulert av staten og får dermed en viss status samt privilegier som følger med dette. Det er derfor ingen reell konkurranse mellom ulike kirker og ikke noe poeng i å drive markedsføring for den respektive menighet. De som arbeider i kirken får samme lønn uavhengig av hvor mange medlemmer de har. I et uregulert religiøst marked må derimot kirkene jobbe hardt for å overleve og hard konkurranse mobiliserer religiøs aktivisme i befolkningen (Norris & Inglehart, 2007:41). Konkurranse virker skjerpene både på "produsentene" – de religiøse institusjonene – og "konsumentene" – de som benytter seg av institusjonens tilbud. Både de

religiøse lederne og medlemmene av menigheten må øke innsatsen grunnet konkurranse mellom de ulike religiøse retningene. Institusjonene og menighetene må med andre ord ta ansvar for eget trossamfunn (Furseth & Repstad, 2003:112f). Samtidig vil det frie markedet og konkurransen gjøre at de religiøse grupperingene markedsfører seg overfor ulike målgrupper, noe som igjen fører til økt religiøsitet i følge RCT-teoretikerne. Noen kirker kan være meget tiltrekkende for de unge, andre for de høyt utdannede, mens enkelte retninger kan appellere til ulike etnisiteter eller samfunnsklasser. "Alle" finner noe som passer dem (Furseth & Repstad, 2003:113). Det kan sammenlignes med de ulike sjokolademerkeene i butikken. Hvis det bare fantes én type sjokolade, som for eksempel Freia Melkesjokolade, ville forbruket av sjokolade ha vært mindre enn det er i dag, hvor man finner en mengde forskjellige typer og smaker – noe for enhver.

Kirkene i USA kan altså ses på som konkurrerende firmaer, i motsetning til oppfatningen blant de fleste i Europa hvor kirkene gjerne blir sett på som "public utilities," blant annet grunnet statskirke tradisjonen (Davie, 2007:86). Det gjør at det religiøse markedet som oppstår i USA er tilbudsorientert, i motsetning til Europa hvor det er en mer etterspørselsorientering i samfunnet når det kommer til religion. Sistnevnte kaller Grace Davie for "vicarious religion." Med det mener hun at europeere flest er passive medlemmer av sine respektive kirker, gjerne statskirker. De behandler tradisjonell religion som en bærer av kulturell kapital som skal være tilgjengelig for folk når de trenger det (Davie, 2002:19f). I USA er ikke prestene gitt autoritet via staten slik det har vært i store deler av kristendommens historie. De amerikanske kirkene må dermed tilpasse seg befolkningens – eller forbrukernes – ønsker for å overleve som institusjon, og prestene oppnår autoritet via markedsføring og overtalelse (Berger, 2007:21). Det har blitt påpekt at måten kirkene markedsfører seg på i det amerikanske samfunnet gjøres via et vell av aktiviteter som er mer sekulære enn hellige. Charles Page (1952) refererer til de mange kirkerekreasjonsligaene¹⁸ som finnes i USA når han kommenterer det han kaller "basketballiseringen" av amerikansk religion (Demerath III, 1969:340). Det er uansett slik at mye av rekrutteringen til kirkene foregår via tilbudene institusjonene har *utenom* gudstjenestene, eksempelvis kulturelle og kunstneriske tilstelninger og utdeling av klær og mat eller andre velferdstjenester (Norris & Inglehart, 2007:41). Pluralismen i USA har altså tvunget kirkene til å kjempe om medlemmer og tilpasse seg den sosiokulturelle realitet. Kirkene vil dermed ofte ta i bruk moderne kommunikasjons- og markedsføringsmetoder, og som nevnt tilby velferdstjenester, tjenester som er tilgjengelig via

¹⁸ "Church recreation league" velger jeg å oversette med "kirkerekreasjonsliga."

staten i de fleste andre (post)moderne samfunn (Wald, 2003:20f). Man ser at religiøse amerikanere ofte ser etter kirker med flere typer aktiviteter og tilbud som tilfredsstillende behovene deres når de skal velge kirke. Det kan være støttegrupper, religiøs opplæring av barna og fokus på familieliv (Roozen m.fl., 1995:75).

Aldridge (2000:42) skriver at denominasjonen er den mest ideelle formen for religiøs organisering i et forbrukersamfunn som det USA er. Roozen m.fl. (1995:75) påpeker at lojaliteten til en denominasjon ikke særlig sterk blant amerikanere. Det er ikke uvanlig i USA at folk endrer tilhørighet til denominasjoner og det anslås at rundt førti prosent av alle amerikanere skifter denominasjon minst én gang i løpet av livet (McGuire, 1992:71). Som regel er det ikke et skifte av denominasjon på grunn av en omvendelse eller fundamental endring i en persons identitet. De fleste ganger det skiftes tilhørighet så gjøres det fordi det skjer en endring sosial status. Dette kan igjen være på grunn av geografisk forflytning, at man gifter seg, eller får en høyere eller lavere status på jobbmarkedet. Aldridge (2000:42) skriver: "People's religious 'preferences' are similar to their choice of supermarket: a question of taste shaped by socio-economic status." Aldridge (2000:97) forklarer videre at det er fullt ut rasjonelt å skifte denominasjon når en beveger seg oppover på den sosiale rangstigen: Folk velger sin tro og sitt engasjement ut ifra "cost-benefit calculations" hele tiden, og når omgivelsene endrer seg foretas det en rasjonell rekalkulering av kostnads- og belønningssituasjonen og ender muligens opp med en endring av religiøs tro og engasjement.

Etttersom RCT er bygget på antagelsen om at mennesker ikke endrer sine *ultimate* preferanser eller behov, forklarer teoretikerne endringen i tankegangen hos folk ikke med forandring innen smak, normer eller tro. Endringen er et resultat av omstendighetene i livet: et lønnspålegg eller å stige i gradene på jobben. Man kan miste jobben, ta høyere utdannelse, eller kanskje opplever man en personlig tragedie som for eksempel skilsmisse eller et dødsfall i nær familie (Iannaccone, 2007a:96). Endringer av omstendigheter vil igjen føre til endring i begrensninger overfor hver enkelt person, noe som igjen fører til endring i adferd. Kunnskap, evner, opplevelser, sosial status er alle elementer som påvirker hvordan vi oppfatter virkeligheten. Hovedbegrensningen folk står overfor er derimot inntekt og kostnad. Innen RCT er kostnad alt som må ofres. Det kan være tid, penger og status (Iannaccone, 2007a:98). Etttersom folk har ulik oppfatning hva religion angår vil det ikke være ett tilbud som tilfredsstillende alle sammen. Det er her de ulike variantene av religiøse grupper oppstår og

trives side om side i samfunnet (Finke & Stark, 2006:9f). Som Roger Finke og Rodney Stark skriver:

...pluralism arises because of "normal" variations in the human condition such as social class, age, gender, health, life experiences, and socialization (Finke & Stark, 2006:10).

Den religiøse økonomien imøtekommer behovene og interessene som finnes i de ulike markedssegmentene. Hvis et trossamfunn appellerer til behovene som finnes i et spesifikt markedssegment vil det samtidig kunne ofre interessen hos et annet (Finke & Stark, 2006:11). Oppdelingen av protestantisk kristendom inn i ulike former for grupperinger eller denominasjoner tilbyr et tilpasningsdyktig religiøst system som møter behovene til det varierte amerikanske samfunnet, noe sosiologen Talcott Parsons påpekte i boken *Structure and Process in Modern Societies* (1960) (Demerath III, 1969:333).

Et marked av ulike religiøse firmaer som vil ha den religiøse amerikaners gunst, har også gjort at det siden begynnelsen av 1800-tallet har vært en privatisering og individualisering av religion i USA. Som José Casanova (1992:28) skriver, så forutså Durkheim dette: "...the cult of the individual has become, indeed, as foreseen by Durkheim, the religion of modernity." Han skriver også at hvis tempelet i antikkens polyteisme var Panteon, hvor det var mulig å tilbe alle kjente og ukjente guder, så er menneskesinnet tempelet til den moderne polyteismen. Med den moderne polyteismen mener Durkheim at det moderne mennesket ser på de ulike religionene som ulike måter å tilbe den samme guden. Det brukes bare andre navn og språk. Guden blir "denominert" til å passe inn i individets kultur og språk. Thomas Paines "My mind is my church" og Thomas Jeffersons "I am a sect to myself" mener Casanova er uttrykk for den moderne formen for individuell religiøsitet (Casanova, 1992:27). Selv om mange tradisjonelle religiøse valg er tilgjengelige i det moderne samfunn, så er de nettopp det: valg. De religiøse tradisjonene er ikke gitt til et individ i et uforanderlig samfunn og heller ikke en fastsatt identitet som hver enkelt har fra fødselen av (Christiano, 2007:52).

Grace Davie kritiserer i sin bok *The Sociology of Religion* (2007:81-86) RCT på flere punkter. Hun mener det er vanskelig å presisere hva som menes med en rasjonell aktør, og teorien om *rasjonelle* valg kan derfor ende opp med å gå i sirkel. Fokuset på rasjonalitet kan også risikere å gå glipp av andre faktorer som påvirker menneskers (valg av) religiøse liv, da særlig kvinner. Davie referer da til følelser og affekt. Hun påpeker også at det legges altfor

mye vekt på religiøsiteten amerikanerne viser på meningsmålinger, da disse ikke nødvendigvis er en korrekt representasjon av virkeligheten. Flere studier viser at det er langt flere som sier de jevnlig går i kirken enn som faktisk gjør det. Det er muligens ikke lurt å sette for stor lit til det amerikanerne hevder, men heller se på hva de gjør, mener Davie.

Man kan lure på hvordan det er mulig å benytte seg av markedsterminologier når man diskuterer religion. Tilhengerne av RCT mener at det er helt klart at det hele kan ses på som et religiøst marked ettersom religiøs tilhørighet i et moderne samfunn innebærer et valg. Religiøse organisasjoner må kjempe om medlemmer og Roger Finke og Rodney Stark skriver at "markedets usynlige hånd" er like utilgivelig overfor ineffektive religiøse firmaer som den er overfor sekulære firmaer (Finke & Stark, 2006:8f).

Det er flere teoretikere som kritiserer RCTs syn på mennesket som *homo economicus*, som sier at mennesket er en rasjonell og selvisk aktør som handler etter egeninteresse for å nå sine subjektive mål. De mener at den vinklingen ikke forklarer alle menneskelige handlinger. Følelser og vaner spiller også inn, i tillegg til påvirkning fra politiske og religiøse idealer. Disse andre aspektene ved mennesket kan føre til handlinger som er altruistiske og dermed langt ifra selviske. Noen tilhengere av RCT mener derimot at mennesket er grunnleggende selvisk. Selv om vi ser altruistiske handlinger og idealer hos mennesket så ligger det en egeninteresse bak det også, fordi mennesket er ute etter tilfredsstillelse og altruisme kan være én vei å gå for å oppnå det. Andre sier også at selv om RCT nødvendigvis ikke forklarer den menneskelige psyke, så er teorien nyttig rett og slett fordi den virker – den gir oss riktige og nøyaktige forutsigelser. Sistnevnte standpunkt kalles for instrumentalisme innen vitenskapsfilosofien (Aldridge, 2005:61f).

Norris & Inglehart (2007:41-44) angriper RCT på punktet om at tilhengerne mener denne teorien er universell og kan brukes på alle religiøse retninger. Kritikken går ut på at bevisgrunnlaget er bygget nesten utelukkende på USA og Vest-Europa og at det dermed ikke er grunnlag for å hevde at det skal passe til alle religioner og samfunn rundt om i verden. De skriver:

Among postindustrial societies, the United States is exceptional in its combination of high rates of religious pluralism *and* participation: the theory does indeed fit the American case, but the problem is that it fails to work elsewhere (Norris & Inglehart, 2007:44).

Norris & Inglehart påpeker at når en ser på andre samfunn enn det amerikanske så finner man ingen automatisk kobling mellom religiøs pluralisme og økt religiøs aktivitet. David Voas, Daniel Olson og Alasdair Crockett er i sin artikkel "Religious Pluralism and Participation: Why Previous Research Is Wrong" (2002) meget kritiske til RCT-tankegangen og hevder at det ikke finnes bevis i *noen* av de eksisterende forskningsresultatene som støtter at religiøs pluralisme påvirker aktiviteten i kirkene.

Noen lanserer også sin egen forklaring på hvorfor enkelte post-industrielle samfunn opplever en høyere religiøsitet i befolkningen enn andre. Pippa Norris og Ronald Inglehart skriver i sin artikkel "Uneven Secularization in the United States and Western Europe" (2007:45ff) om noe de kaller *secure secularization thesis*. Den går ut på at jo mindre andel det er av befolkningen som opplever usikkerhet, sårbarhet og risiko i et samfunn, jo mindre religiøsitet vil det være i det samfunnet. Sosioøkonomisk ulikhet og samfunnsmessig usikkerhet skaper religiøsitet. Den moderne velferdsstaten har i de industrielle nasjonene sikret befolkningen mot de verste konsekvensene av og risikoene rundt sykdom, alderdom, fattigdom og elendighet. Konsekvensen av velferdsstaten er at religionens rolle som kilde til trøst, støtte og mening har sakte men sikkert blitt visket bort. Artikkel-forfatterne har funnet ut at økonomisk ulikhet fører både til at flere går i kirken og at folk oftere tyr til bønn. De mener derfor at ettersom USA er et av de landene med mest sosioøkonomisk ulikhet, er denne ulikheten hovedgrunnen til at man der samtidig kan bevitne et samfunn med svært høy religiøsitet. I tillegg viser det seg at blant post-industrielle land så er de fattige nesten dobbelt så religiøse som de rike, så det er helt klart også en sammenheng mellom inntekt og grad av religiøsitet.

3.6 Streng kirker og problematikken rundt gratispassasjerer

Laurence Iannaccone skriver om såkalte private og kollektive religioner. Førstnevnte produserer det han kaller for private varer – varer som gagnar individet. Det er vanlig at konsumentene av de private religiøse varene ser til flere ulike produsenter og benytter seg av varene produsert av disse. Det er derfor vanskelig for disse religionene å skape engasjement rundt seg. New Age-religioner er eksempler på slike private former for religion. Kollektive former for religion produserer det Iannaccone kaller kollektive varer – varer som gagnar hele gruppen. Amerikanske protestantiske kirker er eksempler på slike kollektive religioner og de

opplever større engasjement blant medlemmene, men de er også lette ofre for gratispassasjerer¹⁹, en problematikk vi skal se nærmere på nå (Iannaccone, 2007a:107f,112).

Som alle andre aktiviteter som innebærer at mange mennesker går sammen om noe, er religionene også utsatt for gratispassasjerer. Dette problemet oppstår når medlemmer av gruppen mottar goder på grunnlag av gruppens, i motsetning til individets, anstrengelser. Ettersom alle medlemmene mottar disse godene uansett hvor mye de bidrar til fellesskapet, har hver enkelt et sterkt incentiv til å minimere egne anstrengelser. Hvis antallet gratispassasjerer blir for stort vil den kollektive aktiviteten falle sammen (Iannaccone, 2007b:97). Det blir dermed nødvendig for kirkene å minimere antall gratispassasjerer. Laurence R. Iannaccone har forsket på dette og skriver i artikkelen "Why strict churches are strong" (Iannaccone, 2007b) at enkelte kirker klarer å minimere antall medlemmer som utnytter fellesskapet. Det gjøres ved å innta en strengere holdning til alle. En indirekte løsning på problematikken rundt gratispassasjerer er å forby alternativer, dvs. aktiviteter som konkurrerer om et medlems tid og ressurser. Der det finnes en variert befolkning vil denne praksisen luke ut medlemmer som ikke er engasjert nok (Iannaccone, 2007b:99). Bare de som er villige til å "gå hele veien" blir igjen:

Potential members are forced to choose whether to participate fully or not at all. The seductive middle ground is eliminated, and, paradoxically, those who remain find that their welfare has been increased (Iannaccone, 2007b:101).

Innenfor protestantisk kristendom i USA ser man dermed at de mest konservative kirkene gjør det relativt bra sammenlignet med de mer liberale kirkene. De konservative og sekteriske grupperingene har et strengere sett med regler og krever mer av sine medlemmer. De som hører til disse kirkene fører en mer restriktiv livsstil enn de som går til de moderate og liberale kirkene. Førstnevnte har mindre sannsynlighet for å drikke, ha sex før ekteskapet eller eksperimentere med alternative elementer fra østlige, såkalte "New Age"-religioner (Iannaccone, 2007b:101). Det ser ut til at den restriktive linjen virker, for medlemmene av disse kirkene gir mer av sin egen lønn, snylter mindre på fellesskapet og går også oftere i kirken enn medlemmene i mer moderate kirker (Iannaccone, 2007b:103,108). Finke og Stark (2006:275) skriver at blant de som søker til religiøse institusjoner i USA, så er etterspørselen størst etter de som "tilbyr et nært forhold til det guddommelige og som samtidig krever mye

¹⁹ Jeg velger å oversette "free-rider" med gratispassasjer.

av sine medlemmer, men som ikke isolerer de helt fra kulturen rundt."²⁰ De påpeker at det ikke er nok at religiøse grupper stiller strenge krav til medlemmene sine og i tillegg mer eller mindre avgrenser seg fra kulturen rundt for å oppleve formidabel vekst, men det er "necessary conditions for vital religions" (Finke & Stark, 2006:249). Det har i hvert fall vært tilfelle de siste to århundrene av amerikansk historie at slike grupperinger vokser raskest i forhold til befolkningstallet. Disse små religiøse grupperingene er en kilde til innovasjon og endring i det religiøse markedet, mens "mainline-denominasjonene" har flere sperringer innebygd i seg grunnet et strengt autoritativt hierarki. Organisatoriske retningslinjer og administrasjonen motarbeider eller regelrett blokkerer innovasjon og endring. Store religiøse organisasjoner har dermed en tendens til å tilpasse seg mer til andre "mainline-kirker" for å bli oppfattet som mer respektable. I tillegg er det slik at profesjonelle religiøse ledere har mer å tape enn lekmannspredikanter og dermed letter seg etter organisasjonens ønsker. Førstnevnte risikerer tap av god inntekt og pensjonsordninger om han skulle miste jobben. Innen de moderate kirkene er det dermed et sterkere ønske om å beholde status quo. Disse kirkene blir på den måten mindre tilpasningsdyktige til det lokale religiøse markedet i for eksempel en kommune (Finke & Stark, 2006:252).

Som nevnt i kapittel 2.5. har moderate "mainline-kirker" opplevd en nedgang i prosentvis medlemstall sammenlignet med andre kirker helt siden det ble ulovlig med statskirke i USA og religionsfrihet ble normen. Dean M. Kelley mener noe av grunnen til dette er det han kaller "mangel på disiplin" hos de moderate kirkene. Kelley argumenterer for at disse kirkene ikke krever nok av sine medlemmer. De strengere kirkene kan for eksempel promotere en spesiell form for religiøs tro, være mer strikse på oppmøte på gudstjenester eller kreve en viss standard innen atferd blant medlemmene. Dette har i følge Kelley bidratt til de konservative kirkenes vekst (Smylie, 1979:81). Kelley har selv gitt ut boken *Why Conservative Churches Are Growing* (1972; andre utgave, 1977) hvor han tar opp dette med gratispassasjerer. Han skiller mellom "sterke" og "svake" kirker. Førstnevnte krever engasjement og lojalitet blant medlemmene og har en streng disiplin når det kommer til tro og livsstil. De er veldig fokusert på misjonering, ønsker gjerne at medlemmene skal unngå visse mennesker og i noen tilfeller at de skal bære symboler eller uniformer som skiller dem fra omverdenen. I tillegg til dette er de også absolutistiske når det kommer til sin trosretning – kirkens trossystem er et lukket system som omfavner alt i livet og det er ikke behov for revidering av standpunkter. Kelleys "svake" kirker karakteriseres derimot av relativisme og

²⁰ Oversatt av undertegnede

individualisme når det kommer til tro, samt toleranse overfor pluralisme og forskjeller i tankesett innad i gruppen. De mangler streng overholdelse av kanon og læresetninger og fremmer dialog med omverdenen. Det er manglende eller et begrenset engasjement rundt kirken og det deles sjelden spirituelle opplevelser blant medlemmene (Kelley, 1972:84,95). De kirkene som tilpasser seg samfunnsendringene og dermed er mest sveiset sammen med storsamfunnet og dets kultur, vil tjene på fordelaktige og tape på ufordelaktige endringer i lokalsamfunnets kultur, mener Kelley. Dette kan gjøre dem mer sårbare overfor store samfunnsendringer som det vi så på 1960-tallet (Hoge, 1979:197). De liberale kirkene ønsket samfunnsendringene velkommen mens de mer konservative kirkene prøvde å motarbeide dem. Førstnevnte kirker tapte på dette ettersom store deler av befolkningen som gikk i kirken hellet i en mer konservativ retning i de spørsmålene som ble tatt opp på denne tiden.

Roger Finke og Rodney Stark deler Iannaccones oppfatning om at moderate kirker er de største taperne i det amerikanske religiøse markedet. Deres studie av amerikanske denominaasjoners vekst og fall viser at etter hvert som en denominaasjon moderniserer sin lære, så opplever den et fall i antall medlemmer sammenlignet med de denominaasjonene som holder seg til de mer konservative verdiene (Finke & Stark, 2006:9). De moderate protestantiske kirkene har også vært blant de kirkene som har fokusert mye på økumenisme og samarbeid mellom ulike kristne retninger – til og med katolske og ortodokse kirker samt andre trossamfunn utenfor kristendommen. Det spekuleres i om denne økumeniske ånden har blitt mottatt av massene som utvanning av kristendommen, og at kirkegjengere dermed har byttet tilhørighet til de denominaasjonene som har vært mer spesifikke i sin tro. Dean M. Kelley mener at "the business of religion is meaning" (Smylie, 1979:88). Han mener derfor at de moderate kirkenes fokus på økumenisme har vært et hinder for vekst i kirkene som følger den linjen. Disse kirkene har ikke beskjeftiget seg med "the problem of ultimate meaning" (Smylie, 1979:88f). Finke og Stark (2006:272) og Aldridge (2000:96) skriver at guden til "mainline-kirkene" går i en retning av å bli maktesløs og plassert for langt unna for folk flest, slik at det jevne kirkemedlem ikke kan finne trøst og mening hos denne guden i dagliglivet. Disse kirkene vil ikke lenger tilby de troverdige *kompensatorene* menneskene trenger. Fortsetter det slik vil det utilgivelige religiøse markedet i USA føre til de moderate og liberale kirkenes undergang, skriver disse tre teoretikerne. Den "indre sekulariseringen" i disse kirkene vil føre til at de mister markedsandeler og andre, mer konservative trossamfunn som gir liv til de velkjente kompensatorene, vil ta over. Derfor mener Finke og Stark at sekularisering er en selvbegrensende prosess.

Robert N. Bellah påpeker i *Habits of the Heart* (2008:238) at de religiøse lærde innen "mainline-kirkene" utover 1900-tallet i tillegg ble mer isolert fra "mannen i gata." De har liksom lærde innen andre felt blitt spesialister innen felt hvor bare spesialister snakker sammen, samt mistet selvtilliten og blitt ganske bleke, mener Bellah. De har dermed lite å stille opp med overfor de mer livlige religiøse grupperingene som tilbyr radikal religiøs individualisme, samt en sterk religiøs konservatisme med klare, enkle svar i en stadig mer forvirrende verden. Roozen m.fl. (1995:75) kommenterer også dette med de konservative kirkenes fordel i det amerikanske religiøse markedet foran de mer moderate kirkene. De mener som Finke, Stark og Aldridge at de konservatives tydelige svar på vanskelige og kontroversielle spørsmål gir dem appell blant mange amerikanere. De skriver også om "experiential faith": De konservative gjør det mulig å "føle" og "uttrykke" sin religion uten å bli flau over det, noe som ser ut til å virke appellerende. 86 prosent av de som er vokst opp i konservative protestantisk kristne denominasjoner fremdeles aktive i slike kirker som voksne, og er dermed de denominasjonene som er flinkest til å holde på sine medlemmer.

Et annet interessant punkt er at de moderate kirkene, som for eksempel de episkopale, kongregasjonalistiske, presbyterianske, lutherske, enkelte metodistiske samt de nederlandske og tyske reformerte kirkene, er en del av Weber og Troeltschs kirkelige tradisjon. Alle disse kirkene, bortsett fra metodistene, nøy etablerte posisjoner og var dominerende i sine respektive europeiske nasjonalstater under reformasjonen og tiden etter. De hadde monopol over kirkelig prestisje og makt og følte på mange måter ansvar for hele kulturen i samfunnet. Disse er da i motsetning til den sekteriske tradisjonen som ikke har opplevd å være i en slags statskirkeposisjon, og dermed har fokusert mer på individet og den kristnes indre liv (Smylie, 1979:77). Kirkene innen sistnevnte tradisjon, som for eksempel baptistene, har dermed muligens lettere klart å tilpasse seg det stadig foranderlige og individualistiske amerikanske samfunnet, samtidig som de har tydeliggjort sitt teologiske ståsted og ikke vært vage. De liberale denominasjonene, som da blir en del av den kirkelige tradisjonen, har også tilpasset seg, men på en annen måte. De tilpasset seg ved å gå gjennom moderniseringsprosesser og det Finke og Stark omtaler som indre sekularisering, og dermed tilpasset seg strømninger og kulturelle endringer i storsamfunnet. Dette har som sagt ført til at de har blitt vage teologisk sett og støttet fra seg mange medlemmer og besøkende.

3.7 Sosial status og protestantiske kirker

Sammenlignet med medlemmer av andre protestantiske denominasjoner, er medlemmer av de mest konservative og strenge kirkene i gjennomsnitt fattigere, lavere utdannet og har lite jobberfaring. De gir derimot sin kirke mer penger i forhold til sin egen lønn enn det medlemmene av "mainline-kirkene" gjør. Iannaccone skriver at det er de som minst å tape som har størst sannsynlighet for å bli medlemmer av de restriktive kirkene (Iannaccone, 2007b:103,110). Iannaccone kommenterer funnene i forskningen slik:

We thus arrive at a persistent and powerfully sociological finding. The character of the group – the distinctiveness, costliness, or strictness – does more to explain individual rates of religious participation than does any standard individual-level characteristic, such as age, sex, race, region, income, education, or marital status (Iannaccone, 2007b:110).

Som nevnt tidligere omtaler Robert N. Bellah religionen i USA som "a haven in a heartless world" (Bellah m.fl., 2008:224). Dette berører feltet til deprivasjonsteorien. I korte trekk forklarer denne teorien religiøst engasjement ut ifra at mennesket mangler noe, at de er deprivert. Det søkes trøst i religionen grunnet for eksempel økonomisk, sosial, organisk, etisk eller eksistensiell deprivasjon. Teorien har møtt på mye kritikk, men Furseth & Repstad (2003:141) kommer inn på noe som kan forklare hvorfor et menneske ut fra sin livssituasjon mest sannsynlig er med i én type denominasjon og ikke noen av de andre som er tilgjengelige på det religiøse markedet. De ulike denominasjonene har ulike ståsteder i forhold til den rådende kulturen i samfunnet, noen markerer forskjell og protest mot det etablerte mens andre har et mer harmonisk og bekreftende forhold til samfunnet rundt. Furseth & Repstad (2003:141) skriver: "En «utilfreds» religiøsitet vil kunne appellere mer til de utilfredse [denominasjonene] enn en livs- og samfunnsbekreftende." Dette kan muligens forklare hvorfor fattige og lavt utdannede er mer dominerende i konservative menigheter, mens det motsatte er tilfelle for de liberale.

Max Weber kommer inn på dette med religiøse tilbøyeligheter i ulike sosiale grupper og sammenhengen mellom materielle interesser og trossystemer. Underprivilegerte grupper har en tilbøyelighet til religiøse bevegelser som ser på belønning og straff fra oven i forhold til handlinger som blir gjort i samfunnet, mens byråkrater heller mot mer rasjonelle religioner. Furseth & Repstad (2003:51) skriver videre: "Middelklassen omfavner rasjonelle og etiske religiøse idéer, og arbeiderklassen er karakterisert ved likegyldighet mot og avvisning av

borgerskapets religion." Webers vektlegging av ulike gruppers materielle betingelser og at dette danner utgangspunkt for forskjellige livsstiler, som igjen korresponderer med visse religiøse idéer, berører et område av religionssosiologien som flere teoretikere har pekt på. Det viser seg at det kan spores en sammenheng mellom sosial status og hvilken type denominasjon man er medlem av, særlig innen protestantisk kristendom i USA.

På grunn av den religiøse pluralismen i USA har det lenge vært mulig å observere en statusrangering blant de ulike kirkene. Peter Berger m.fl. (2008:20) kommenterer rangeringen blant de protestantiske kirkene:

There are regional and local variations, but there is a very widespread rank order – usually with the Episcopalians on the top, followed by Presbyterians and Methodists, down to Baptists and other Evangelicals.

Forholdet mellom typer religion og religiøsitet på den ene siden og sosial status og samfunnsklasser på den andre, har vært studert og diskutert i godt over 150 år nå (Robertson, 1969:331).²¹ Samfunnskommentatoren Alexis de Tocqueville påpekte allerede i 1832 den spesielle konkurransen blant trossamfunnene i amerikansk religion. Fraværet av en statskirke har ikke bare gjort sitt til at det har oppstått et pluralistisk religiøst marked av ulike trossamfunn, men også at amerikansk religion i sin helhet er spesielt sårbar overfor samfunnsklasser (Demerath III, 1969:333). Peter Berger m.fl. (2008:99) nevner også dette i delkapitlet "Religion and Social Class," hvor de skriver at spesifikke denominasjoner blir "*de facto* badges of social class" i USA. Hvilken kirke man tilhører kan altså være en markør for hvilken samfunnsklasse man er en del av. Den religiøse pluralismen i landet kombinert med amerikanernes geografiske mobilitet har i følge Berger m.fl. (2008:20) skapt et unikt system. I de aller fleste amerikansk lokalsamfunn har det oppstått en rangering blant de protestantiske kirkene med tanke på sosial status. Den episkopale kirken kommer ofte på toppen, presbyterianerne og metodistene²² i midten, mens baptistene og de evangeliske og mest fundamentalistiske kirkene har lavest status. Jo nærmere man kommer den konservative og fundamentalistiske enden av det religiøse spekteret, nærmer man seg Weber og Troeltschs sekttype. Troeltsch skriver at de sekteriske grupperingene ofte er dominert av medlemmer fra den fattigste og minst utdannede delen av lokalsamfunnet (Bellah, 2008:245).

²¹ Robertson skriver "godt over 100 år" og det er snart femti år siden boken hans ble publisert.

²² The United Methodist Church

I følge Demerath III (1969:333) er det vanlig å begynne sosiologiske studier av amerikansk religiøs variasjon med en tabell som viser forholdet mellom samfunnsklasser og tilhørighet i ulike denominasjoner. Demerath III henviser til nettopp en slik tabell over sammenhengen mellom medlemskap i ulike protestantiske kirker og sosial status. Tabellen er hentet fra Herbert Schneiders bok *Religion in 20th-Century America* (1952). Den viser hvor stor prosentandel av medlemmene i hver kirke som kommer fra hvert av tre ulike samfunnslag. Her er et utdrag av tabellen:

<i>Denomination</i>	<i>Upper class (%)</i>	<i>Middle class (%)</i>	<i>Lower class (%)</i>
Christian Scientist	24,8	36,5	38,7
Episcopal	24,1	33,7	42,2
Congregational	23,9	42,6	33,5
Presbyterian	21,9	40,0	38,1
Reformed	19,1	31,3	49,6
Methodist	12,7	35,6	51,7
Protestant (small bodies)	10,0	27,3	62,7
Baptist	8,0	24,0	68,0

Fra Schneider, 1952:228 (appendix)

Ut ifra tabellen er det mulig å se at i 1952 var bortimot en fjerdedel av medlemmene i Christian Scientist-, Episcopal- og Congregational-kirkene fra det øverste sjiktet i samfunnet og mindre enn halvparten er fra den laveste klassen. Mindre enn én tiendedel av medlemmene av Baptist-kirkene er representanter fra den øverste klassen, mens over to tredjedeler av medlemsmassen er fra den laveste samfunnsklassen. Det er likevel viktig å vektlegge at selv om denominasjonene kan rangeres etter samfunnsstatus, så betyr ikke det at vi har med absolutte kategorier å gjøre. Demarath III kommenterer tabellen:

Episcopalians may be *relatively* upper class, but more than 40 per cent are from the lower class. Baptists may be relatively lower class, but they claim their rockefellers as well (Demerath III, 1969:335).

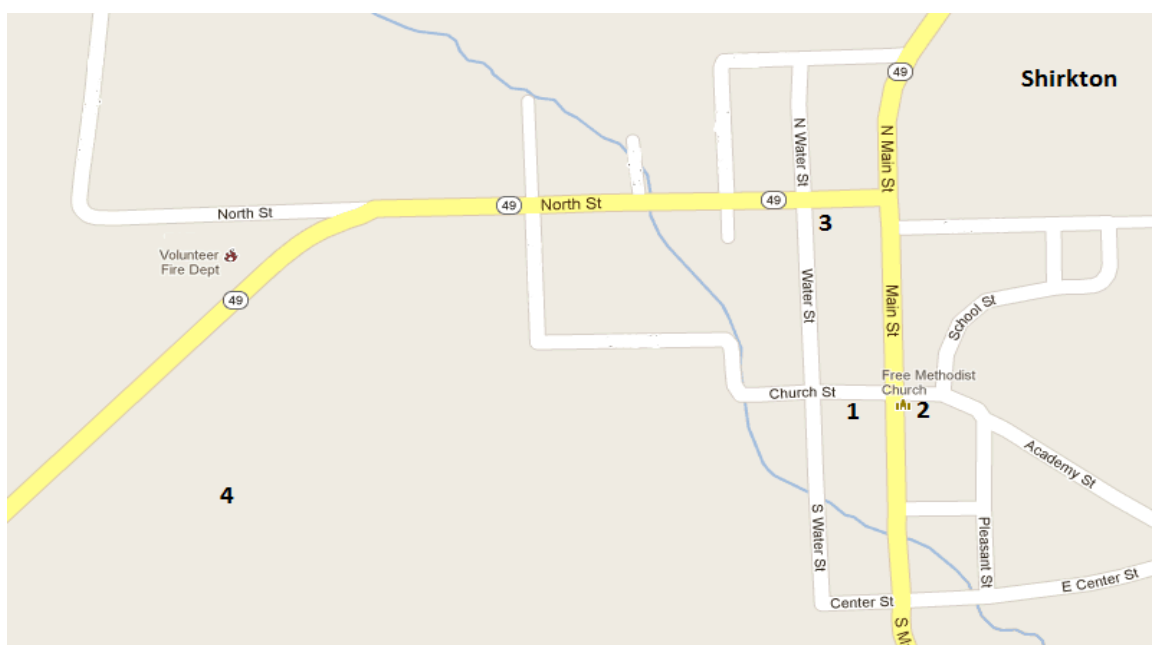
Det er representanter fra alle samfunnsklassene i alle kirker. Slike tabeller kan brukes for å se hvilke kirker som har mest prosentvis representanter fra hvert sjikt i samfunnet. Dette for å få en pekepinn, ikke for å trekke bastante slutninger. Demerath III spekulerer i om det eksisterer en selektiv rekruttering av medlemmer. Døren er åpen for alle, men enkelte kirker har kanskje mer lyst på medlemmer av høy status slik at de kan ta seg av viktige lekmannsoppgaver, i tillegg til at det selvfølgelig er et godt bidrag til menighetens image utad. I de lavere klassene foretrekker mange en mer spontan religion og bryr seg mindre om faktiske medlemstall og organisatoriske forhold (Demerath III, 1969:340). Campbell og Fukuyama (1970:101) bekrefter dette og skriver at "mainline-kirkene" i USA har flest medlemmer fra de to øverste klassene i samfunnet, rett og slett fordi disse kirkene promoterer verdier som disse klassene føler tilhørighet til.

Etter en historisk og teoretisk oversikt for å belyse oppgavens tema, følger nå en presentasjon av oppgavens empiriske grunnlag – *Shirkton* kommune. Deretter kommer analysen av det religiøse markedet i denne kommunen sett i lys av USAs historie, RCT og den økonomiske tilnærmingen til religioner.

4 Presentasjon av *Shirkton* og kirkene

Vi har sett på viktige elementer av amerikansk historie, samt teoretiske perspektiver som berører denne masteroppgavens tema. Nå kommer en kort introduksjon av *Shirkton* tettsted og kommune, før kirkene blir presentert.

4.1 *Shirkton* – en oversikt

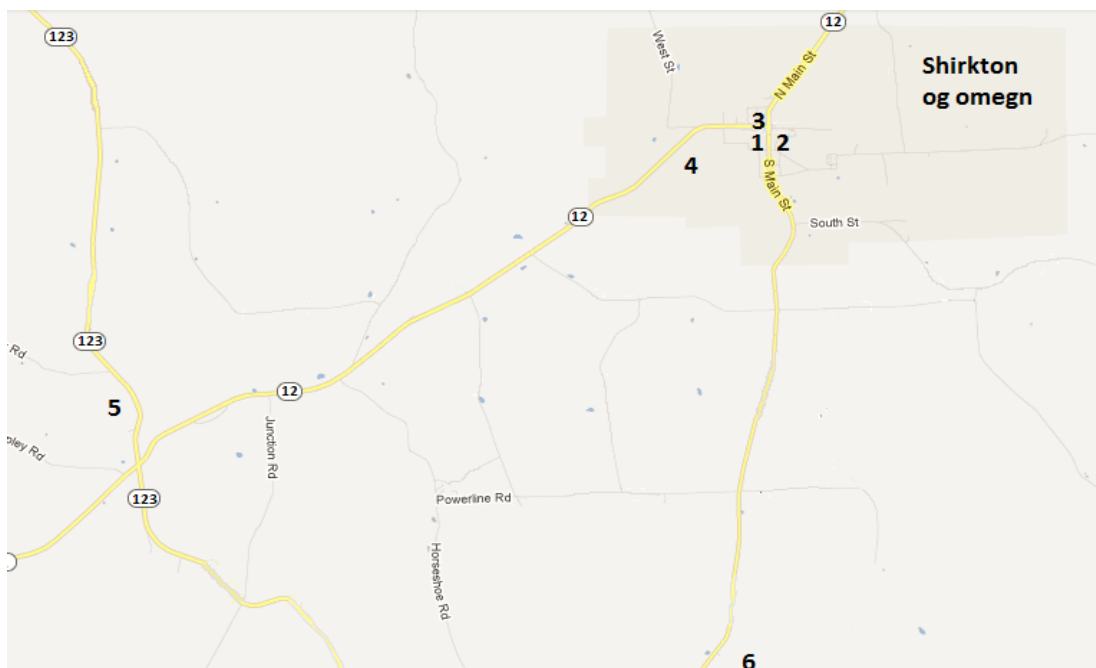

Tettstedet *Shirkton*. Tallene representerer de fire protestantiske kirkene på tettstedet.

Shirkton kommune²³ er en omtrent fem timers kjøretur med bil fra Philadelphia og befinner seg i det tynt befolkede *Corn*-fylket i midten av den nordlige delen av delstaten Pennsylvania, ti til femten minutters kjøring fra grensen til delstaten New York. Kommunen ble etablert i 1833 og hadde da en befolkning på omtrent 30 personer. Kommunen har i følge folketellingen i 2010 rundt 650 innbyggere og det meste av kommunen består av skoger og gårder rundt et lite tettsted med samme navn som kommunen. Det er mange bønder her og de livnærer seg

²³ "*Shirkton* township" velger jeg å oversette med "*Shirkton* kommune."

hovedsakelig på produksjon av mais, soyabønner og lønnesirup. Omtrent 98 prosent av innbyggerne er hvite og det store flertallet er protestantisk kristne. De fleste stemmer på Det republikanske partiet ved valg. Ellers er befolkningen en ganske heterogen gruppe. Det finnes alt fra ateister til religiøse fundamentalister her, noen har kommet seg helt til Hollywood og flyttet ut mens mange ikke har kommet seg videre etter high school og bor her fremdeles. Noen røyker marihuana mens andre ikke har rørt et eneste rusmiddel. Noen er rike, men de aller fleste er en del av lavere middelklasse eller fattige, noe vi skal komme tilbake til om litt.

Shirkton kommune. To av de seks protestantiske kirkene i kommunen er et stykke utenfor tettstedet.

De fleste som går i kirken er medlemmer av og jevnlig kirkegjengere i én av følgende seks protestantiske kirker i kommunen: *Shirkton First Baptist Church* (representert med 1-tallet på kartet), *Shirkton Free Methodist Church* (2), *Shirkton United Methodist Church*²⁴(3), *Church of Mount Zion* (4), *Fade Baptist Church* (5) og *Kensington All Saints Episcopal Church* (6). De fire førstnevnte kirkene ligger inne i *Shirkton* tettsted, mens de to sistnevnte befinner seg omtrent tre kilometer fra tettstedet i hver sin retning. Det er verdt å nevne at det i kommunen også finnes amish-familier og mormonere, men disse er ikke tatt med i denne masteroppgaven

²⁴ Ettersom jeg aldri fikk besøkt kirken eller snakket med pastoren i eller medlemmer av den, vil jeg bare inkludere denne kirken der det passer seg, basert på kommentarer fra folk utenfor kirken.

grunnet deres prosentvise lave oppslutning på nasjonalt og lokalt plan, samt for å begrense oppgavens omfang.

Området er preget av at folk lever på en beskjeden inntekt, noe de fleste intervjuobjektene mine også har kommentert. *Corn*-fylket er det fylket i Pennsylvania med lavest snittinntekt og *Shirkton* er ikke noe unntak her. Brutto inntekt per husstand ligger gjennomsnittlig på rundt \$50 000 i året. Den lille kommunen har problemer med fraflytting, særlig blant de unge som ønsker seg høyere utdanning siden det er langt til nærmeste utdanningsinstitusjon på høyskole- og universitetsnivå. De som blir igjen er hovedsakelig folk uten utdanning utover den generelle grunnskolen. Utfordringen til stedet generelt og kirkene spesielt er dermed at de unge flytter ut så snart de er ferdig med grunnskolen og få vender tilbake etter endt høyere utdanning. Det samme gjelder jobbmulighetene. Fylkeshovedsetet *Clemens*, som er omtrent 20 minutter unna retning sørvest med bil, var inntil få år siden hovedsetet til en telekommunikasjonsbedrift i sterk vekst. De tidligere eierne er selv fra *Clemens* og var veldig opptatt av å skape arbeidsplasser lokalt og på den måten bidra til økonomisk vekst i området. Men bare et par år før mitt feltstudium ble en stor korrupsjonssak rullet opp i bedriften som gikk helt til topps og involverte eierne. Dette førte til slutt til fengsling av én av toppsjefene og flere andre i styret, noe som resulterte i at bedriften til slutt ble kjøpt opp av andre selskaper og hovedkontorene flyttet til et annet sted i landet. Dette førte til masseoppsigelser som fikk store konsekvenser for hele fylket. Pastorene i alle kirkene pekte på dette med utflytting på grunn av mangel på muligheter for jobb og høyere utdanning som et stort problem for *Shirkton* og området rundt. Det er riktignok en viss tilflytting også ettersom kommunen og fylket er et yndet sted for pensjonister i følge flere intervjuobjekter. De unge flytter ut mens det kommer flere eldre tilflyttere, noe som gjør at snittalderen i området stiger sakte men sikkert hvert år.

Det er derimot håp om økonomisk oppsving nå som et oljeselskap mener å ha gjort funn i nærheten som tyder på at det er store olje- og gassforekomster i kommunen. Dette har skapt en viss optimisme blant innbyggerne. Tiden vil vise hvordan det går.

4.2 Kirkene

Som nevnt er det seks etablerte protestantiske kirker i kommunen. Det er store forskjeller i teologisk ståsted og former for gudstilbedelse mellom de ulike kirkene. Vi har én episkopal, to metodist- og to baptistkirker i kommunen, samt en kirke som kaller seg Church of Mount Zion. Pastoren i og medlemmene av sistnevnte Mount Zion-kirken ville ikke sette kirken sin i noen bås, men de sier de har mest til felles med pinsebevegelsen.

Det er ingen religiøs, sosial eller historisk klassifisering i foregående liste. Også i den lokale avisen er kirkene listet opp helt tilfeldig og ikke nødvendigvis på samme måte i hver utgave. Det kan være på grunn av den mentaliteten som råder i området, at ettersom alle kirkene har utspring fra den samme vestlige og kristne tradisjonen, er de på mange måter likestilt og likeverdige. Dette ble også nevnt i de fleste intervjuene. Pastor *Crosby* i *Church of Mount Zion* kommenterte forholdet til de andre kirkene slik: "If you were to compare us to the other churches we would all have the same common beliefs. We have little differences and details, we have a common bond" (Intervju med pastor *William Crosby*, 1.8.2010). Blant kirkene er det også en åpenlys og uttrykt respekt for hverandres virksomhet, og det er vanlig at kirkene samarbeider om arrangering av gudstjenester rundt store høytider som påske, pinse og jul. Da pleier kirkene å bytte pastorer, slik at for eksempel pastoren i en baptistkirke besøker og preker i en metodistkirke og omvendt. Pastorene har opprettet et råd hvor de møtes jevnlig og diskuterer disse tingene. Når hver enkelt blir spurt om deres tanker rundt de andre kirkene så har de en ryggmargsrefleks som fokuserer på positive ting og hva de har til felles, men når det graves litt dypere kommer det frem at man er uenig i noe av det de andre kirkene holder på med.

4.2.1 *Shirkton* First Baptist Church

Shirkton First Baptist Church har ikke ordet "først" i navnet sitt bare på grunn av at den er den første baptistkirken i kommunen, men også fordi det er den aller første kirken som ble bygget der uavhengig av denominasjon. Ulike lokalhistorikere strides over hvilket år kirken faktisk ble bygget. Første gang den nevnes i et offentlig skriv er i 1837 og da hadde kirken 33 medlemmer. Noen historikere mener den originale kirkebygningen, som var av tre, stod ferdigstilt i 1833, mens andre sier det var i 1835. Trebygningen brant ned tidlig på 1900-tallet, så en ny bygning måtte reises. Det ble så enighet om at den nye bygningen skulle være i murstein. Kirken er plassert midt i Main Street, rett ved en dagligvarebutikk og på andre siden av hovedgaten fra *Shirkton* Free Methodist Church. Kirken har et sterkt fokus på de unge og har mange aktiviteter for barn og ungdom i alle aldre flere dager i uken.

Pastor *Roger Jackson* er tidlig i 30-årene og en meget energisk og karismatisk mann. Han vokste opp i en familie som gikk til en United Methodist-kirke i sin hjemby noen mil unna *Shirkton*. I en alder av 12 år skiftet han til en baptistmenighet i samme by, etter et møte med en omreisende predikant som *Jackson* mener gjorde ham oppmerksom på "the true meaning of Jesus' death and resurrection" (Intervju med pastor *Roger Jackson*, 23.7.2010). Han fortsatte å holde seg til baptistkirker etter dette, og bare såkalte "independent Baptist churches."²⁵ Han har en mastergrad innen teologistudier, kalt "Master of Divinity," som han gjennomførte ved Pensacola Christian College, en høyskole han omtaler som meget

²⁵ Se kapittel 4.3. for forklaring av begrepet "independent Baptist church."

konservativ kristen. Menigheten bruker totalt \$32 000 i året på lønn, boligutgifter, pensjon og forsikringer til pastoren.

Gudstjenesten

Gudstjenesten starter med at alle reiser seg og håndhilser på de i umiddelbar nærhet. Senere tar jeg opp dette i intervjuet med pastoren i menigheten, *Roger Jackson*. Han sier det var noe han innførte og at han var veldig fornøyd med resultatet. Han har fått en mengde positive tilbakemeldinger på at menigheten føler seg mer som en familie nå enn før denne håndhilsingen fant sted. Pastoren er pent kledd med skjorte og dressbukse, men ikke altfor formell. Det synges tidlig i gudstjenesten en barnesang med rollespill til og etter dette blir alle under fire år som ønsker med kona til pastoren ned til underetasjen hvor de skal ha et eget opplegg. Pastoren styrer det meste av gudstjenesten, bortsett fra noen kunngjøringer som blir fremsatt av kona eller svigerinna, og nattverden og kollekten hvor vanlige medlemmer går rundt mens pastoren snakker. *Roger Jackson* ser ut til å ha mye kunnskap om historie, språk og arkeologi og bruker dette aktivt i løpet av seremonien. To av intervjuobjektene mine, ekteparet *Robert* og *Elsie Inland*, peker på dette som én av hovedgrunnene til at de valgte å bli med i nettopp denne kirken. "We like pastor *Jackson*. He is very Bible-oriented and it is nice that you can actually learn something from going to his services" (Intervju med *Robert* og *Elsie Inland*, 31.7.2010). Det er mye fokus på Satan og helvete i prekenen til pastor *Jackson* og han er den eneste som snakker om politikk i gudstjenesten av alle de kirkene jeg besøkte. I intervjuet med ekteparet *Inland* tar de opp dette med politikk og *Roger* sier at pastoren til tider kan være litt for aktiv når det kommer til politiske budskap.

Pastor *Jackson* fokuserer veldig mye på hvem som er "ekte kristne" og at mange som sier de er kristne ikke nødvendigvis er det i væremåte. Han mener det er viktig å tenke etter hvor man står i viktige saker. Når det nærmer seg nattverd ser han ut mot forsamlingen og virker noe eksklusiv når han sier rett ut at "if you are not a real Christian then there is no point in participating in the Communion" (Gudstjeneste 18.7.2010). At pastor *Jackson* snakker om de "ekte kristne" kan være et resultat av en debatt som foregår i kirken om å endre på en klausul i kirkens reglement. Hvis det blir en endring må nye medlemmer som kommer fra andre kirker gå gjennom et dåpsrituale på lik linje med de som blir medlem av baptistkirken uten å ha vært medlem av en kirke før. Det vil si at de må bli døpt med hele kroppen under vann. Ikke alle er enige i dette. Som ekteparet *Inland* sier: "If you have been baptized once,

then that should be enough" (Intervju med *Robert* og *Elsie Inland*, 31.7.2010) Når gudstjenesten er over skal alle holde hverandre i hendene og synge en avsluttende bønn. Gudstjenesten varte i én time og et kvarter.

Jeg deltok også på en kveldsgudstjeneste i denne kirken samme kveld. Det var veldig få som møtte opp. Jeg telte ni mennesker inkludert meg selv og pastoren. Nå er alle mye mer løst kledd enn under den vanlige gudstjenesten tidligere på dagen, inkludert pastoren. Også her er det et tydelig fokus på helvete og synd. Han viser en film på et lerret som på meget grafisk vis skildrer helvete. Jeg tar opp dette i intervjuet med pastor *Jackson* og han sier han føler det er så mye umoral i samfunnet, lokalsamfunnet inkludert, at han vier en stor del av gudstjenestene sine på nettopp dette temaet (Intervju med *Roger Jackson*, 23.7.2010).

4.2.2 *Shirkton Free Methodist Church*

Shirkton Free Methodist Church ble etablert i 1843 og har den mest beskjedne kirkebygningen i kommunen. Når jeg konfronterer intervjuobjektene mine med dette sier alle at utseendet på kirken ikke er av betydning. "By focusing less on the outer shell and what's visible, we can rather concentrate on that which really matters: the congregation and of course Jesus Christ," sier *Dorothy Jameson* på spørsmålet om hennes kirkes utseende (Intervju med *Dorothy Jameson*, 1.8.2010). Dette er noe som ser ut til å stikke dypt i denne kirken. Det er den eneste kirken som under gudstjenesten har kommentert fattigdommen i området og det å hjelpe de som trenger det. Pastoren og de medlemmene jeg intervjuet i denne kirken er også

veldig opptatt av fattigdom og er stolt av sitt arbeid for de trengende. Kirken har et eget opplegg hvor de én til to ganger i måneden arrangerer gratis utlevering av mat og klær, så kan alle som vil komme til kirken og bli overrekket dette, uavhengig av medlemskap i kirken eller ikke.

Kirkens pastor, *Mike Barnsley*, virker å ha en meget sosialkonservativ holdning og i mitt intervju med ham sa han blant annet at han ikke kom til å gjengifte skilte mennesker, ville nølt med å vie kvinner som han visste hadde tatt abort, og at amerikanske ateister burde miste statsborgerskapet sitt (Intervju med *Mike Barnsley*, 5.8.2010). Menigheten har en utgift på rundt \$28 000 i boligstøtte, lønn, forsikringer og pensjon til pastoren. Han er utdannet innen kirken, er usikker på hvilken grad det er, men mener det er tilnærmet en bachelorgrad.

Gudstjenesten

Man hilser på et hyggelig kirkemedlem i det en går inn i kirken og får utdelt et hefte over dagens program. Som i *Shirkton Baptist Church* på andre siden av gaten er pastoren pent kledd uten å være for formell. Dette ser ut til å gjelde alle kirkene utenom den episkopale kirken, hvor pastoren er ikledd seremonielle klær som ligner på det nordmenn er vant med fra presten i Den norske kirke. Det første som blir gjennomgått er kunngjøringer og informasjon til de frammøtte. Det vies mest tid til den månedlige begivenheten de i denne gudstjenesten omtaler som "food court." Da skal det deles ut mat og klær til de fattige og alle oppfordres til å bidra enten ved pengedonasjoner eller mat og klær.

Pastor *Mike Barnsley* styrer hele gudstjenesten og er den eneste som snakker, bortsett fra kunngjøringene nevnt tidligere. I prekenen snakker pastoren om to hovedtemaer – ondskap og fattigdom – og hvordan de henger sammen. Det er Djevelens hensikter og handlinger som skaper ondskaper man er vitne til i verden og lokalt, noe som igjen skaper ødeleggelse og blant annet sult og fattigdom. Han oppfordrer alle til å hjelpe til med å spre det kristne budskap og leve livet som "en ekte kristen," og dermed fordrive Djevelen og ondskaper fra lokalsamfunnet. Alkohol tas opp som et stort problem og som noe folk burde holde seg unna (Gudstjeneste 8.8.2010). Gudstjenesten varer i underkant av én time.

4.2.3 *Shirkton* United Methodist Church

Denne kirken hadde ikke gudstjenester den perioden jeg var i kommunen og pastoren svarte aldri på henvendelsene om å utføre intervjuer. Pastoren i kirken har i følge flere intervjuobjekter seks ulike United Methodist-kirker i fylket som hun veksler på å utføre gudstjenester i. Dette på grunn av at United Methodist-menighetene i fylket har blitt mindre og mindre og det har blitt for dyrt å ha én pastor per menighet. Kirken i *Shirkton* skal i følge intervjuobjekter generelt sett ha en meget sosialliberal holdning og få medlemmer. Flere av de som nå er medlemmer av *Kensington All Saints Episcopal Church* har tidligere gått til denne metodistkirken.

4.2.4 Church of Mount Zion

Church of Mount Zion ble etablert i 1982 og er den nyeste kirken i kommunen. I begynnelsen var de samlet i kommunehuset i Main Street, men kirkebygningen de nå holder til i sto ferdig i 1988 og har blitt brukt siden. Pastoren får omtrent \$15 000 for jobben han gjør i denne kirken, samt at menigheten dekker utgifter som bolig og forsikringer. Han er usikker på hva totalbeløpet er, men tror det er på rundt \$25 000. Menigheten tror på å gi ti prosent av inntekten sin til kirken. Derfor pleier de ikke å ha kollekt, bortsett fra ved spesielle anledninger. Mesteparten av pengene går til misjonering. Menigheten gir inntrykk av å være en del av pinsebevegelsen, selv om de ikke sier rett ut at de er en del av denne bevegelsen. De er enige i at de har likhetstrekk med den tradisjonen (Intervju med pastor *William Crosby*,

1.8.2010). Pastor *William Crosby* benytter seg av ordet "fundamentalistisk" for å beskrive sin kirke og skriver også i en e-post at de er "fundamental Christians who adhere to God's rulebook, the Scriptures" (e-post fra pastor *William Crosby*, 21.6.2010). Kirken har en bokstavelig tolkning av Bibelen. "Fundamentalistisk" er ofte brukt negativt i dagligtalen, men medlemmene av denne kirken mener det er et positivt ord og er stolte av å bruke det for å beskrive seg selv og sin menighet (Intervju med pastor *William Crosby*, 1.8.2010).

Pastor *Crosby* er en mann i midten av 60-årene, har doktorgrad innen religion fra en privat kristen høyskole og har fortid som lærer. Han er også forfatter og har skrevet bøker om kristendommen som i følge ham selv er oversatt til 17 språk og har nådd mennesker i over 70 land. Kirken har et sterkt fokus på misjonering og pastoren er ofte ute på misjonsreiser rundt om i verden, som regel i Sør-Amerika eller Asia. *Crosby* var også den eneste pastoren jeg møtte i mitt feltarbeid som forsøkte å få meg til å bli frelst og gjennomføre en dåp. Gjentatte ganger under intervjuet fortalte ham meg hvor høyt han ønsket at jeg skulle "accept Jesus in your heart," og fortsatte: "I encourage you to invite the spirit of the Lord into your life and find forgiveness, find peace" (Intervju med pastor *William Crosby*, 1.8.2010). Den misjonerende delen av kirken virker altså veldig sterk.

Hver mandag kveld arrangerer kirken en bibelgruppe som er åpen for alle, uansett hvilken kirke de er medlem av eller om de ikke er med i noen menighet i det hele tatt. Flere av intervjuobjektene som er medlemmer i de andre kirkene sa de satte pris på dette tilbudet fra Church of Mount Zion. De mente det var lærerikt og at de pleide å ta turen innom i ny og ne for å lære om Bibelen.

Gudstjenesten

Denne kirkens gudstjeneste er på mange måter den totale motsetningen til den episkopale kirkens gudstjeneste (se 4.2.6). Gudstjenesten har lite, om noe, struktur. Av alle kirkene som er med i denne masteroppgaven hadde denne den lengste og mest emosjonelle gudstjenesten, og ut ifra intervjuer virker det som om lengden varierer fra gang til gang. Som regel blir det over to timer og alt fra prekener, taler og hilsener til sanger, tungetale og dansing glir over i hverandre. "When praising our Lord Jesus, time is not of the essence," forklarer pastor *Crosby*. Det var mye fokus på kritikk av samfunnet i prekenen. Det er altfor mye negativitet i kulturen i følge pastoren. Ord og begreper som Djevelen, Satan og "the wicked" blir

kontinuerlig referert til. Det blir også nevnt at én person i en søstermenighet har hatt et syn som innebar alkoholisme og utroskap blant noen i én av Church of Mount Zion-menighetene i området.²⁶ Det er mye fokus på at Gud kan endre oss og det refereres til en rekke bibeltekster i den sammenheng. Det er spesielt rettet mot den personen som "har feilet" på grunn av alkoholismen. Samtidig sier pastoren i prekenen at det er mange positive sider ved å bo i USA og at alle må være takknemlige for at man kan velge å tro på det man vil.

4.2.5 *Fade Baptist Church*

Fade Baptist Church ble bygget i 1899 og ligger omtrent tre kilometer fra *Shirkton* sentrum, på grensen til nabokommunen i vest. Den var ikke opprinnelig en baptistkirke men en såkalt "union church" hvor både baptist- og metodistpastorer²⁷ reiste fra kirkene i *Shirkton* annenhver søndag for å holde gudstjenester for den lokale menigheten. I 1969 trakk metodistene seg ut av samarbeidet og kirken ble fra da av en ren baptistkirke. I dag er det *George Matheson* som er pastor i kirken. Han er 47 år gammel og har bakgrunn i militæret og politiet. Han har ikke fullført noen form for høyere utdanning. *Matheson* har bodd i fylket siden 1987 og jobbet som polititjenestemann frem til han ble ansatt av denne kirken på midten

²⁶ Mount Zion-kirken i *Shirkton* er én av flere Mount Zion-kirker i delstaten, som samarbeider og har kontakt med hverandre.

²⁷ The United Methodist Church

av 2000-tallet. Av menighetens utgifter per år går omtrent \$40.000 til ham i form av lønn og andre goder som bostøtte og helseforsikring.

Gudstjenesten

Gudstjenesten begynner med såkalte "praises" og "prayer requests" hvor man takker Gud eller ber om Guds hjelp til vanskeligheter i hverdagen, det være seg familiemedlemmer med kreft, noen som har mistet jobben og sliter økonomisk og så videre. Etter at alt har blitt lagt frem sier pastoren en kort bønn for de som ble nevnt, i tillegg til at han ber menigheten å fortsette å be for dem. Mens de yngste barna i *Shirkton* First Baptist Church ble sendt ned i underetasjen for å ha en egen samling, var dette ikke tilfelle i denne baptistkirken. Pastoren forsøkte derimot et rollespill som var rettet mot barn, i tillegg til videosnutter på et eget lerret i lokalet som var rettet mot de i tenårene og oppover. Pastoren var bare aktiv to ganger i løpet av hele gudstjenesten, under rollespillet og prekenen. Ellers satt han på en stol og lot tre assistenter utføre seremonien. Jeg stusset litt over det og spurte pastor *George Matheson* hva han tenkte rundt dette. Han sa det var viktig å involvere de i menigheten som var engasjerte for at de ikke skulle miste engasjementet. I prekenen fokuserer pastor *Matheson* på at frelse er en engangshendelse og at det ikke er nødvendig å være redd for å dø om man er frelst. Han refererer til at det er mye fokus på riktige spisevaner og frykt for tidlig død hvis man ikke spiser riktig. Han sier til menigheten: "Everybody dies, so eat what you want! Even those who ate manna – the «angel food» – died" (Gudstjeneste 18.7.2010). Gudstjenesten varte i én time og tyve minutter.

4.2.6 *Kensington All Saints Episcopal Church*

Kensington All Saints Episcopal Church ble bygget i 1888 og er en vakker bygning i naturstein plassert et godt stykke utenfor *Shirkton* sentrum, nesten på grensen til nabokommunen i sør. Hovedkontoret til kirken, hvor pastoren jobber til daglig, ligger ikke i *Shirkton*, men i fylkeshovedstaden *Clemens*. Denne kirken har, akkurat som United Methodist-kirken i *Shirkton*, en kvinnelig pastor, eller "rektor" som de kaller den religiøse lederen i denne denominasjonen. Pastor *Annie Stampton* utfører sine tjenester i flere episkopale kirker i fylket akkurat som hos *Shirkton United Methodist Church*. Menigheten har en samlet utgift på omtrentlig \$55 000 på pastoren, inkludert deltidslønn, boligstøtte, pensjon og forsikringer. Det betyr at denne menigheten, tross sin beskjedne medlemsmasse, er den som bruker mest på pastorale utgifter av de fem kirkene i kommunen jeg besøkte. Jeg konfronterer medlemmene *Kevin* og *Carla Jeffries* med dette tallet og de kan fortelle at dette ikke er mye sammenlignet med andre episkopale kirker. De sliter med å få pastorer til denne lille kirken fordi en pastor kan få dekket over \$80 000 i lønn, forsikringer, boliger og andre utgifter enkelte steder, særlig i urbane strøk (Intervju med *Kevin* og *Carla Jeffries*, 2.8.2010).

Gudstjenesten

Gudstjenesten varte i 55 minutter da jeg var der og var dermed den korteste gudstjenesten jeg tok del i. Ut ifra intervjuene virker det som om det er sjelden at seremonien varer lenger enn en time. Seremonien og utsmykningen i kirken minner veldig om det vi er vant med fra Den norske kirke. Det er et strengt program som følges til punkt og prikke, med sterkt fokus på

ritualer utført av en pastor i egne liturgiske klær liksom i Den norske kirke. Et annet eksempel på likheten med kirken her i Norge, er at dette var den eneste kirken hvor kirkegjengerne måtte frem til alteret under nattverden. I de andre kirkene ble man sittende og fikk servert nattverdsbrødet og vinglasset av hjelpere som gikk rundt langs benkene. På spørsmål om nattverd ble utført i hver eneste gudstjeneste svarte pastoren bekreftende og at dette var veldig viktig "to commemorate Jesus" (Intervju 5.8.2010). Det er puffer tilgjengelig langs alle benkeradene for det forventes at man skal knele når man ber. Presten bærer inn et kors i begynnelsen av seremonien som plasseres til høyre for alteret. Tre-fire ganger i løpet av gudstjenesten snur medlemmer og pastor seg til korset og sier en bønn eller hilsen. Alt virker veldig ritualisert og det er lite tilløp til følelser og hengivenhet.

Det er lite eller ingen lekmandsdeltakelse under gudstjenesten. Pastoren har en assistent som også er formelt kledd, men assistenten er ikke et vanlig medlem. Vedkommende er ikke ordinert, men fungerer som en diakon og får lønn for sitt arbeid. I følge flere informanter i kirken i *Kensington* utføres det unntaksvis lesing fra bibeltekster og ulike kunngjøringer av ikke-ordinerte medlemmer av menigheten, men dette forekommer ikke oftere enn én gang i måneden. Det virker som om det er viktig for medlemmene og pastoren selv at den ordinerte pastoren skal utføre de aller fleste oppgavene knyttet til gudstjenesten. Resten utøves av assistenten. Lekmannsaktivitet er det likevel, for det utføres såkalte "Bible meetings" hver onsdag som koordineres og styres av vanlige kirkemedlemmer, hvor den som har ansvaret inviterer menigheten hjem til seg og de diskuterer bibeltekster og teologiske temaer. Disse lekfolkene involverer seg sjelden i det som foregår i gudstjenestene.

4.3 Medlems- og besøkstall

Ved å legge sammen medlemstallene i kirkene jeg besøkte kommer man opp i over fire hundre, og gjennomsnittlig ukentlig besøkstall gjennom hele året i de samme kirkene ligger på rundt tre hundre. Dette vitner om at religion står relativt sterkt i *Shirkton*, selv om de aller fleste menneskene jeg snakket med i kommunen påpekte at det var bedre før. De var selvsagt glade for at det er mange som fremdeles går i kirken.

Som tidligere nevnt ligger besøkstallene i kirkene på rundt tre hundre hvis man legger sammen antall besøkende i alle kirkene i kommunen. Dette er basert på tall jeg har blitt presentert fra intervjuobjekter og de samsvarer med det jeg har sett på egen hånd under

gudstjenestene. Besøktallene varierer selvsagt gjennom året ettersom folk er på ferie eller det er spesielle høytider som feires, men jeg har fått tilgang til gjennomsnittlig antall besøkende i kirkene gjennom intervjuer og kopier av bokføring. Gjennomsnittlig besøktall er fordelt slik på de ulike kirkene:

<i>Fade Baptist Church</i>	83
<i>Shirkton First Baptist Church</i>	81
<i>Shirkton Free Methodist Church</i>	55
<i>Church of Mount Zion</i>	43
<i>Kensington All Saints Episcopal Church</i>	21
<i>Shirkton United Methodist Church</i>	15 ²⁸

Kirkene er bevisst rangert etter antall besøkende, hvor kirken med flest besøkende kommer øverst og den med minst besøkende kommer nederst. Baptistkirkene står sterkest i kommunen, med til sammen over halvparten av de besøkende. Det har ikke alltid vært slik. Begge kirkene slet fra midten av 1990-tallet og frem til midten av 2000-tallet. I denne perioden delte de på én pastor og begge kirkene var medlemmer av the American Baptist Association (ABA). Besøktallene gikk dramatisk ned og var nede på rundt førti mennesker i begge menighetene. Da pastoren omsider valgte å slutte og flytte til et annet sted satte medlemmene i de to kirkene seg sammen for å komme frem til en løsning. De bestemte seg for å melde kirkene ut av ABA og bli såkalte "independent baptist churches" som ikke tilhørte noen overordnet organisasjon. De mente ABA blandet seg for mye inn i kirkens virke, i tillegg til at organisasjonen, etter kirkegjengernes mening, gikk i en altfor liberalistisk retning i enkelte teologiske spørsmål, som for eksempel angående homofili og skilsmisse. *Roger Jackson* sier menighetene syntes at ABA hadde "a laxer approach to Scripture," noe han er enig i. Menigheten følte også at de fikk for lite hjelp av ABA i den perioden hvor de slet med mangel på pastor (Intervju med pastor *Roger Jackson*, 23.7.2010). Samtidig ble det på det ovennevnte møtet avgjort at de to kirkene ikke lenger skulle dele på én pastor, men ansette en hver for seg. *George Matheson* ble spurt om å tjene baptistkirken i *Fade* mens *Roger Jackson*

²⁸ Besøktallet ved *Shirkton United Methodist Church* er basert på samtaler med flere intervjuobjekter. Alle mente det var ca 15 personer i snitt på hver gudstjeneste.

sa ja til å være pastor i baptistkirken i *Shirkton*. Virkningene lot ikke vente på seg og antall besøkende økte sakte men sikkert i begge kirkene helt frem til i dag hvor tallene ligger på mellom åtti og nitti besøkende i snitt.

På det meste, på midten av 1990-tallet, hadde Church of Mount Zion 85 medlemmer og rundt 90 personer kom ukentlig til gudstjenestene i denne perioden. Pastor *Crosby* forklarer frafallet på rundt 50 personer med at mange har dødd, flyttet eller endret denominasjonstilhørighet blant annet via giftemål. De andre kirkene har hatt stabile medlemstall de siste tyve til tredve årene, med få variasjoner, som regel en liten nedgang hver gang det ble endringer.

I neste kapittel følger en analyse av kirkene i *Shirkton* for å belyse hvorfor noen av kirkene gjør det bra på kommunens religiøse marked, mens andre har problemer med medlems- og besøkstall.

5 Analyse

I kapittel 2 ble viktige elementer i amerikansk (religions)historie gjennomgått for å forstå dagens situasjon i landet, og i kapittel 3 ble teoretiske perspektiver presentert, for å belyse tilstanden til de protestantiske kirkene i USA. Dette ble så etterfulgt av en presentasjon av *Shirkton* kommune og de fem kirkene jeg besøkte. Dette kapitlet undersøker hvordan situasjonen blant kirkene i *Shirkton* kan belyses av USAs historiske bakgrunn og av de teoretiske perspektivene gjennomgått i kapittel 2 og 3.

Den amerikanske republikken ble nærmest en kopi av Roger Williams' Rhode Island-koloni (jfr. kapittel 2.1), som 150 år før Uavhengighetskrigen hadde fokus på fri gudstilbedelse og skille mellom religion og styresmakter. Dette skulle etter hvert gjelde for alle koloniene, som ble stater forent under den nye grunnlovens eksplisitte religionsfrihet. Pastorene og kirkegjengerne i *Shirkton* er også klare på viktigheten av denne religionsfriheten. Ingen av intervjuobjektene kunne se for seg en statskirkelignende tilstand i USA og ble forundret over Norges sterke konstitusjonelle bånd mellom religion og stat. Med religionsfrihet refererte intervjuobjektene alltid til "freedom of religion." Religionsfriheten er viktig for religionens ve og vel, og den må beskyttes for statlig inngrep (jfr. Kapittel 2.3.).

Det er to hovedstrømmer av amerikansk religiøs tankegang representert i *Shirkton*. Vi har moderate og liberale protestantiske kirker, representert med *Shirkton* United Methodist Church og *Kensington* All Saints Episcopal Church. Vi har også fundamentalistiske protestanter, representert med *Shirkton* Church of Mount Zion, som insisterer på en bokstavelig tolkning av Bibelen. De resterende tre kirkene befinner seg et sted i mellom disse to ytterpunktene, selv om det er tydelig at alle tre heller mot den konservative delen av spekteret. Den episkopale kirken i *Shirkton* inkorporerer mange trekk fra den katolske kirken, som for eksempel et stort fokus på ritualer og et religiøst hierarki som begrenser autonomien til den lokale menigheten. Metodistkirken jeg besøkte lå også under et bestemt hierarki, men var som en mellomting mellom United Methodist Church og baptistkirkene – en viss frihet, men under oppsyn. Mount Zion-kirken og baptistkirkene presiserte derimot viktigheten av autonomi for hver menighet og var motstandere av hierarkier. Mount Zion-kirken var også kirken med minst, om noe, fokus på ritualer og oppbygning av gudstjenesten. Mens alle de andre kirkene leverte ut en lapp over hva som skulle skje under gudstjenesten, hadde ikke

Mount Zion-kirken noen offisiell plan for gudstjenesten og det så ikke ut til å være noen form for struktur i det hele tatt. Sanger, prekener og tungetale gikk over i hverandre i nesten tre timer. Alle de andre kirkene jeg besøkte holdt seg på omtrent én times gudstjeneste. Kirkene befinner seg i et spektrum hvor man har "høy ritualisme" på den ene siden og "høy emosjonalisme" på den andre. Rekkefølgen blir som følger: *Kensington All Saints Episcopal Church*, *Shirkton Free Methodist Church*, *Fade Baptist Church*, *Shirkton First Baptist Church* og *Church of Mount Zion*.

I *Shirkton*, som ellers i USA, er aktiviteten rundt kirkene høy sammenlignet med den forholdene i Norge. I følge kirkenes besøkstall og observasjoner gjort under feltarbeidet går omtrent femti prosent av kommunens innbyggere til én av de seks protestantiske kirkene i kommunen hver søndag. I tillegg har vi de tretten Amish-familiene, samt noen katolikker, mormonere og Jehovas vitner som har sine egne kirker eller forsamlingshus i nærheten av *Shirkton* kommune. Til sammenligning er to til tre prosent av den norske befolkningen til gudstjeneste en gjennomsnittlig søndag (Repstad, 2000:28). Det er de to liberale denominasjonene i *Shirkton* kommune – *Kensington All Saints Episcopal Church* og *Shirkton United Methodist Church* – som har minst oppslutning, mens de to baptistkirkene dominerer det religiøse markedet totalt. Baptistkirkene alene har over halvparten av alle kirkegjengerne. I midten finner vi *Shirkton Free Methodist Church* og *Church of Mount Zion*.

5.1 Kongregasjonalismen og lekmannspredikanter

I kapittel 2 henvises det til at kongregasjonalismen puritanerne innførte i de amerikanske koloniene, med full autonomi for hver menighet uten hierarki samt frivillig medlemskap, lekmannsinitiativ og -deltakelse, har vært et av de sterkeste organisatoriske uttrykkene innen amerikansk religion. Kongregasjonalismen kan ses i sammenheng med Weber og Troeltschs sekttype. Den har vist seg å være den mest vellykkede formen for organisering av religiøse institusjoner på det amerikanske religiøse markedet siden Uavhengighetskrigen. Motsatsen, den episkopale modellen, med sin hierarkiske oppbygning av organisasjonen, med prester, diakoner og biskoper, har like fullt vært til stede på kontinentet helt siden kolonitiden. Denominasjoner som faller inn under denne modellen har likevel slitt med oppslutningen helt siden republikken ble til. Et eksempel som har blitt presentert tidligere i oppgaven av en denominasjon som både har vært kongregasjonalistisk og episkopal, er metodistkirken – i dag kjent som *The United Methodist Church*. Denne kirken gjorde det bra helt til 1850 fordi den

frem til da hadde vært meget sekterisk i oppbygning. Den ble etter hvert mer kirkelig, med et strengt hierarki, og da tok det ikke lang tid før kirken opplevde frafall i oppslutning. Et av problemene med å gjøre denominasjonen mer kirkelig, er at menighetene slutter å benytte seg av lokale lekmannspredikanter og heller erstatter disse heller med skolerte prester med teologiutdannelse. Institusjonen mister da nærheten til lokalsamfunnet, i tillegg til at utgiftene blir høyere ettersom de lokale lekmennene ofte utførte sine tjenester billig eller gratis. At det koster tid og penger å utdanne teologer gjør også at det blir vanskeligere å ekspandere. Det er lettere, billigere og raskere å etablere nye menigheter når det brukes lokale lekmannspredikanter. Den sekteriske og kongregasjonalistiske organisasjonsformen er dermed mer dynamisk, og mer levedyktig i et land som ikke har statskirke. De profesjonelle religiøse lederne kan også ha lett for å rette seg etter organisasjonens, snarere enn den lokale menighetens, ønsker av frykt for å miste jobben sin. Derfor kan pastoren etter hvert gå i en annen retning teologisk enn det den lokale menigheten gjør og dermed miste medlemmer.

Et av intervjuobjektene kommenterer dette med lekmannspredikanter direkte, og hvor lite det har å si om vedkommende har tatt en formell utdannelse innen teologi eller ikke. *Christina Brown* i Mount Zion-kirken sier at en formell utdannelse innen religion ikke er nødvendig for å bli en religiøs leder. Gud velger sine ledere, mener *Christina*:

God has appointed certain leaders. God can speak to each one of us, but many times He chooses a certain person to really open his Word, and they then teach and open up the ways of God to the rest of the people in the congregation (Intervju med *Christina Brown*, 29.7.2010).

Det er likevel interessant at Mount Zion-kirken er en kirke med en pastor som har doktorgrad innen religionsstudier. Denne utdannelsen tok han nok riktignok ikke i den intensjon om å jobbe som pastor eller prest, noe pastorene i den episkopale kirken og United Methodist-kirken gjorde. Mount Zion-kirken, liksom baptistkirkene, godtar at lekmenn får et kall fra Gud om å lede menigheten og at menigheten, gjennom en demokratisk prosess, godtar vedkommende som sin pastor. Alt dette uten noen formell utdannelse. I Free Methodist-kirken er det derimot et hierarki av lærde som skal godta den vordende pastoren, så det blir en ordning mer lik den som er i den episkopale samt United Methodist-kirken. Man kan si at baptistkirkene og Mount Zion-kirken har en "bottom-up"-ordning mens de andre tre har en "top-down"-ordning. Førstnevnte vil derfor være mer dynamisk og demokratisk, og vil på den måten ha et konkurransefortrinn, ettersom de blir mer tilpasningsdyktige i det lokale religiøse

markedet. I tillegg passer "bottom-up"-ordningen bra ettersom den går godt sammen med demokratifølelsen som står sterkt i den amerikanske befolkningen.

I *Shirkton* er det baptistkirkene som gjør det best på det lokale religiøse markedet. Flere intervjuobjekter poengterer at de nye pastorene som kom til for få år siden har ført til en stor økning i antall besøkende. Dette er hovedsakelig på grunn av deres økte fokus på Bibelen og tydelige og konservative teologi sammenlignet med pastoren de to kirkene delte på tidligere. Flere har også påpekt at medlems- og besøkstallenes stigning også sannsynligvis har en sammenheng med pastorenes popularitet. De er relativt unge og energiske og har gjerne erfaring fra andre mer verdslige jobber i forkant av sitt kall til å bli baptistpastor. Disse er altså lekmannspredikanter som har blitt kalt til å tjene Gud og blitt bedt av menigheten om å være deres pastor. De har "bakkekontakt," er mye "nærmere" menigheten og oppleves dermed som en menigmann.

Vi ser at baptistkirkene økte i oppslutning da de meldte seg ut av American Baptist Association (ABA) og ble såkalte "independent baptist churches." Da valgte de seg nye pastorer og styrer egen økonomi og teologi uten å måtte svare til noen over seg. De to menighetene mente ABA gikk i en for liberal retning og at vendepunktet for mange var da organisasjonen "even considered accepting homosexual marriage" (Intervju med pastor *George Matheson*, 29.7.2010). Historien til kirkene i USA (jfr. kapittel 2.5.) viser også at det er de uavhengige og konservative kirkene som ser ut til å tilpasse seg det religiøse markedet best og dermed får flest medlemmer. Det virker også være tilfelle i *Shirkton*.

5.2 Konservative kirkers suksess

Et annet aspekt er dette med det religiøse menneskets søken etter mening. Som nevnt i kapittel 3.6 skriver Kelley følgende: "The business of religion is meaning" (Smylie, 1979:88). De denominasjonene som er flinkest til å tilfredsstille denne søken vil tiltrekke seg flest medlemmer på det religiøse markedet. De liberale og moderate kirkene har blitt for vage i sitt budskap, mener Finke og Stark (2006:272). De vil ikke tilby troverdige kompensatorer som RCT-teoretikerne refererer til. Mennesker tiltrekkes de som kan levere de tydeligste og sterkeste kompensatorene, og de konservative kirkene har vært flinkere til dette og dermed opplevd størst vekst i forhold til befolkningstallet. Som pastor *Roger Jackson* i *Shirkton* First Baptist Church forteller om forholdene i United Methodist-kirken han vokste opp i, fokuserte

den kirken mer på handling enn tro. I tillegg presenterte de, etter hans oppfatning, Jesus som "a nice guy with superpowers" (Intervju med pastor *Roger Jackson*, 23.7.2010). Først da han møtte på en gatepredikant fant han ut at Jesus var Gud og at Jesus gjorde at menneskene slapp å være adskilt fra Gud. Budskapet ble mye klarere, sier *Jackson*. Han synes "mainline-denominasjonene" ikke legger nok vekt på Bibelen: "Scripture is a bit more shrouded or a bit less emphasized in the mainline denominations." Ritualer er viktigere enn tro i disse kirkene i følge ham.

Det at de liberale og moderate kirkene har blitt for vage er muligens det som gjør at de to mest moderate kirkene i *Shirkton* er kirkene med færrest medlemmer og lavest besøkstall. *Carlton Brown* i Mount Zion-kirken kommer inn på dette: "A lot of the churches is entertainment now. You have a lot of programs and a lot of entertainment. A lot of hype and very little of God's word, very little about God. It's all about other things. So the church is in decline." Mount Zion-kirken er ikke slik, mener han. *Kona, Christina*, forteller gjerne om Mount Zion-kirkens påvirkning på folk som kommer dit for første gang:

Some people come to our church and they're uncomfortable. They don't believe in the speaking in tongues, the prophesizing, the way we worship, clap our hands, lifting our hands... That makes some people uncomfortable, it's too demonstrative. When they hear our message... it's hard! It's convicting! Some have tried it and left (Intervju med *Christina Brown*, 29.7.2010).

I tillegg har vi dette med å kreve noe fra sine medlemmer. Som nevnt i kapittel 3.6. skriver *Finke og Stark* (2006:275) at etterspørselen er størst blant kirker som tilbyr et nært forhold til det guddommelige og som samtidig krever mye av sine medlemmer, men som ikke isolerer dem helt fra kulturen rundt. De kirkene som stiller krav til medlemmene ser ut til å stille bedre rustet enn de som ikke gjør det. Kapittel 2.5. viser også at metodistkirken opplevde sin storhetstid i den perioden hvor predikantene krevde noe av medlemmene. *Kelley* mener rett og slett at "mangel på disiplin" er en av hovedgrunnene til at de liberale og moderate kirkene har opplevd tilbakegang (*Smylie*, 1979:81). De konservative kirkene forhindrer såkalte "gratispassasjerer," luker ut medlemmer som ikke er engasjert nok og bare de som er villige til å "gå hele veien" blir igjen.

Baptistkirken i *Shirkton* og Mount Zion-kirken er de to kirkene som ser ut til å kreve mest av sine medlemmer, og baptistkirkene i *Shirkton* og *Fade* er flink til å involvere mange av medlemmene i ulike aktiviteter både under gudstjenesten og utenfor kirketiden. *Jennifer*

Hanson i Mount Zion-kirken sier at mange mennesker ikke er "serious about the Lord" og at medlemmene i deres kirke må være nettopp det: "If they come in to our church they might be surprised, because we're not there to just entertain. Since we don't have a lot of programs they don't stay" (Intervju med *Jennifer Hanson*, 29.7.2010). *Carlton Brown*, også medlem av Mount Zion-kirken, mener rett og slett at de liberale og moderate kirkene har blitt infiltrert av Djevelen. Han utdyper: "[The liberal churches] are using other ideas that actually contradict the way the Lord teaches, the way the Lord talked. It's infiltrated a lot of the churches, and that is one of the reasons I'm in Zion, because it hasn't been infiltrated" (Intervju med *Carlton Brown*, 29.7.2010).

Kevin i den episkopale kirken i *Kensington* har sine tanker om hvorfor hans kirke har problemer: Gudstjenesten "...tends to be more formal, more structured, perhaps less emotional. More sort of liturgical. That, I think, doesn't suit the taste of many people." Dette er tilfelle også på landsbasis, sier han. Han sier videre at kirken er for vag i sitt budskap fordi den er redd for å støte folk fra seg. Kirken ønsker å være inkluderende, liberal og tolerant, men *Kevin* mener det har ført til det han kaller for "episcobabble." Han forklarer hva han mener med dette slik:

"Episcobabble" is the idea of speaking in this sort of mushy vague way that sounds good, but it really avoids taking any concrete stand. A good example of episcobabble is this: 'We believe in this. And by "we believe" we mean "among our whole group, some believe this, but maybe not all of that. Some believe this, but not that",' and so on. It's sort of like an A through Z cover, but not everyone believes in all of it. You can pick and choose which letter(s) you want (Intervju med *Kevin* og *Carla Jeffries*, 2.8.2010).

Han mener videre at den episkopale kirken – generelt og i *Kensington* – ikke krever nok av medlemmene sine og er redd for fremtiden til kirken blant annet på grunn av det. Han har lest at "conservative churches, but in general I think what they call high-commitment churches, tend to be the ones that are growing. (...) ...the churches that require something from the members. Some commitment" (Intervju med *Kevin* og *Carla Jeffries*, 2.8.2010). "Commitment" trenger ikke å være det å fysisk ta i et tak i kirken, mener *Carla*. Det kan være "commitment to their faith." Hun mener kirken burde utfordre medlemmene til å leve et liv basert på kristen tro og at handlingene skal stemme overens med troen. *Kevin* har selv skrevet noen taler som han har holdt på bibelstudiegruppene som omhandler nettopp dette og ekteparet er veldig engasjert i gruppa. De etterlyser altså en tydeligere kirke som kan si hva

den står for og som ikke burde inngå så mange kompromiss. *Kevin* skisserer det det han mener kan bli det endelige utfallet av denne utvanningen av kirkens budskap: "If you water it down too much you end up with something like: 'well, you are a member of this church and I am a member of this church... but we don't agree on anything!'."

5.3 Et aktivt religiøst marked

Stark og Bainbridge blir referert til i kapittel 3 hvor de skriver at det som klarest skiller religioners forhold i USA fra andre industrielle land er "diversity." De skriver at det (kanskje) ikke finnes noe annet "advanced industrial nation" som har slik en mangfoldighet av religiøse grupper. Det religiøse markedet som oppstår i USA er et godt eksempel på det postmoderne. Det finnes ikke bare én, men flere sannheter, også i den religiøse sektoren. Som Zygmunt Bauman skriver om det postmoderne samfunnet så finner man individualitet, valgfrihet og selvstendighet her. Og som Krogseth refererer til er et postmoderne samfunn hyperpluralistisk og -individualistisk, og et mangfold av livsmønstre blir godtatt. Dette er en direkte beskrivelse av det amerikanske religiøse markedet.

Vi ser at det også i *Shirkton*, til tross for kommunens beskjedne folketall, er et mangfold innen religionssektoren. Seks protestantiske kirker på under syv hundre mennesker. Det eksisterer dermed flere valgmuligheter for religiøse mennesker i kommunen. Som Berger kommenterer (jfr. kapittel 3.4.) har samfunnet og religionssektoren gått i en retning fra skjebne til valg. Det er både nye og tradisjonelle religiøse valg tilgjengelige i det (post)moderne samfunn, men de er nettopp det: valg. De religiøse tradisjonene er ikke gitt til et individ i et uforanderlig samfunn og heller ikke en fastsatt identitet som er der fra fødselen av. Som Richard Niebuhr skriver har alle kirkene innfunnet seg i at de denominasjoner og likestilt med alle andre trossamfunn på det samme religiøse markedet. Berger bruker begrepet "religious preference" som eksempel på dette med at religiøsitet er basert på valg, spesielt i USA. Finke og Stark skriver at pluralisme oppstår på grunn av "normale" variasjoner som oppstår blant samfunnsmedlemmene, som for eksempel samfunnsklasser, alder, kjønn, helse og opplevelser i løpet av livet. Og siden det i ethvert samfunn vil være individer med ulik oppfatning hva religion angår, på grunn av variasjonene det nettopp ble referert til, vil det naturlig oppstå ulike varianter av religiøse grupper som tiltrekker seg medlemmer fra de ulike variasjoner av samfunnsmedlemmer.

I *Shirkton* kommune eksisterer det altså mange valg til tross for at det bor få folk i området. Kommunen har representanter fra både liberale og konservative varianter av protestantisk kristendom. Alle intervjuobjektene ble spurt om hvilke tanker de hadde rundt det faktumet at det var, fra en nordmanns ståsted, så mange kirker på et område med så få mennesker. Pastor *Crosby* i Church of Mount Zion svarte med å innrømme at det er "many flavors of Christian churches." Han forklarte dette nærmest ved å sitere rett fra RCT-teoretikerne: folk er forskjellige og enkelte føler seg mer komfortable en spesifikk setting. Han mener det er forskjeller blant de kristne tradisjonene og denominasjonene rett og slett fordi det eksisterer "different kinds of hearts," og noen er mer spirituelle enn andre. Han fortsetter:

We're like Pentecostals. Maybe we're a little bit more active. We clap our hands, we have pray songs, we raise our hands to the Lord when we worship sometimes. Maybe in some of the other churches, like the United Methodist, they are much more subdued and it's much more traditional. They have everything cut and dried. It's already planned. You sing these three songs, you take an offering, you have a sermon and a benediction. Whereas, maybe in a Pentecostal church it's a little bit more free and open to be spontaneous (Intervju med pastor *William Crosby*, 1.8.2010).

Han mener videre at det er flere nivåer i himmelen og at de ulike kristendomsformene som praktiseres av enkelte kristne avgjør hvor en havner blant disse nivåene. Jo mer "liberal" livsstil man har, jo lenger ned blant "himmelnivåene" havner man. Og han presiserer: "and if it's too liberal they won't get to heaven at all" (Intervju med pastor *William Crosby*, 1.8.2010). Han liker ikke at noen av kirkene tillater "worldly rock music" og lignende. Det gjør nok at kirken blir mer populær og dermed får inn mer penger, men han er redd for at det fører til at det fokuseres mer på dette livet enn det neste og samtidig stiller kristendommen i et dårlig lys på lang sikt.

Som nevnt i kapittel 3.5. bygger RCT på metodologisk individualisme. Sosiologiske forklaringer kan i følge denne tankegangen reduseres til fakta om individene i et samfunn og deres atferd. Det at det er mange kirker tilgjengelig gjør også at det er flere valgmuligheter. Individenes atferd, deres valg av kirke, i *Shirkton* påvirker utfallet av det religiøse markedet her og bestemmer hvilke kirker som blir "vinnerne." Alle intervjuobjektene ble spurt om grunnen til at de var medlemmer i den kirken de tilhørte og om de hadde besøkt andre kirker i kommunen. Så godt som alle hadde gått gjennom en prosess der de prøvde å finne en kirke som passet dem. *Betsy Hallmark* er en 15 år gammel jente som er medlem av *Shirkton* First

Baptist Church. Hun har vokst opp med foreldre som ikke er aktive i kirken og som ikke har noen sterk gudstro. Selv hadde hun en omvendelsesopplevelse på en kristen leir som 12-åring. Etter dette bestemte hun seg for å gå jevnlig i kirken og besøkte flere av kirkene i området. Hun endte opp med baptistkirken i *Shirkton* fordi hun trives best her. Dette blant annet på grunn av at menigheten har et sterkt sosialt bånd og omtaler seg selv som en familie. I tillegg liker hun at pastoren i denne kirken fokuserer veldig mye på Bibelen, mer enn det de andre pastorene gjorde. Hun er også aktiv i "youth group" og er av og til leder og ansvarlig for aktivitetene der.

Flere av intervjuobjektene fra baptistkirkene og Mount Zion-kirken nevnte dette med "relationship to the Lord" som avgjørende for frelse. *Carlton Brown* er i slutten av 30-årene og medlem av Mount Zion-kirken i *Shirkton*. Han bodde tidligere i en nabokommune til *Shirkton* og var først medlem av en baptistkirke der. Han følte at kirken var mindre fokusert på et personlig forhold til Gud enn det han mener Mount Zion-kirken er. Han mener mange av kirkene i USA, og i lokalsamfunnet her i *Shirkton*, er for opptatt av ritualer og ikke det personlige forholdet til Gud. Han har vært i mange kirker og lyttet til det de har å si der, men han føler ikke "the depth of relationship" som han gjør i sin nåværende kirke. I flere av de andre kirkene han besøkte hadde han nærmest lyst til å reise seg opp og skrike ut: "Okay, but you've missed the point here!" (Intervju med *Carlton Brown*, 29.7.2010). Kona til *Carlton Brown*, *Christina*, har også en forklaring på hvorfor hun og mannen valgte Mount Zion-kirken:

We've been to the other congregations and participated in their services. They believe in the death and resurrection of Jesus. We believe a lot of the same things, there are just certain deeper truths, certain things that maybe we don't agree on. And we've chosen that this is the right way (Intervju med *Christina Brown*, 29.7.2010).

Christina Brown nevner fire medlemmer av kirken som tidligere hadde vært medlemmer av United Methodist-kirken, men som begynte å komme til Mount Zion-kirken for noen år siden. De prøvde flere ulike kirker, men endte opp i deres kirke fordi "they felt it was something different in this church. The church had what they needed and they felt closer to God." Finke og Stark kommenterer også at etterspørselen er størst overfor kirker som tilbyr et nært forhold til det guddommelige (jfr. kapittel 3.6.).

En eldre kvinne i samme kirke, *Jennifer Hanson*, har tidligere vært medlem av en luthersk kirke og baptistkirke. Hun mener at den lutherske kirken var for mye fokusert på symbolisme og ritualer, men at baptistkirken var bedre. Det var likevel ikke nok fokus på "relationship." Hun endte dermed opp med på ny å se seg om etter en kirke, og valgte Mount Zion-kirken i *Shirkton*. Hun skisserer sin opplevelse av den lutherske kirken slik: "We learned that Jesus died on the cross, but they never said you can actually know the Lord himself. It was just: 'Do these things and be saved' (Intervju med *Jennifer Hanson*, 29.7.2010). Hun forteller videre at hun etter hvert begynte å forstå at det var mulig å kunne lære å kjenne Gud personlig, ikke bare lære *om* Gud. Dette fant hun ikke i noen av de andre kirkene hun besøkte, mens Mount Zion-kirkens pastor preker dette. Derfor var hun ikke i tvil da hun endelig fant denne kirken.

Flere av intervjuobjektene er innflyttere til kommunen og mange har bare bodd her de siste 3-5 år. Disse besøkte også flere av kirkene og valgte til slutt én av dem. Et eksempel på dette er ekteparet *Jeffries* i den episkopale kirken. De dro rundt og besøkte flere kirker for å se om de fant en de ville "passe inn i" og endte opp med *Kensington All Saints Episcopal Church*. Hovedgrunnen var at de tidligere også hadde vært aktive i en episkopal kirke, men sier at de også hadde vært åpne for å bli medlemmer i noen av de andre kirkene i *Shirkton*. For de er ikke hundre prosent fornøyd med den episkopale kirken i denne kommunen ettersom den ikke er like "livlig" som den de gikk til i Washington, D.C. De endte likevel opp med denne kirken grunnet deres katolske og episkopale bakgrunn, samt at de ønsker å påvirke kirken til å bli slik de kjenner den episkopale kirken der de kom fra. *Carla* poengterer at nattverdsritualet i den episkopale kirken er én av hovedgrunnene til at hun går dit. De fleste denominaasjoner går til nattverd én til tre ganger i kvartalet, mens hun liker at den episkopale kirken utfører ritualet ukentlig og synes det er godt at man går opp til alteret for å motta brød og vin:

Our Communion practice really separates us from the others. We do weekly Communion. We go up to the altar, that's a big one. Communion has a whole different meaning with us. That is one of the things I really like about the Episcopal Church, the Communion practice. The way we do it is more revered, and when I'm at the altar rail I feel such a strong connection with God. When someone's passing the cup down the pew, it's just not the same to me (Intervju med *Kevin og Carla Jeffries*, 2.8.2010).

Et annet innflyttet ektepar er *Robert* og *Elsie Inland*. Elsie vokste opp i en familie som var aktive i en presbyteriansk kirke mens Robert vokste opp i en kvekerfamilie. De giftet seg og bosatte seg i delstaten Delaware, og *Robert* valgte å bli medlem av den presbyterianske kirken i området for å være i samme kirke som kona. Da de kom til *Shirkton* for få år siden besøkte de alle kirkene, men endte opp i *Shirkton* First Baptist Church. De valgte denne kirken fordi de er fornøyd med kunnskapsnivået til pastoren og at de lærer noe av å være i gudstjenesten. Ekteparet, liksom *Betsy Hallmark*, kommenterer også den vennligsinnede menigheten og pastor *Roger Jacksons* fokus på Bibelen som avgjørende grunn til at de valgte denne kirken.

Ut ifra intervjuene virker det som om det er vanlig at folk er innom kirkene og ser hva de har å tilby, både teologisk og når det gjelder andre elementer rundt kirken slik som fritidsaktiviteter, før de velger en kirke å være medlem av. Hvor velkommen man føler seg i menigheten spiller også en stor rolle. Pastor *Crosby* i Mount Zion-kirken mener på sin side at grunnen til at folk i kommunen er medlemmer der de er, er at befolkningen i kommunen er tradisjonelle og holder seg til samme denominasjon som sine foreldre. Han har merket seg at baptistkirkene ser ut til å tiltrekke seg flest barnefamilier og ungdommer, men mener altså at dette er fordi lokalsamfunnet tradisjonelt sett er "baptistisk." *Kevin* og *Carla Jeffries* i den episkopale kirken i *Kensington* har en lignende oppfatning. Som *Kevin* sier:

In some areas, certain churches have just become traditional. This is an area where there has been lots of methodists or lots of baptists. The fact that it is such a big church means that it *was* big. Which means that a lot of people were baptist. There were just a lot of people with a baptist heritage in this general area, and there still are. The church was built to accommodate a lot of people (Intervju med *Kevin* og *Carla Jeffries*, 2.8.2010).

At medlemskap i kirkene går i arv i denne kommunen, og at det religiøse markedet er statisk, ser ikke ut til å stemme helt. Baptistkirkene opplevde en enorm tilbakegang i en tiårsperiode fra midten av 1990-tallet hvor frafallet av medlemmer og besøkende var enormt. I dag er det omtrent fire ganger så mange som jevnlig besøker de to baptistkirkene sammenlignet med for ti år siden. Og den episkopale kirken har vært i kommunen nesten like lenge som den første baptistkirken og kirkebygningene er ikke så forskjellig i størrelse. Et annet tegn på at innbyggerne ikke nødvendigvis er så tradisjonelle når det gjelder kirkemedlemskap, er at Church of Mount Zion er en relativt ny kirke i området sammenlignet med de andre fem. I følge pastor *Crosby* hadde denne kirken en gang like mange besøkende som det

baptistkirkene i kommunen har i dag. Selv i dag har Mount Zion-kirkene like mange besøkende hver uke som de to liberale denominaasjonene til sammen. Så det religiøse markedet i kommunen ser ikke ut til å være statisk. Det har vært store endringer enkelte perioder. En interessant observasjon er at Mount Zion-kirken hadde sin beste periode da baptistkirkene slet, men mistet medlemmer og besøkende samtidig som baptistkirkene økte i oppslutning. Free Methodist-kirken rapporterer om en lignende utvikling i samme periode, bare ikke like stor tilslutning og frafall i antall som det Mount Zion-kirken hadde i den perioden baptistkirkene slet med stort frafall av antall besøkende. I metodistkirken var det snakk om omtrent 15 personer i økning og så frafall igjen i denne tiårsperioden. Pastorene i Mount Zion- eller Free Methodist-kirken hadde ingen god forklaring på denne plutselige økningen, og frafallet, i denne perioden.

5.4 RCT og kirkenes markedsføring

Som tilhengerne av RCT og den økonomiske tilnærmingen til religion påpeker ønsker de religiøse "produsentene" å øke den økonomiske støtten, ressurser og antall medlemmer. De vil dermed, bevisst eller ubevisst, markedsføre seg overfor befolkningen i et forsøk på å øke medlemsmassen og antall besøkende. Det frie markedet og konkurransen vil i følge RCT-teoretikerne gjøre at de ulike kirkene i det amerikanske religiøse markedet markedsfører seg overfor forskjellige målgrupper. Denne markedsføringen kan også innebære utenomkirkelige tilbud som for eksempel velferdstjenester eller aktivitetstilbud til barn og unge.

Baptistkirkene har begge et stort fokus på såkalte "youth groups" utenom gudstjenesten som handler om å involvere barna i kirken og den kristne tro. De spiser god mat og deltar i aktiviteter som fotball eller lignende, men med pauser innimellom for å høre på Bibelfortellinger. Ekteparet *Robert* og *Elsie Idland* sier pastor *Jackson* i baptistkirken i *Shirkton* kan ta mye av æren for denne kirkens "youth groups." Han og familien er veldig opptatt av å få barna involvert i kirken og tilbudene til de unge var mer sporadisk før han ble tilsatt. Ekteparet *Idland* sier de er veldig glade for at det er så mange familier og ungdommer i deres menighet. Det å ha utenomkirkelige tilbud til barn og voksne ser ut til å hjelpe på medlems- og besøkstallene. Paradoksalt nok forteller pastor *Jackson*, pastor i kirken med flest utenomkirkelige tilbud av alle kirkene i kommunen, at han synes mange kirkegjengere fokuserer for mye på hva kirken har å tilby dem utenom det rent religiøse:

In America we have conditioned very selfish relationships. 'What does this relationship do for me?' It's pure individualism. You see how much this comes out in church membership as well, you talk to people and they say: 'I used to go to this church, but they just don't have anything for our youth, they don't have anything for me.' If the church is about who God is and what he's doing in the lives of people, the only thing you need to have in common is the truth, and then go at it, get involved and be a part of that! (Intervju med pastor *Roger Jackson*, 23.7.2010).

Kensington All Saints Episcopal Church har innsett dette med mulighetene som ligger i utenomkirkelige tilbud. Det har i følge flere intervjuobjekter vært en del diskusjoner innad i menigheten om hvilke tiltak de skal iverksette for å tiltrekke seg barnefamilier. Mange ønsker å ha aktiviteter som appellerer til ungdommer til kirken og ser til *Shirkton* First Baptist Church og deres "youth group"-samlinger. Det samme gjelder *Shirkton* Free Methodist Church som har innsett at det er få unge mennesker i deres menighet. De har også "youth group"-aktiviteter, men de er ikke regelmessige og like hyppige som hos baptistkirken på andre siden av gaten. De har derimot hatt som hovedfokus å hjelpe de fattige i lokalsamfunnet og arrangerer utdeling av mat og klær til disse med jevne mellomrom. Denne kirken fungerer altså på mange måter som kommunens velferdskontor ettersom man ikke kan regne med at staten gir en hjelpende hånd, noe Ole O. Moen refererer til (jfr. kapittel 2.4.). *Carlton Brown* i Mount Zion-kirken nevner også dette med de unge og at dét kan være grunnen til at hans kirke ikke har like mange medlemmer som baptistkirkene: "People say they don't want to come to our church because we don't have any young people. We do have some, but not as many as the Baptist churches. We don't have youth programs for instance" (Intervju med *Carlton Brown*, 29.7.2010). Mount Zion-kirken har i følge pastor *Crosby* ingen planer om å innføre slike aktiviteter da de mener det tar fokuset bort fra Gud. *Kevin Jeffries* i den episkopale kirken kommenterer også at snittalderen i den episkopale kirken i *Kensington* er svært høy. Han er derimot ikke helt enig i at tiltakene om å trekke flere unge mennesker til kirken er nødvendig å bruke tid og energi på, men kommer heller med sine egne tanker om hans kirkes "purpose" i kommunen:

I used to think that what we need to do is to attract more young folks to our church, but I'm not sure if that's actually what's best. Maybe our church can be a place of comfort for older folks. Maybe its role is in fact to take in people like us who are moving into the area if for retirement or other purposes, and they will come and this will be their church. It may be that this is the role our church will play (Intervju med *Kevin* og *Carla Jeffries*, 2.8.2010).

Det er interessant å trekke paralleller mellom *Kevin Jeffries* sine uttalelser om den episkopale kirkens "rolle" om å være der for innflyttere og gamle mennesker, til RCT-teoretikernes tanker om at kirkene markedsfører seg overfor ulike mennesker. Det er nærmest som om han ser dette som et markedssegment kirken kan appellere til: "A place of comfort for older folks."

Baptistkirkene i *Shirkton* ser ut til å appellere til de unge og folk fra alle samfunnslag, mens den episkopale kirken for de høyt utdannede og rike, og Free Methodist-kirken og Mount Zion-kirken for de fattigste. Ved å se på gudstjenestene og prekenene under disse er det mulig å skaffe seg et bilde av hvordan kirken generelt og pastoren spesielt markedsfører seg og hva de fokuserer på. Baptistkirken i *Shirkton* var mer fokusert på helvete enn den i *Fade*, men bortsett fra det var de veldig like. Begge kirkenes gudstjenester og prekener omhandlet hverdagslige og etiske problemer og utfordringer. Pastorene kom med oppmuntrende og motiverende råd som løsninger på dette, gjerne ved å referere til Bibelen og Jesus. *Shirkton* Free Methodist Church er som nevnt mer fattigdomsfokusert enn de andre kirkene så pastoren viet mye tid til dette i sin preken. Det som opptok pastoren ellers, var utviklingen av det amerikanske storsamfunnet og lokalsamfunnet, i tillegg til den minkende religiøsiteten i befolkningen. Så har vi menigheten med høyest emosjonalisme: Church of Mount Zion. Der var hovedfokuset i prekenen opposisjon mot samfunnets mange synder og hvor viktig det var å tjene Jesus. Prekenen var veldig opptatt av det kirken så på som en ekstremt negativ utvikling i den amerikanske kulturen og hvordan samfunnet var på vei over kanten av stupet. "The end of days is imminent," ble det sagt flere ganger under gudstjenesten. Til slutt har vi *Kensington All Saints Episcopal Church* som virket mer ritualefokusert. Her fulgte pastoren og menigheten alt til punkt og prikke slik det stod i planen for dagen, og det var lite å finne av fokus på samfunnet, kulturen eller det hverdagslige i prekenen. Prekenen var veldig kort og det ble for det meste snakket om kjærlighet med referanse til Bibelen og Jesus.

Vi ser på denne måten at de ulike kirkene har ulikt fokus. Free Methodist-kirken henvender seg til de fattige, mens baptistkirkene, med den mest gjennomsnittlige medlems- og besøksmassen, fokuserer på det mer hverdagslige og eventuelle etiske problemstillinger. Til sist har vi de to store motpolene i det religiøse markedet i kommunen, den fundamentalistiske og episkopale kirken. Sistnevnte har en medlemsmasse som økonomisk og sosialt har det bra sett i forhold til gjennomsnittet i området, mens det i førstnevnte kirke i all

hovedsak er omvendt. Det er dermed forståelig at Mount Zion-kirken fokuserer på opposisjon mot samfunnet rundt, mens den episkopale kirken, med et flertall av medlemmer som nok er fornøyd med status quo, ikke gjør det. Deprivasjonsteorien, gjennomgått i kapittel 3.7., kan være med på å forklare hvorfor et menneske ut fra sin livssituasjon mest sannsynlig er med i én type denominasjon og ikke noen av de andre som er tilgjengelige på det religiøse markedet. De ulike denominasjonene har ulike ståsteder i forhold til den rådende kulturen i samfunnet, noen markerer forskjell og protest mot det etablerte mens andre har et mer harmonisk og bekreftende forhold til samfunnet rundt. Som Furseth og Repstad (2003:141) skriver: "En «utilfreds» religiøsitet vil kunne appellere mer til de utilfredse [denominasjonene] enn en livs- og samfunnsbekreftende." Pastor *Crosby*, dog med litt andre ord, ser også ut til å være klar over det deprivasjonsteorien sier om religiøst engasjement ut ifra at det søkes trøst i religionen når mennesket møter motgang. Han er sikker på at forholdene i verden i nærmeste fremtid vil bli forverret. Det vil bli økonomisk og politisk kollaps, sier han, og fortsetter: "It is human nature, when things start to go bad, that people are more likely to lean on the Lord and to be inclined toward Him and seek divine assistance" (Intervju med pastor *William Crosby*, 1.8.2010). Dette passer også inn under Norris og Ingleharts tanker om "secure secularization" (jfr. kapittel 3.5).

Mesteparten av innbyggerne i kommunen er ikke utdannet utover grunnskolenivå og det er en del fattigdom her og i resten av fylket. Dette kan forklare fordelingen av antall besøkende på de ulike kirkene i *Shirkton* kommune. Som religionsforskere henviser til i kapittel 3.5. er de fattige menneskene i post-industrielle land nesten dobbelt så religiøse som de rike. Og i kapittel 3.7. henvises det til at det er et prosentvis større antall høyt utdannede og godt lønnede medlemmer i de liberale denominasjonene enn i de konservative. Det motsatte gjelder for de lavt utdannede og fattige. Dette ser ut til å være tilfelle i *Shirkton* kommune også. Som *Jennifer Hanson* i Mount Zion-kirken sier: "I don't think we have anyone that would be called the upper class." Og ifølge intervjuobjekter er flertallet av medlemmene i den episkopale kirken i *Kensington* rike folk med høy utdannelse. Flere har også universitets- eller høyskoleutdannelse, noe som bare et fåtall, om noen, hadde i de andre kirkene. *Kevin* er medlem av denne kirken og medgår at "the Episcopal Church is known for attracting the more affluent and well educated" (Intervju med *Kevin* og *Carla Jeffries*, 2.8.2010). Dette er også tilfellet i denne kommunen, fortsetter han. *Christina Brown* i Mount Zion-kirken blir spurt om hvorfor hun tror de få med høy utdannelse og inntekt i kommunen hovedsakelig er

medlemmer i *Shirkton* United Methodist Church og *Kensington* All Saints Episcopal Church. Hun svarer slik:

Some of the people of the upper class are more educated and they think with their intellect. Everything has to have a reason. They have to rationalize everything. But as a Christian you realize a lot of it you have to take on faith! (Intervju med *Christina Brown*, 29.7.2010).

Flere av medlemmene i den episkopale kirken er innflyttere som har valgt å bosette seg i området etter å ha bodd i andre deler av landet tidligere. Det ene intervjuobjektet gikk i en katolsk kirke i byen han bodde i før, men ettersom det ikke finnes en katolsk kirke i *Shirkton* kommune endte vedkommende opp med å gå til den episkopale kirken. Han kunne føle seg hjemme der med ritualer som lignet på det han var vant med tidligere. Det er en katolsk kirke i en landsby omtrent 15 minutters kjøring mot nord, like ved grensen til delstaten New York. Vedkommende valgte likevel den episkopale kirken grunnet avstand, konas ønsker og fordi han og kona likte denne menigheten veldig godt. *Kevin* og *Carla Jeffries* er to meget aktive medlemmer i den episkopale kirken og et godt eksempel på den jevne kirkegjenger her. Som de fleste andre medlemmene i sin kirke nærmer de seg pensjonsalderen. Til sammen har de en inntekt på rundt \$180 000 per år, noe som ligger langt over gjennomsnittet per husstand i området. Begge er i tillegg høyt utdannet, *Kevin* med doktorgrad i økonomi og *Carla* med en bachelorgrad innen grafisk design. De har bodd flere steder i landet, lengst i et forsted til Washington, D.C., hvor de også var aktive i den lokale episkopale kirken der. De flyttet til *Shirkton* fordi de ønsket seg en "active retirement." De har kjøpt seg en gård tidligere eid av en amish-familie og ønsker å jobbe med å utvikle den i løpet av de neste årene. I løpet av 2-3 år vil *Kevin* pensjonere seg og så følger *Carla* etter et par år senere. Selv om de kom til *Shirkton* og ble en del av den lokale episkopale menigheten for bare tre år siden er de allerede en del av kjernen i menigheten. De har vært aktive i ansettelsen av en ny pastor for et år siden, samt aktive i opprettelsen av menighetens bibelgrupper. De er generelt sett veldig engasjerte i menigheten og kirken for øvrig.

Som nevnt tidligere ser Church of Mount Zion og *Shirkton* Free Methodist Church ut til å ha flest medlemmer med inntekt under det som er vanlig middelklasseinntekt i området. Det finnes unntak, blant annet en banksatt som er medlem av Church of Mount Zion, men de fleste medlemmene i disse to kirkene er i følge flere intervjuobjekter enten minstepensjonister, arbeidsledige eller i lavtlønnede yrker. Begge kirkene har medlemmer i

alle aldre, både enslige og familier, dog et stort flertall er godt voksne eller i pensjonsalder. *Shirkton* Free Methodist Churchs medlemmer er også blant kommunens fattigste i følge alle intervjuobjektene fra denne kirken. De har som nevnt et eget "fattigdomsprosjekt" hvor de med jevne mellomrom gir ut mat og klær til de i området som trenger det mest. Flere jeg snakket med mente dette var kirken med mest fokus på de fattige og at det var for mange grunnen til at de var medlemmer her. Baptistkirkene er de kirkene med størst variasjon av sosiale klasser blant medlemmene, og representerer nærmest et tverrsnitt av kommunens innbyggere, alt fra unge til gamle, de fattigste til øvre middelklasse og fra gårdeiere til lærere. Det ble også påpekt av flere intervjuobjekter at de fleste bøndene som gikk i kirken valgte én av baptistkirkene. Kirkene er begge meget konservative, men med Church of Mount Zion i samme område blir de ikke de mest konservative kirkene.

RCT-teoretikerne mener å forklare hvorfor amerikanere endrer denominasjonstilhørighet når det skjer en endring i livssituasjonen. Kunnskap, evner, opplevelser, sosial status er alle elementer som påvirker hvordan vi oppfatter virkeligheten. Lojaliteten til en denominasjon er som nevnt i kapittel 3 ikke særlig sterk blant amerikanerne, og det anslås altså at rundt førti prosent av alle amerikanere skifter denominasjon minst én gang i løpet av livet (McGuire, 1992:71). Pastor *Jackson* sier i intervjuet at an vokste opp i en familie som var aktiv i en United Methodist-kirke. I en alder av 12 år endret han denominasjonstilhørighet til en baptist-kirke fordi han mente de var tydeligere i sitt budskap. Pastor *Crosby* vokste opp i et hjem hvor foreldrene var aktiv i en Free Methodist-kirke i en annen landsby enn *Shirkton*. Etter hvert som han ble voksen følte han at denne kirken ikke var spirituell nok og begynte å besøke andre kirker. Han endte opp i en Mount Zion-kirke i denne byen og ble der til han til slutt ble bedt om å starte egen Mount Zion-kirke i *Shirkton*. Han sier han aldri har sett seg tilbake til Free Methodist-denominasjonen fordi:

...the Pentecostal movement has more spiritual reality to it. I would not go back to the more traditional things that I was brought up in, because there's less spiritual life. They limit what God can do in their theology (Intervju med pastor *William Crosby*, 1.8.2010).

Kevin og *Carla Jeffries* forteller at kirken i *Kensington* måtte stenge dørene en periode fordi de manglet pastor og da var det enkelte av medlemmene som gikk til andre kirker. Noen valgte *Clemens Christ Church*, mens andre dro til baptistkirken i *Fade* (Intervju med *Kevin* og *Carla Jeffries*, 2.8.2010). Det er et par i kirken hvor kvinnen har vært medlem av den

episkopale kirken i lang tid, mens mannen vokste opp i en katolsk familie og er døpt katolsk. Da de ble sammen valgte mannen å bli medlem av denne kirken og forlate den katolske (Intervju med *Kevin og Carla Jeffries*, 2.8.2010). Et annet medlem var med i en luthersk kirke, men endret menighet da hun flyttet til kommunen. Flere andre medlemmer er også egentlig katolikker, men har valgt å være med i denne kirken til tross for at det finnes katolske kirker ikke for langt unna. De har sagt til *Kevin og Carla* at de valgte å endre tilhørighet fordi de katolske menighetene pleier å være ganske store: "Sometimes it's a compromise. they don't find Catholic churches to be very personal. You go for the service, but you don't feel like the community. Catholic congregations tend to be much bigger, so they tend to be more impersonal." Et ektepar var egentlig medlemmer av en evangelisk kirke i en nabokommune, men fordi familien til begge to var nært knyttet til den episkopale kirken valgte de til slutt å bli medlemmer her istedenfor (Intervju med *Kevin og Carla Jeffries*, 2.8.2010).

5.5 Religion og samfunn

Flere av pastorene kommenterte utviklingen i samfunnet. Flere var engasjerte i dette temaet og mente at samfunnet gikk i feil retning. De peket på at det trengtes en ny "spiritual awakening" og håpet at Gud ville sette i gang denne snart. At dette samfunnet, hvor stat og religion er klart adskilt i Grunnloven, har en tydelig kobling mellom religion og stat, er det ingen tvil om i *Shirkton*. Pastoren i *Shirkton* Free Methodist Church mente ateister burde miste statsborgerskapet. Han refererte til at USA er en kristen nasjon, noe de fleste intervjuobjektene nevnte, og at "The Founding Fathers" var kristne. Videre siterer han fra Uavhengighetserklæringen og vektlegger ordet "Creator" som han mener er den bibelske Gud. Vi ser altså en kobling her mellom den jødisk-kristne Gud og USA som nasjon og land, en mentalitet som blir manifestert i media og blant flere intervjuobjekter. Det er derfor ikke overraskende at alle kirkene i *Shirkton* hadde det amerikanske flagget plassert fremme ved alteret, og i én kirke fantes det en forstørret versjon av teksten "In God We Trust" tatt fra en én-dollarseddel. Vi ser her tegn på sivilreligionen til Bellah. Selv om det er mange ulike kirker med forskjellige teologiske standpunkter i kommunen, så har de fellesnevneren: de opphøyer alle de amerikanske idealene representert med USAs flagg, i tillegg til å referere til fellesuttrykkene "Gud" og "Skaper."

5.6 *Shirkton* – et godt eksempel?

Shirkton har et ganske beskjedent befolkningstall og er å betegne som landsbygda. Tilstanden i en storby i USA er nødvendigvis ikke, og sannsynligvis ikke, lik forholdene i denne spredt befolkede kommunen. Som Bellah (2008:225) refererer til vil en større by ha større mangfold enn en liten bygd, og dermed vil også forskjellene bli tydeligere. Dermed vil også RCT og sosial status sammenlignet med medlemskap i ulike kirker muligens bli mer tydelig i New York City enn i *Shirkton*. Men som vi ser i *Shirkton* er mangfoldet godt representert og analysen viser at konseptet om valg er veldig mye til stede selv i en så liten kommune. Tradisjon spiller ikke nødvendigvis så stor rolle som enkelte intervjuobjekter mente det gjør, for i denne kommunen er det mange eksempler på folk som har endret denominasjon. Det virker også å være normalt at folk i kommunen ser på alle de religiøse alternativene før de bestemmer seg for hvilken kirke de vil være medlem av.

Den dominerende religiøse kulturen i kommunen er representanter fra den anglo-protestantiske kristendommen som i flere århundrer har hatt det ideologiske hegemoniet i USA. Det er veldig få Jehovas vitner, mormonere og katolikker i området, så det er et sterkt nærvær av anglo-protestantisk kristendom i form av metodist- og baptistkirkene, samt den episkopale kirken, amish-familiene og Mount Zion-kirken. Alle intervjuobjektene, både pastorer og vanlige medlemmer av menigheten, støttet klart og tydelig anglo-protestantismens hovedelementer, som Huntington refererer til i kapittel 3.2. "The age of the WASP," som Sidney E. Ahlstrom omtaler, er såvisst ikke over i denne kommunen. Det er få, om noen, latin-amerikanere eller muslimer i området som Huntington frykter skal ødelegge det som er bra med USA. Sånn sett er *Shirkton* et godt eksempel på "den ekte amerikanske landsbygda," såfremt det begrepet kan brukes.

Den amerikanske forståelsen av at USA er et eksepsjonelt land med en unik oppgave i verden, lever i beste velgående i *Shirkton*. Et godt eksempel på dette er pastor Crosby som kommenterer dette da han blir spurt om standpunkt overfor militærtjeneste: "...there is evil in the world. America tries to do their best to keep peace even though we've made many mistakes ourselves" (Intervju med pastor *William Crosby*, 1.8.2010) Han fortsetter med å forklare hvor viktig det er med et forsvar og et militære for å bekjempe ondskaper i verden. Han hadde selvsagt sett at det ikke var nødvendig med militære styrker noen steder i verden, men er takknemlig for at han bor i det landet som kjemper for det gode.

Som vi har sett er *Shirkton* også et godt eksempel på fordelingen av mennesker med ulik sosial status på de ulike kirkene. Den episkopale kirken har prosentvis flere medlemmer med høy lønn og utdanning enn de andre kirkene har. Den mest konservative og fundamentalistiske har prosentvis flest fattige medlemmer, selv om det er fattige i alle kirkene siden dette er en relativt fattig kommune sett i forhold til resten av delstaten.

6 Avslutning

Denne oppgaven har omhandlet og vist relevansen av den økonomiske tilnærmingen til religionsforskningen og teorien om rasjonelle valg. Jeg har via denne teoretiske vinklingen sett på grunner til at enkelte kirker i USA har gode medlems- og besøkstall, mens andre kirker har store utfordringer med oppslutningen. Bakgrunnskunnskapen fra gjennomgangen av USAs historie og det teoretiske perspektivet om det religiøse markedet, er blitt brukt til å belyse situasjonen blant kirkene i en spesifikk amerikansk kommune.

Vi har vært innom puritanerne. De tok med seg idéer over Atlanterhavet som har vært med på å forme mye av det politiske og religiøse livet i USA. Puritanernes innføring av kongregasjonalismen ble prototypen på de mest suksessrike menighetene i USA opp gjennom historien. Full autonomi for hver menighet, uten noen form for hierarki eller innblanding fra andre, har blitt en del av seiersoppskriften for å lykkes på det amerikanske religiøse markedet. De ulike variasjonene av baptistkirker og andre konservative og evangelisk-fundamentalistiske kirker har vært vinnerne på det amerikanske religiøse markedet i lang tid. Dette gjelder særlig de uavhengige menighetene innen disse denominasjonene. Konservative protestantiske kirker med lavt utdannede lekmenn som har fått "et kall" om å være pastorer for sin menighet, er de kirkene som best har klart å tilpasse seg lokalsamfunnets behov og som dermed har opplevd størst popularitet. Kirker med høyt utdannede religiøse ledere og et fastsatt hierarki, og som samtidig har en liberal teologi og i liten grad er i opposisjon til samfunnet rundt, har i samme periode hatt problemer med oppslutningen.

Den amerikanske revolusjonen og opprettelsen av den nye republikken formet et unikt land, spesielt med tanke på religiøse institusjoner. Religionsfriheten garantert av den amerikanske grunnloven skapte et mangfoldig religiøst marked, hvor hver institusjon ble en frivillig organisasjon som måtte klare seg på egenhånd uten noen form for støtte fra offentlig hold. For den gjengse amerikaner oppsto det dermed en mengde valgmuligheter i den religiøse sektoren. Det ble, som Peter Berger refererer til, en overgang fra skjebne til valg. I stedet for å være født inn i en religiøs tradisjon er det i det (post)moderne samfunnet mulig å velge den formen for religion eller religiøsitet en mener passer for seg.

Stark og Bainbridge la frem sin teori om det religiøse markedet i 1979. De ser på stor- og lokalsamfunnet som religiøse markeder hvor religiøse firmaer, som for eksempel kirker, konkurrer om religiøse konsumenter, altså kirkegjengere og -medlemmer. De kirkene som tilpasser seg markedet best får flest medlemmer og antall besøkende, og blir dermed markedsvinnere. Den religiøse pluralismen førte også til en situasjon hvor det var mulig å se en signifikant fordeling av medlemmer på de ulike trossamfunnene. De liberale og moderate kirkene har en høyere prosentvis andel rike og høyt utdannede medlemmer, mens de konservative og fundamentalistiske har en høyere prosentvis andel fattige og lavt utdannede medlemmer. Elementer fra deprivasjonsteorien kan forklare hvorfor det er slik. Ulike denominasjoner har ulikt ståsted i forhold til kulturen i stor- eller lokalsamfunnet. Konservative og fundamentalistiske kirker uttrykker en misnøye med det (post)moderne samfunnet og markerer avstand til dette, mens moderate og liberale kirker viser toleranse og forståelse overfor storsamfunnet og dets moderniseringstrender. Enkelte deler av deprivasjonsteorien hevder at de som er fattige er utilfredse med samfunnets orden og har det Furseth og Repstad kaller en "utilfreds religiøsitet." Det motsatte er tilfelle for de rike. Konservative og fundamentalistiske kirker er dermed tiltrekkende på de utilfredse, mens de moderate og liberale appellerer til de som er tilfreds. I USA finnes det mange ulike former for denominasjoner, med store ulikheter i teologisk ståsted. RCT-teoretikerne ser på disse som religiøse firmaer som markedsfører seg overfor ulike religiøse kundegrupper. I det religiøse markedet som oppstår vil det av seg selv bli en signifikant fordeling av fattige og rike på de ulike protestantiske kirkene.

De amerikanske kirkene må tilpasse seg befolkningen – forbrukerne – for å overleve på det religiøse markedet. Lekmannspredikanter er tettere knyttet til den folkelige religiøsiteten og er ofte mer konservative og tydelige i sitt teologiske budskap enn høyt utdannede teologer. Dette skaper et konkurransefortrinn for kirker med lekmannspredikanter. Og mens konservative kirker, som for eksempel baptistene, tilpasser seg lokalbefolkningen i en by, er de tradisjonelle "mainline-denominasjonene" mer opptatte av å tilpasse seg store samfunnsmessig liberale strømninger og endringer i samtiden. Dette gjør at de på lokalt plan ser ut til å skyve store deler befolkningen fra seg, mens de konservative kirkene oppjonerer mot liberale samfunnsendringer og er teologisk tydelige. Grunnen til at kirkene skyver fra seg mennesker er at de blir for vage i teologiske anliggender, krever for lite av medlemmene sine, og blir mer opptatt av ritualer enn sterk, emosjonell tro. Kirkene må også tilpasse seg befolkningen på den måten at de har aktiviteter eller andre tilbud utenom det som skjer i

gudstjenesten. Det viser seg at folk er på utkikk etter en kirke som ikke bare er tydelig i sitt standpunkt teologisk sett og som krever noe tilbake fra medlemmene, men som samtidig tilbyr flere ting forbrukeren vil ha. Eksempler på dette kan være velferdstilbud og sosiale og sportslige aktiviteter for barn. Det er altså en god blanding av dette som ser ut til å være vinneroppskriften på det amerikanske religiøse markedet. Pluralismen som eksisterer i USA har altså tvunget kirkene til å kjempe om medlemmer og tilpasse seg de sosiokulturelle realitetene.

Hvorfor er baptistkirkene i *Shirkton* og *Fade* kommunens markedsvinnere? *Shirkton* kommune har et religiøst marked med kirker fra den mest liberale til den mest konservative og fundamentalistiske enden av det teologiske spekteret. Med et slikt religiøst mangfold i en liten kommune på bare rundt 650 mennesker, markedsfører de seg, bevisst eller ikke, overfor ulike målgrupper, som igjen fører til en relativt høy religiøs deltakelse sammenlignet med norske forhold. Flere finner en kirke som passer for seg. Det kan godt være at baptistkirkene er vinnerne på det religiøse markedet på grunn av at kommunens innbyggere er veldig "tradisjonelle," som pastor *Crosby* i Mount Zion-kirken refererer til, og at kirkemedlemskap "går i arv." Baptistkirken i *Shirkton* er den første kirken i kommunen og kirken i *Fade* har også vært der i over hundre år. Men både Free Methodist-kirken i *Shirkton* og den episkopale kirken i *Kensington* har eksistert lenger enn baptistkirken i *Fade*. Begge kirkene rapporterer at de hadde høyere medlems- og besøkstall før, og at det stadig er frafall av medlemmer og besøkende eller at det holder seg på et stabilt lavt nivå.

Dean M. Kelley skriver at de konservative kirkene flinkere til å møte den jevne religiøse amerikaners søken etter mening. Religiøse mennesker er ute etter et klart og tydelig budskap. De moderate og liberale kirkenes utvanning av gudsbegrepet og hva de virkelig står for moralsk og etisk sett, kan være grunnen til at de gjør det dårligere på det lokale religiøse markedet i *Shirkton* kommune. Et eksempel er det *Kevin Jeffries* refererer til som "episcobabble" som eksisterer i den episkopale kirken nasjonalt og lokalt. Men hvis hypotesen om at det er de menighetene som er mest tydelige, konservative og eksklusive i sitt budskap som er de mest populære, burde Mount Zion-kirken ha flest medlemmer i kommunen. Det kan være flere forklaringer på hvorfor denne kirken ikke har kommet helt til topps. Én forklaring kan være at kirken er relativt ny i markedet og at innbyggerne i kommunen faktisk er litt tradisjonelle, som pastor *Crosby* kommenterte. En annen forklaring kan være at det

finnes en grense for hvor konservative og eksklusive trossamfunn kan være. Trossamfunnene bør ikke bli *for* eksklusive og avgrense seg *for* mye fra omverdenen. Det kan føre til total isolering og at menigheten blir mer som en "sekt."²⁹ En kirke må finne et punkt på skalaen hvor den er noenlunde eksklusiv og konservativ, men ikke *for* mye. Blir den *for* eksklusiv vil den muligens støte fra seg flere enn den tiltrekker. Baptistkirkene er også veldig konservative sammenlignet med United Methodist-kirken og den episkopale kirken, og det kommer også frem elementer av eksklusivitet i løpet av gudstjenestene her. Et eksempel er pastor *Jacksons* fokus på hvem som er "ekte kristne" og at man bør unnlate å ta del i nattverden om han eller hun ikke er "a real Christian." Muligens har baptistkirkene funnet den gyldne middelvei mellom det å være folkelig nok for å få med flest mulig medlemmer, men samtidig eksklusiv og krever noe tilbake av medlemmene, slik at de tenker over sin tro og sine liv og ikke tar alt for gitt. Ikke bare *si* at du er kristen, *vis det* i liv og lære!

Den demografiske sammensetningen i kommunen kan være en sterk indikator på hvorfor enkelte kirker gjør det bedre enn andre. Religionsforskere har pekt på at de konservative kirkene har prosentvis flere fattige og lavt utdannede medlemmer enn det de liberale denominasjonene har. *Shirkton* kommune er preget av fattigdom og de som velger å ta høyere utdanning forlater kommunen, og få kommer tilbake. Dette gjør at de som blir igjen i kommunen er lavt utdannede, og de fleste er en del av den generelle fattigdommen da jobbtilbudene ikke er mange eller gode i området. Det er da mulig å trekke en slutning om at en av grunnene til at de liberale kirkene har lav oppslutning i kommunen er at det er få rike og høyt utdannede mennesker her. En annen grunn til baptistkirkenes suksess kan være deres populære tilbud til familier og ungdommer. Bortsett fra Free Methodist-kirken er det ingen av de andre kirkene som har noe tilsvarende, og som Roozen m.fl. (1995:75) skriver så er tilbudene kirken har utenom gudstjenestene noe av det amerikanere bevisst eller ubevisst ser etter når de skal velge et kirketilhørighet. Har kirkene tilbud for barnefamilier og ungdommer er sjansen større for at kirkene vil tiltrekke seg flere av disse. Pastor *Crosby* i Mount Zion-kirken er ikke fornøyd med denne utviklingen, men det kan også være grunnen til at hans kirke ikke har like mange barnefamilier og ungdommer i sin menighet. Den eneste kirken som ser ut til å ha tatt dette inn over seg er som nevnt den episkopale kirken som har planer om å lansere utenomkirkelige aktiviteter for å møte denne utfordringen.

²⁹ Da tenker jeg ikke på ordet "sekt" i den forstand begrepet er brukt tidligere i oppgaven (jfr. sekt/kirke-teorien til Max Weber i kap. 3.4.), men slik ordet blir brukt negativt i dagligtalen.

For at United Methodist-kirken og den episkopale kirken skal oppleve et stort antall medlemmer og besøkende, må kirkene kanskje revurdere sine teologiske ståsteder og bli mer konservative. Om ikke mer konservative så burde de i det minste bli mer tydelige i sine standpunkt. Utydelighet i teologisk standpunkt skyver folk bort fra kirken. Hvis det ikke skjer en tydeliggjøring må disse to liberale kirkene vente på at det blir flere rike og høyt utdannede mennesker i kommunen, da disse normalt sett vil søke til slike kirker. Eventuelt kan kirkene også opprette tilbud til barnefamilier og ungdommer. USAs historie viser at mangel på hierarki fører til større medlems- og besøksvekst, men at United Methodist-kirken i *Shirkton* og den episkopale kirken i *Kensington* skal bli autonome, er utenkelig. Hierarkiet man finner i disse kirkene er en så stor del av denominasjonenes historie, at det på dette punktet neppe kan bli gjort noe for å øke antall medlemmer og besøkende.

Free Methodist-kirken er "vinneren blant taperne." Hvis man ser bort ifra baptistkirkene er det denne kirken som gjør det best. Dette kan være fordi de har et godt renommé i befolkningen på grunn av sitt fokus på å hjelpe de fattige i kommunen og nærområdet, samt at de har tilbud til barnefamilier og ungdommer, selv om de ikke forekommer like hyppig som hos baptistkirkene. I tillegg ser de ut til å være meget konservative og tydelige i sitt standpunkt, akkurat som baptistkirkene og Mount Zion-kirken. Hvis Free Methodist-kirken skal komme enda høyere opp på "rangstigen" over antall medlemmer og besøkende, så burde de muligens ha flere og oftere tilbud til barnefamilier og ungdommer.

Mount Zion-kirken omtaler seg som fundamentalistisk, så den er ytterst i den konservative enden av det teologiske spekteret. Dermed er den tydelig i sitt teologiske standpunkt, noe lavkirkelige amerikanere historisk sett har vært på utkikk etter i en kirke. Det kan være ulike grunner til at kirken ikke har flere besøkende. Én grunn kan være at pastoren i menigheten er skeptisk til å introdusere utenomkirkelige tilbud til barnefamilier og unge for å trekke folk til kirken. En annen mulig årsak kan være dens fokus på misjonering langt utenfor sitt eget geografiske område. Pastoren reiser verden rundt og omvender mennesker til kristendommen, og han er derfor borte fra menigheten store deler av året. Kanskje bruker han for mye tid og energi på folk langt borte, slik at han ikke har fokuset i nærmiljøet og hvordan få folk til sin lokale kirke. Og hvis kirken tar en litt mer folkelig dreining og blir litt mindre sekterisk, så kan det også være nok til at flere velger å bli medlem.

En stor by vil ha større religiøst mangfold enn en liten bygd. Anvendelsen av RCT, samt sammenligningen mellom medlemskap og sosial status, vil gjøre at forskjellene som eksisterer i det religiøse markedet i en storby blir tydeligere enn i for eksempel *Shirkton*. RCT er muligens ikke en teori som kan forklare religioners og religiøse bevegelsers vekst og fall i alle samfunn verden over. Teorien er likevel et godt verktøy for å forstå tilstanden til kirkene i USA og *Shirkton*. RCTs metodologiske individualisme er godt redskap til å analysere situasjonen til religioner i USA, ettersom den amerikanske grunnloven og samfunnet har en liberalistisk og individorientert religionsideologi. Å betrakte kirkene som religiøse firmaer som konkurrerer på et religiøst marked, belyst ut fra deprivasjonsteorien og tanken om kirker som er teologisk tydelige og som krever noe fra medlemmene, har vært nyttig for å belyse situasjonen blant kirkene i USA og *Shirkton*.

Kildehenvisning og litteraturliste

Elektroniske ressurser

archives.gov: "The Charters of Freedom: Declaration of Independence".
Plassering: http://www.archives.gov/exhibits/charters/declaration_transcript.html
Publisert dato (på Internett): Ukjent
Lest dato: 21.02.2012

Bellah, Robert N. (1967): "Civil Religion in America". I: *Dædalus: Religion in America* (vol. 96, nr. 1) (s. 1-21). *Journal of the American Academy of Arts and Sciences*.
Publisert dato (på Internett): Ukjent
Lokalisert sted: http://robertbellah.com/articles_5.htm
Lokalisert dato: 17.11.2011

fgmfi.net: "Demos Shakarian – FGBMFI Founder"
Publisert dato (på Internett): Ukjent
Lokalisert sted: <http://fgmfi.net/fgmfi-about/fgmfi-founder-demos-shakarian/>
Lokalisert dato: 27.01.2012

Informanter

William Crosby: 65 år. Pastor i Church of Mount Zion.

Roger Jackson: 31 år. Pastor i *Shirkton* First Baptist Church.

Mike Barnsley: 34 år. Pastor i *Shirkton* Free Methodist Church.

George Matheson: 47 år. Pastor i *Fade* Baptist Church.

Annie Stampton: 56 år. Pastor i *Kensington* All Saints Episcopal Church.

Robert Inland: 72 år. Medlem av *Shirkton* First Baptist Church.

Elsie Inland: 68 år. Medlem av *Shirkton* First Baptist Church.

Dorothy Jameson: 50 år. Medlem av *Shirkton* Free Methodist Church.

Kevin Jeffries: 62 år. Medlem av *Kensington* All Saints Episcopal Church

Carla Jeffries: 58 år. Medlem av *Kensington* All Saints Episcopal Church

Christina Brown: 29 år. Medlem av Church of Mount Zion.

Carlton Brown: 30 år. Medlem av Church of Mount Zion.

Jennifer Hanson: 42 år. Medlem av Church of Mount Zion.

Betsy Hallmark: 15 år. Medlem av *Shirkton* First Baptist Church

Bøker og artikler

Ahlstrom, Sydney E. (1972): *A Religious History of the American People*. New Haven: Yale University Press.

Aldridge, Alan (2000): *Religion in the Contemporary World: A Sociological Introduction*. Cambridge: Polity Press.

Aldridge, Alan (2005): *The Market*. Cambridge: Polity Press.

Ammerman, Nancy T. (2003): "Religious Identities and Religious Institutions". I: Michele Dillon (red.) (2003): *Handbook of the Sociology of Religion*. Cambridge: Cambridge University Press.

Bauman, Zygmunt (2001): *Flytende Modernitet* (2. utg.). Oslo: Vidarforlaget.

Bellah, Robert N. & Hammond, Phillip E. (1980): *Varieties of Civil Religion*. San Francisco: Harper & Row.

Bellah, Robert N. (1992): *The Broken Covenant* (2. utg.). Chicago: University of Chicago Press

Bellah, Robert N., Madsen, Richard, Sullivan, William M., Swindler, Ann & Tipton, Steven M. (2008): *Habits of the Heart: Individualism and Commitment in American Life*. Los Angeles: University of California Press.

Baltzell, E. (1964): *The Protestant Establishment, Aristocracy and Caste*. Westminster: Random House.

Berger, Peter L. (1967): *The Sacred Canopy: Elements of a Sociological Theory of Religion*. Garden City: Doubleday.

Berger, Peter L. (1993): *Religion, samfund og virkelighet*. Oslo: Vidarforlaget.

Berger, Peter L. (1999): "The Desecularization of the World: a global overview". I: Peter Berger (red.) (1999): *The Desecularization of the World: Resurgent Religion and World Politics* (s. 1-18). Grand Rapids, Eerdmans Publishing Co.

Berger, Peter L. (2007): "Pluralism, Protestantization, and the Voluntary Principle". I: Thomas Banchoff (2007): *Democracy and the New Religious Pluralism* (s. 19-29). Oxford: Oxford University Press, Inc.

Berger, Peter, Grace Davie & Effie Fokas (2008): *Religious America, Secular Europe? A Theme and Variations*. Surrey: Ashgate Publishing Ltd.

Botvar, Pål K. (2006): "Statskirkemodellen – mellom sivilreligion og nasjonalisme. En analyse av befolkningens forhold til kirkeordningen". I: Schmidt, Ulla (red.) (2006): *Endring og tilhørighet: Statskirkespørsmålet i perspektiv*. Trondheim: Tapir Akademisk Forlag.

Bruce, Steve (1996): *Religion in the Modern World: From Cathedrals to Cults*. Oxford: Oxford University Press.

Campbell, Thomas C. & Yoshio Fukuyama (1970): *The Fragmented Layman*. Philadelphia: Pilgrim Press.

- Casanova, José (1992): "Private and public religions". I: *Social Research* (vol. 59) (s. 17-57)
- Cavallin, Clemens (2006): "Forholdet mellom teori og metode". I: Kraft, Siv E. & Natvig, Richard J. (red.) (2006): *Metode i religionsvitenskap*. Oslo: Pax Forlag.
- Christensen, Olav (2005): "Feltarbeid og metodemangfold i studiet av en subkultur". I: Gustavsson, Anders (red.) (2005): *Kulturvitenskap i felt: Metodiske og pedagogiske erfaringer* (s. 73-107). Kristiansand: Høyskoleforlaget.
- Christiano, Kevin J. (2007): "Assessing Modernities: From 'Pre-' to 'Post-' to 'Ultra-'". I: Beckford, James & N.J. Demerath III (red.) (2007): *The SAGE Handbook of the Sociology of Religion* (s. 39-56). Los Angeles: SAGE Publications Ltd..
- Collins, Randall (2007): "The Classical Tradition in Sociology of Religion". I: Beckford, James & N.J. Demerath III (red.) (2007): *The SAGE Handbook of the Sociology of Religion* (s. 19-38). Los Angeles: SAGE Publications Ltd.
- Davie, Grace (2002): *Europe: The Exceptional Case*. London: Darton, Longman & Todd Ltd.
- Davie, Grace (2007): *The Sociology of Religion*. Los Angeles: SAGE Publications Ltd.
- Davis, D. (2003): "Thoughts on the separation of church and state under the administration of president George W. Bush". I: *Journal of Church and State* (vol. 43, nr. 1) (s. 5-17).
- Demerath III, N.J. (1969): "Religion and Social Class in America". I: Roland Robertson (red.) (1969): *Sociology of Religion* (s. 333-357). Hammondsworth: Penguin Books. (Han viser her til et utdrag fra kap. 1 i N.J. Demerath, III (1965): *Social Class in American Protestantism* (s. 1-25). Chicago: Rand McNally.)
- Demerath III, N.J. (2003): "Civil Society and Civil Religion as Mutually Dependent". I: Dillon, Michele (red.) (2003): *Handbook of the Sociology of Religion*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Esborg, Line (2005): "Feltarbeidets mange samtaleformer". I: Gustavsson, Anders (red.): *Kulturvitenskap i felt: Metodiske og pedagogiske erfaringer* (s. 91-107). Kristiansand: Høyskoleforlaget.
- Finke, Roger & Stark, Rodney (2003): "The Dynamics of Religious Economies" i Dillon, Michele (red.) (2003): *Handbook of the Sociology of Religion*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Finke, Roger & Rodney Stark (2006): *The Churching of America 1776-2005: Winners and Losers in Our Religious Economy* (2. oppl.). New Brunswick: Rutgers University Press.
- Flood, Gavin (1999): *Beyond Phenomenology: Rethinking the Study of Religion*. New York: Continuum, New York.
- Fonneland, Trude (2006): "Kvalitative metoder: Intervju og observasjon". I: Kraft, Siv E. & Richard J. Natvig (red.) (2006): *Metode i religionsvitenskap*. Oslo: Pax Forlag.
- Furseth, Inger & Pål Repstad (2003): *Innføring i religions sosiologi*. Oslo: Universitetsforlaget.

- Fägerborg, Eva (1999): "Intervjuer". I: Kaijser, Lars & Magnus Öhlander (red.) (1999): *Etnologisk Fältarbete*. Lund: Studentlitteratur.
- Goss, C. C. (1866): *Statistical History of the First Century of American Methodism*. New York: Carlton and Porter
- Green, Garrett (2005): "Hermeneutics". I: Hinnels, John R. (red.) (2005): *The Routledge Companion to the Study of Religion*. New York: Routledge.
- Greer, Thomas H. (1987): *A Brief History of the Western World*. San Diego: Harcourt Brace Jovanovich.
- Gustavsson, Anders (red.) (2005): *Kulturvitenskap i felt: Metodiske og pedagogiske erfaringer*. Kristiansand: Høyskoleforlaget.
- Heelas, Paul (1998): "Introduction: On Differentiation and Dedifferentiation". I: Paul Heelas (red.) (1998): *Religion, Modernity and Postmodernity*. Oxford: Blackwell.
- Henriksen, Jan-Olav & Otto Krogseth (red.) (2001): *Pluralisme og identitet: Kulturanalytiske perspektiver på nordiske nasjonalkirker i møte med religiøs og moralsk pluralisme* (1. utg., 1. opplag). Oslo: Gyldendal Norsk Forlag.
- Hervieu-Léger, Danièle (2001): "France's obsession with the 'sectarian threat'". I: *Nova Religio* (vol. 4) (s. 249-58).
- Himmelfarb, Gertrude (2004): *The Roads to Modernity: The British, French and American Enlightenments*. New York: Vintage Books.
- Hinnels, John R. (1995): *Dictionary of Religions*. London: Penguin Books.
- Hoge, Dean R. (1979): "A test of Theories of Denominational Growth and Decline" i Hoge, Dean R. & Roozen, David A. (red.) (1979): *Understanding Church Growth and Decline (1950-1978)* (s. 179-197). New York: The Pilgrim Press.
- Hoge, Dean R. & Roozen, David A. (red.) (1979): *Understanding Church Growth and Decline (1950-1978)*. New York: The Pilgrim Press.
- Huntington, Samuel P. (2004): *Who Are We? America's Great Debate*. London: Free Press.
- Iannaccone, Laurence R. (2007a): "Rational Choice: Framework for the scientific study of religion". I: Hamilton, Malcolm (red.) (2007): *The Sociology of Religion: Critical Concepts in Sociology* (vol. 4) (s. 95-113). London: Routledge. (Opprinnelig publisert i L.A. Young (ed.) (1997), *Rational Choice Theory and Religion* (s. 25-45). London, Routledge.)
- Iannaccone, Laurence R. (2007b): "Why strict churches are strong". I: Hamilton, Malcolm (red.) (2007): *The Sociology of Religion: Critical Concepts in Sociology* (5. Volum) (s. 94-122). London: Routledge. (Opprinnelig publisert i *American journal of Sociology* (1994) (vol. 99, nr. 5) (s. 1180-1211). Chicago: University of Chicago Press.
- Kaijser, Lars (1999): "Fältarbete". I: Kaijser, L. & M. Öhlander (red.) (1999): *Etnologisk fältarbete*. Lund: Studentlitteratur.
- Kelley, Dean M. (1972): *Why Conservative Churches are Growing: A Study in Sociology of Religion*. New York: Harper & Row.

- Kosmin, Barry & Lachmann, S. P. (1993): *One Nation Under God*. New York: Harmony Books.
- Krogseth, Otto (1997): "Moderne – Postmoderne – Antimoderne". I: *Religion og Livssyn* (Årg. 9, nr. 2) (s. 6-13).
- Krogseth, Otto (2006): "Religion i USA". I: *Religion og Livssyn* (Årg. 18, nr. 3) (s. 32-38).
- Lukes, S. (1973): *Emile Durkheim: his life and work*. London: Allen Lane.
- Maclear, James F. (1978): "The Republic and the Millennium". I: Mulder, John M. & Wilson, John F. (red.) (1978): *Religion in American History* (s. 181-198). Upper Saddle River: Prentice Hall.
- Marsden, George M. (2001): *Religion and American Culture* (2. utg.). Orlando: Harcourt, Inc.
- McGuire, M. B. (1992): *Religion: the Social Context*. Belmont: Wadsworth Publishing Company.
- Melton, J. Gordon (2009): *Melton's Encyclopedia of American Religions* (8. utg.). Detroit: Gale, Cengage Learning.
- Mills, C. Wright (1959): *The Sociological Imagination*. Oxford: Oxford University Press.
- Moen, Ole. O. (2005): *USA: Annerledeslandet i vest*. Oslo: Cappelen.
- Nielsen, Finn. S. (1996): *Nærmere kommer du ikke... Håndbok i antropologisk feltarbeid*. Bergen: Fagbokforlaget.
- Norris, Pippa & Inglehart, Ronald (2007): "Uneven Secularization in the United States and Western Europe". I: Thomas Banchoff (2007): *Democracy and the New Religious Pluralism* (s. 31-57). Oxford: Oxford University Press.
- Page, Charles (1952): "Bureaucracy and the Liberal Church". I: *The Review of Religion*, XVI (s. 137-150).
- Pals, Daniel L. (2006): *Eight Theories of Religion* (2. utg.). Oxford: Oxford University Press.
- Parsons, Talcott (1960): *Structure and Process in Modern Societies*. New York: Free Press.
- Pierard, Richard V. & Linder, Robert D. (1988): *Civil Religion and the Presidency*. Grand Rapids: Academie Books.
- Porterfield, Amanda (red.) (2002): *American Religious History*. Malden: Blackwell Publishers.
- Queen II, Edward L. m.fl. (red.) (2009): *Encyclopedia of American Religious History* (3. utg.). New York: Facts On File, Inc.
- Repstad, Pål (2000): *Religiøst liv i det moderne Norge: Et sosiologisk kart* (2. utg.). Kristiansand: Høyskoleforlaget.
- Robert N. Bellah (1970): *Beyond Belief: Essays on Religion in a Post-Traditional World*. New York: Harper & Row.

- Roland Robertson (red.) (1969): *Sociology of Religion*. Hammondsworth: Penguin Books.
- Roozen, David A., Jackson W. Carroll & Wade Clark Roof (1995): "Fifty Years of Religious Change in the United States". I: Wade Clark Roof, Jackson W. Carroll & David A. Roozen (red.) (1995): *The Post-War Generation & Establishment Religion: Cross-Cultural Perspectives* (s. 59-85). Boulder: Westview Press.
- Rousseau, Jean-Jacques (1997): *The Social Contract and other later political writings* (Redigert og oversatt av Victor Gourevitch). Cambridge: Cambridge University Press.
- Schneider, Herbert (1952): *Religion in 20th-Century America*. Cambridge: Harvard University Press.
- Schrag, Peter (1973): *The Decline of the Wasp*. New York: Simon & Schuster.
- Smart, Ninian (1989): *The World's Religions*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Smylie, James H. (1979): "Church Growth and Decline in Historical Perspective: Protestant Quest for Identity, Leadership and Meaning". I: Hoge, Dean R. & Roozen, David A. (red.) (1979): *Understanding Church Growth and Decline (1950-1978)* (s. 69-93). New York: The Pilgrim Press.
- Stark, Rodney & Roger Finke (2000): *Acts of Faith: Explaining the Human Side of Religion*. Berkeley: University of California Press.
- Stark, Rodney & Laurence R. Iannaccone (1994): "A supply-side reinterpretation of the «Secularization of Europe»". I: *Journal for the Scientific Study of Religion* (vol. 33) (s.230-252).
- Stark, Rodney & William S. Bainbridge (1979): "Of Churches, Sects, and Cults: Preliminary concepts for a theory of religious movements". I: *Journal for the Scientific Study of Religion*. (vol. 18, nr. 2) (s. 117-131).
- Stark, Rodney & William S. Bainbridge (1985): *The Future of Religion: Secularization, Revival and Cult Formation*. Berkeley: University of California Press.
- Sweet, William W. (1948): "The Protestant Churches". I: *Annals of The American Academy of Political and Social Sciences* (256) (s. 43-52).
- Tafjord, Bjørn O. (2006): "Refleksjonar kring refleksivitet". I: Kraft, Siv E. & Richard J. Natvig (red.): *Metode i religionsvitenskap*. Oslo: Pax Forlag.
- Varenne, Hervé (1977): *Americans Together: Structured Diversity in a Midwestern Town*. New York: Teachers College Press.
- Voas, David, David V. A. Olson & Alasdair Crockett (2002): "Religious Pluralism and Participation: Why Previous Research Is Wrong". I: *American Sociological Review* (vol. 67, nr. 2) (s. 212-230).
- Wald, Kenneth D. (2003): *Religion and Politics in the United States* (2. utg.). Washington, D.C.: CQ Press.
- Walker, Williston (1894): *A History of the Congregational Churches in the United States*. New York: Christian Literature Co.

Wilson, Charles R. (2002): "Baptized in Blood". I: Susan Mumm (red.) (2002): *Religion Today: A Reader*. Surrey: Ashgate Publishing Ltd.

Wuthnow, Robert (1976): "Recent pattern of secularization: A problem of generations?". I: *American Sociological Review* (41) (s. 850-867).

Young, Lawrence A. (red.) (1996): *Rational Choice Theory and Religion: Summary and Assessment*. London: Routledge.

Aagaard, Johannes (red.) (1982): *Håndbog i verdens religioner*. København: Politikens Forlag